

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**TERCÜMAN-I HAKİKAT GAZETESİNE GÖRE 1914'TE
BALKANLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ahmet Kemal ÇALIŞ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ**

Ankara – 2010

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**TERCÜMAN-I HAKİKAT GAZETESİNE GÖRE 1914'TE
BALKANLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ahmet Kemal ÇALIŞ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ**

Ankara – 2010

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ahmet Kemal ÇALIŞ'a ait, Tercüman-ı Hakikat Gazetesine Göre 1914'te Balkanlar adlı çalışma, jürimiz tarafından Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

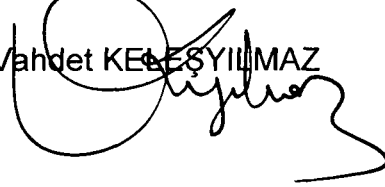
(İmza)

Başkan Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

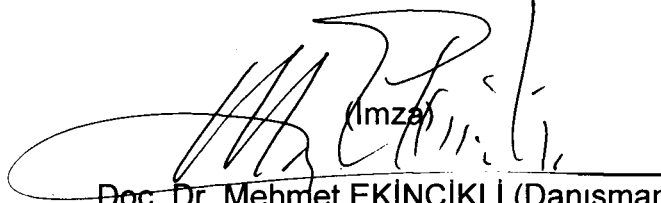
(İmza)

Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

(İmza)

Doç. Dr. Mehmet EKİNCİKLİ (Danışman)

ÖNSÖZ

Sanayi inkılâbı sonucunda ortaya çıkan sömürgecilik akımı, 19. ve 20. yüzyıllarda dünyayı büyük felaketlerin yaşandığı, güçlerin amansız mücadelelerine sahne olan bir dünya haline getirmişti. Siyasi çıkarları neredeyse güçlü devletler oradaydı. İşte çıkarların çarpıştığı önemli bölgelerden biri de kuşkusuz Balkanlardı. Balkan tarihine bakıldığında bu coğrafyanın her çağda bir güçlüler mücadelesine mekân olduğu görülür. Tabi güçlülerin mücadelesinde, olan bölge halkına olur. Gerçi bu durum dünyanın pek çok yerinde böyledir. Ancak Balkanların Türkler için ayrı bir hatırası vardır.

Bir zamanlar tıpkı Anadolu gibi Türklüğünden şüphe edilmeyen beş yüz yıllık vatan toprağı Rumeli, deyim yerindeyse köklerinden sökülüp koparılmıştır. Bu koparma sürecinde başlayan göç olgusu, her ne zaman Rumeli hatırlansa memleket insanında yürek burkan bir duygu olmuştur.

Balkanlarda gerçekleştirilen denge oyunları Rumeli Türk'ü kadar diğer Balkan halklarını da derinden etkilemiştir. Berlin Antlaşması ile bölgede Osmanlı'nın itibarını ciddi anlamda sarsan büyük güçler, milliyetçilik akımıyla kışkırttıkları halkları, toprakların dağılımı söz konusu olduğunda birbirinin arazisine oturtarak milliyetçilik akımına bakış açılarını da göstermiş oldular.

Üç bölümden oluşan çalışmamız, yukarıda bahsedilen durumun 1914'teki yansımalarına, Osmanlı kamuoyunun bir parçası olan Tercüman-ı Hakikat gazetesi penceresinden bir bakış açısı gösterebilme amacıyla meydana getirilmiştir. Birinci bölümde Ege'de Yunanistan ile Osmanlı arasındaki mücadelenin seyri, ikinci bölümde özellikle Bükreş Antlaşması sonrasındaki statükodan doğan göç meselesi, üçüncü bölümde ise Balkan Savaşları'nı sona erdiren Londra ve Bükreş antlaşmaları sonrasında meydana gelen sorunlar ve dengeler ele alınmaya çalışılmıştır.

Özellikle konunun seçilmesinde ve araştırma döneminde beni serbest bırakan, yazılma ve okunup düzenlenme işlerinde daima yol göstericim olan kıymetli Hocam Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ'ye sonsuz teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç telakki ediyorum.

Ahmet Kemal ÇALIŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR CETVELİ	iv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

EGE MESELESİ

A. Yunanistan'a Bırakılan Adalar	10
B. İtalya ve On İki Ada.....	27
C. Ege'de Donanma Yarışı.....	34

II. BÖLÜM

GÖÇ MESELESİ

A. Makedonya Meselesi ve Göç.....	42
B. Yunanistan ve Patrikhane.....	59

III. BÖLÜM

1914'TE BALKANLARDA YAŞANAN DİĞER ÖNEMLİ MESELELER

A. Arnavutluk Prensliği ve Nüfuz Mücadeleleri.....	74
B. Epir Meselesi	85
C. Yeni İttifak Arayışları.....	91

SONUÇ	105
-------------	-----

KAYNAKÇA	108
----------------	-----

ÖZET	111
------------	-----

ABSTRACT	112
----------------	-----

KISALTMALAR CETVELİ

bk. : bakınız

çev. : çeviren

S. : Sayı

s. : sayfa

edit. : editör

No. : Numara

yay. : Yayınları

M.M.Z.C. : Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin yaklaşık son yüz yıllık tarihine bakıldığında yaşamış olduğu dağılma sürecindeki en önemli etkenin “Şark Meselesi”¹ olduğu görülür. İlk kez 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi'nde ele alınan Şark Meselesi genel olarak Türkleri Avrupa'dan, hatta mümkünse Anadolu'dan sürmeye yönelik bir politikadır. 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen iki olay, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi, Avrupa'da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Avrupalı büyük devletler başlangıçta tehlikeli gördükleri milliyetçilik fikrini, Sanayi Devrimi'nin getirdiği güçle kontrol altına almışlar ve dünya haritasında istedikleri değişiklikleri yaparak küresel bir güç oluşturmuşlardır.

Büyük devletler, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı topraklarında da ellerindeki ekonomik ve siyasi güçleri iyi kullanmışlar ve yalnız bıraktıkları Osmanlı'yı bilinen sona sürüklemişlerdir. Rusya, milliyetçilik fikrini ve Ortodoksluğu Balkanlarda başarılı bir şekilde kullanmıştır. Panislavist propaganda ile Balkan milletlerinin bir bir Osmanlı'dan kopmalarında en etkin rolü oynamıştır.² Rusya'nın öncülüğündeki panislavizm ve Almanların öncülüğündeki pancermenizm, başta Balkan düşünürleri olmak üzere, tüm Balkan halklarını öyle etkilemişti ki yayılmacı bir emele sahip olmayan herhangi bir Balkan halkı kalmamıştı.³

Balkanlardaki ayrılıkçı oluşumlar ve özellikle de 93 Harbi olarak bilinen 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı'nda alınan yenilgi diğer Avrupa devletlerinin de politikalarında ciddi bir değişime yol açmış, Osmanlı toprak bütünlüğünün dengeler için herhangi bir önemi kalmamıştır. Nitekim 93 Harbi sonrasında Osmanlı ile Rusya arasında imzalanan Ayastefanos

¹ Geniş bilgi için bk. Sadettin Gömeç, **Şark Meselesi**, Ahmet Saib, Ankara 2008.

² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı**, Ankara 1996, s.259-260.

³ Orhan Koloğlu, “Osmanlı Döneminde Balkanlar”, **Balkanlar**, İstanbul 1993, s. 83.

Antlaşması'nı çıkarlarına aykırı gören diğer büyük devletler devreye girerek Ayastefanos'u geçersiz kılacak Berlin Antlaşması'nı imzalamışlardır.⁴

Osmanlı toprak bütünlüğünün bırakılması anlamına gelen bu antlaşma sonrası dönemde Osmanlı Devleti Almanya'ya yakınlık duymaya başlamıştı. Bu duruma neden olan etkenlerden biri İngiliz politikasında görülen ciddi değişiklikti. Özellikle II. Abdülhamit döneminde İngiliz politikasından duyulan kuşku oldukça artmıştı. Bunda Türk düşmanlığı ile tanınan Gladstone Hükümeti'nin faaliyetleri de oldukça etkili olmuştur.⁵ İngiliz politikasında görülen Osmanlı toprak bütünlüğünün İngiliz çıkarlarına yaramayacağı yönündeki bu ciddi değişiklik İngilizleri, Osmanlı'yı felaketli sona sürükleyecek büyük devletlerin ilk sırasına koyacaktır.

Berlin Konferansı'nın oluşturduğu yeni durum Osmanlı'nın paylaşılması kadar Balkanlarda da bir takım buhranların ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁶ Osmanlı çok büyük bir toprak kaybına uğramış, bağımsızlık kazanan Balkan devletleri büyük devletlerin nüfuz mücadelelerine maruz kalmıştır. Osmanlı hâkimiyetinde kalan bölgeler ise çeşitli dayatmalarla pamuk ipliğine bağlanarak Osmanlı'ya bırakılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Berlin Antlaşması ile Balkanlardaki otoritesi büyük ölçüde sarsılmıştır. Bu durum Balkanlarda mevcut bağımsız devletlerin Osmanlı'ya kalan araziye karşı saldırgan bir politika takip etmelerine yol açmıştır. Bu hareketler Osmanlı'nın bölgedeki varlığını kuşkulu hale getirdiğinden Arnavutlar da din ve mezhep farklarını bir kenara bırakarak Arnavut kimliğine sarılmaya başlamışlardır.⁷ Makedonya bölgesi Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan tarafından gerçekleştirilen milliyetçi propagandalar ve çetecilik gibi yayılmacı faaliyetlerle Osmanlı'nın en bunalımlı bölgesi halini almıştır.⁸ Berlin Antlaşması ile Makedonya'yı Osmanlı'ya, bölgede reform

⁴ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789 – 1994)**, İstanbul 1995, s. 354.

⁵ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, İstanbul 2008, s. 50 – 51.

⁶ UÇAROL, **Siyasi Tarih...**, İstanbul 1995, s. 354.

⁷ Sacit Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul 2007, s. 153.

⁸ Meltem Begüm Saatçi, "Makedonya Sorunu", **Balkanlar El Kitabı I**, Ankara 2006, s. 556.

yapmak üzere şartlı devreden büyük devletler, 1900'lü yıllarda bir takım reform programları hazırlayarak Osmanlı'nın içişlerine müdahale etmişler, görünürde bölgedeki buhrana çözüm için hazırlanan bu programlarla bölge üzerindeki etkinliklerini artırmaya çalışmışlardır. Büyük devletlerin bu politikaları Makedonya'daki bunalımın daha da şiddetlenmesine sebep olmuştur.⁹

Bu bunalımlı ortamda ilan edilen II. Meşrutiyet, Osmanlı'dan yeni kopuşları engelleyememiş, daha ilanının ilk anlarında Bulgaristan bağımsızlığını kazanmış, Avusturya Bosna – Hersek'i kendi topraklarına kattığını ilan etmiş, Girit Adası Yunanistan'a bağlamıştı.¹⁰

Gelişmeler Osmanlı yönetimindeki hâkim grup olan İttihat ve Terakki Partisi yöneticilerini eşit haklara sahip Osmanlı vatandaşlığı prensibine dayalı merkeziyetçi bir politikaya sevk etmiş, ancak amaçları ayrılık olan azınlıklar, hele hele Osmanlı ordusunda askere alınma zorunluluğu gibi şartlar karşısında ayrılıkçı politikalara daha fazla yönelmişlerdir.¹¹

Balkanlardaki bu buhranlı dönem, Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprağı olan Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgal edilmesinde de önemli rol oynamıştır. Çünkü İtalya siyasi birliğini diğer Avrupalı ülkelere göre daha geç tamamlamıştı ve artık o da diğerleri gibi yayılmacı emellerle kendisine sömürge bölgesi arıyordu. Osmanlı'nın zafiyet hali İtalya'yı harekete geçirmiş ve Trablusgarp, yapılan gizli antlaşmalarla İtalya'ya bırakılmıştı.¹²

Trablusgarp Savaşı olarak bilinen 1911 – 1912 Osmanlı – İtalya Savaşı ile İtalya emeline ulaştığı gibi Osmanlı'yı da yeni bir sorunla karşı karşıya bırakmıştı. Savaşın başlarında Osmanlı'ya karşı pek bir üstünlük sağlayamayan İtalya, Osmanlı'yı zor durumda bırakmak için bir takım girişimlerde bulundu. Bu girişimlerden biri de On İki Ada olarak bilinen, Anadolu Yarımadası'nın güney batı uzantısında yer alan adaları işgal etmek

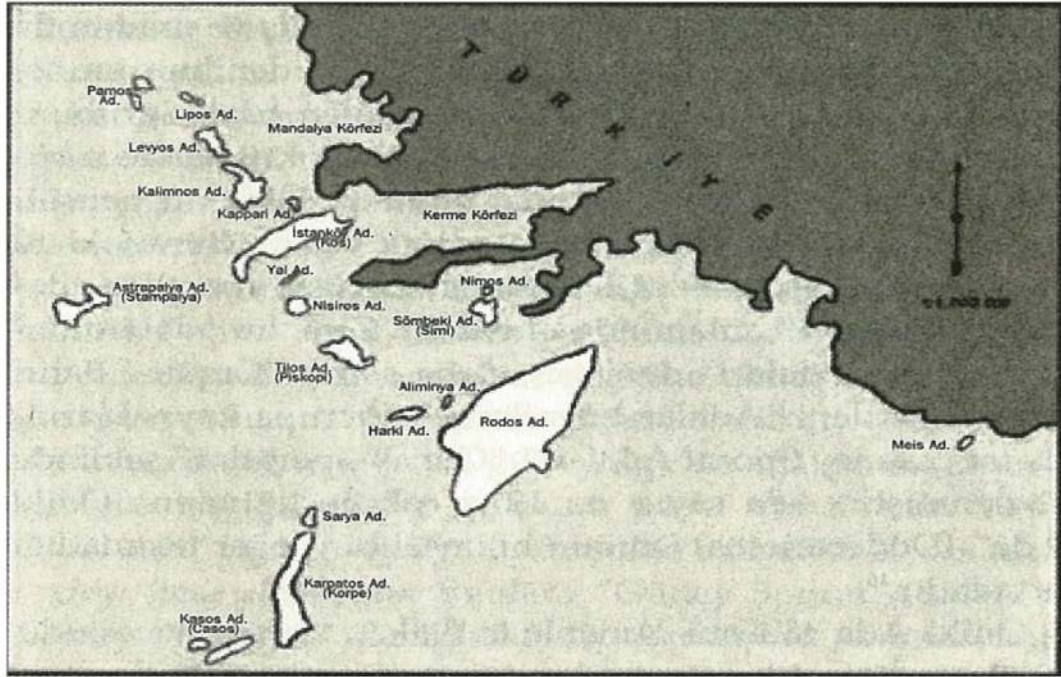
⁹ UÇAROL, *Siyasi Tarih...*, s. 387.

¹⁰ UÇAROL, *Siyasi Tarih...*, s. 405 – 414.

¹¹ KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, s. 283 – 288.

¹² Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911 – 1912 Türk İtalyan İlişkileri*, Ankara 2006, s. 5.

olmuştur. Savaş sonrası dönemde geçici olarak İtalyan işgalinde kalmaya devam eden bu adalar bir daha asla Osmanlı hâkimiyetine alınamayacaktır.¹³

On İki Ada (TAŞKIRAN, **On İki Ada...**, İstanbul 2009, s. 24.)

Balkanlarda yaşanan bunalımlar, Osmanlı'yı 1912 yılında Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ'dan oluşmuş bir Balkan ittifakı ile karşı karşıya getirdi. Bu ittifakın oluşmasında Rusya etkin bir rol oynadı. Amacı Balkanlardaki Osmanlı toprağını Balkan devletleri arasında paylaştırmaktı.¹⁴ 1912 – 1913 yıllarında gerçekleşen Balkan Savaşı iki aşamalı olarak yaşandı. Balkan ittifakı birinci aşamada Osmanlı'yı ağır bir yenilgiye uğrattı. Ancak Osmanlı Devleti'nden kalan arazi Balkan ittifakını birbirine düşürdü. Bu şekilde başlayan ikinci aşamada bu kez tek başına olan Bulgaristan'dı. Osmanlı'yı Çatalca önlerine kadar zorlayan, kazanılan başarıda büyük katkısı olan Bulgaristan elde ettiklerini yeterli görmeyerek diğerlerine saldırdı. Ancak

¹³ On İki Ada'lara dair geniş bilgi için bk. Cemalettin Taşkıran, **On İki Ada, Hatalı Kararlar, Acı Kayıplar**, İstanbul 2009.

¹⁴ Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih (1789 – 1960)**, Ankara 1973, s. 333.

işe Romanya'nın da karışmasıyla Bulgarlar ağır bir yenilgiye uğradılar. Bu arada Osmanlı Edirne'yi geri alıyor, Arnavutluk da bağımsız oluyordu.¹⁵

Büyük devletler keyfi uygulamalarını Berlin Antlaşması'nda olduğu gibi Balkan Savaşları'nı sona erdiren Londra ve Bükreş antlaşmalarında da gösterdiler. Amaçları Balkanlarda kalıcı bir çözüm değildi. Balkanlardaki çatışmaların bir Avrupa savaşına dönmesini önlemektir. Yani büyük devletler yine kendi çıkarları gereği hareket ediyorlardı.¹⁶

1913 yılı boyunca süren Londra Büyükelçiler Konferansı ile büyük devletler, Balkan Savaşları sırasında Yunanistan tarafından işgal edilen Ege Adaları'nın kime ait olacağı konusunda bir görüş birliğine varamasalar da 1914 Şubatında Osmanlı'ya ve Yunanistan'a verdikleri notalarla meseleyi pamuk ipliğine bağladılar. Adaları silahlanmama kaydıyla Yunanistan'a bırakıyorlar ve Osmanlı'ya da Anadolu sahillerinin tehdit edilmeyeceğine dair Yunanistan'ın teminat vereceğini söylüyorlardı.¹⁷ Büyük devletlerin böyle bir karar almasında Adalarda yaşayan halkın çoğunluğunun Rum olması gibi yanlış bir kanı da hâkimdi.¹⁸ Oysa özellikle Midilli ve Sakız adaları Anadolu'nun doğal uzantıları olup Anadolu sahilleri için son derece önemli adalardı ki Osmanlı Hükümeti'nin Adalar konusundaki bu haklı iddiası büyük devletlerce hiç dikkate alınmadı. Yunanistan, 1829 Edirne Antlaşması ile bir Ege devleti olarak büyük devletlerin de desteğiyle kurulduğunda benzer bir durum yaşanmıştı. Yunanistan'a ait Mora Yarımadası çevresindeki Eğriboz Adası'nda halkın çoğunluğunu Türkler oluşturuyordu. O zaman da yine bir Londra Konferansı toplanmıştı. Devletler Eğriboz Adası'nın, Mora Yarımadası'nın doğal uzantısı olduğundan Yunanistan'ın savunma hattı için çok önemli olduğu, Türklerde kalırsa Yunanistan'ın Ege'ye çıkamayacağı gerekçesiyle Yunanistan'da kalmasını kararlaştırmışlardır. Ancak, Osmanlı'nın Ege'ye çıkmasını engelleyecek olan Midilli ve Sakız adalarını

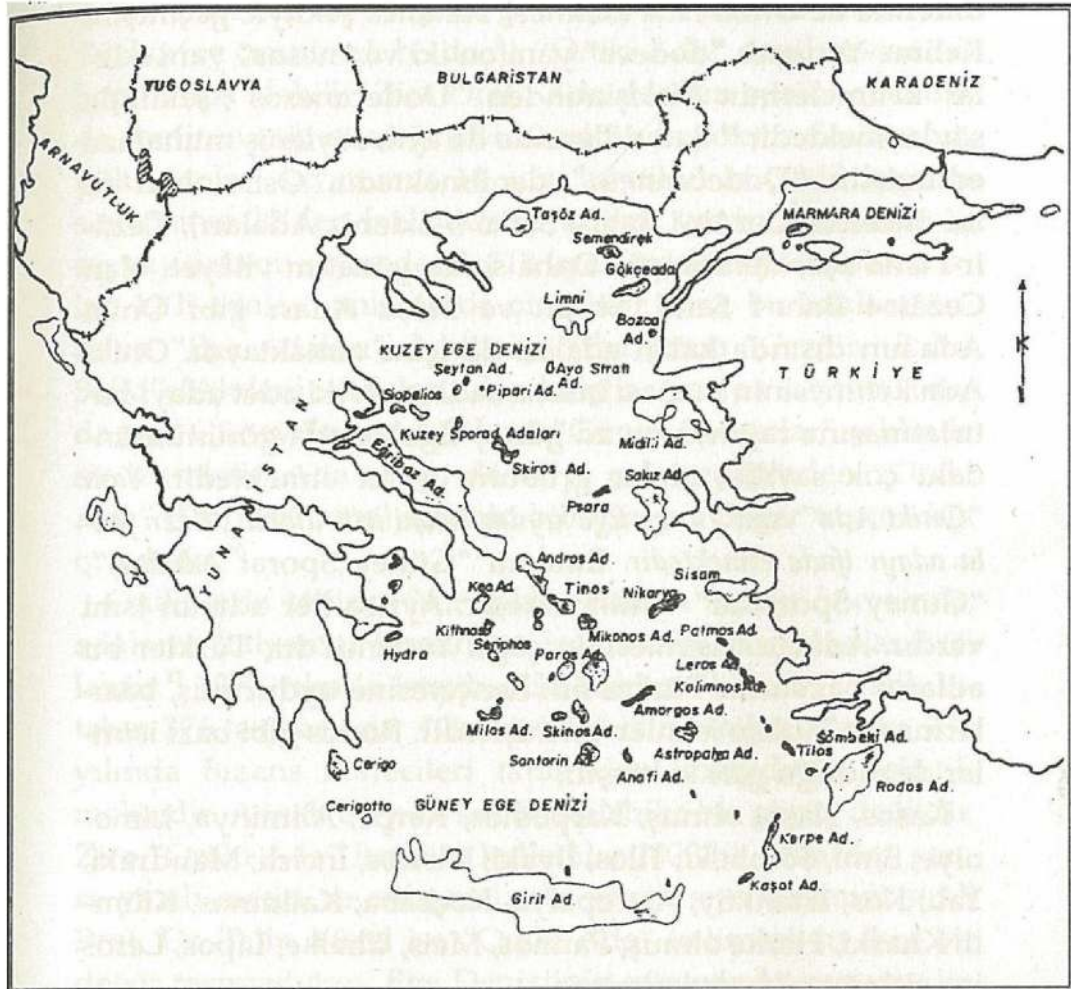
¹⁵ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi, 20. Yüzyıl**, Cilt 2, İstanbul 2006, s. 105.

¹⁶ KUTLU, **Balkanlar ve Osmanlı...**, s. 352.

¹⁷ Ahmet Ağaoğlu, "Son Nota", **Tercüman-ı Hakikat**, 15 Şubat 1914, s. 1.

¹⁸ Bilal N. Şimşir, **Ege Sorunu, Belgeler, 1912 – 1913**, Cilt 1, Ankara 1989, s. XIX – XX.

1913'teki Londra Konferansı'nda Yunanistan'a bırakmaktan çekinmeyeceklerdir.¹⁹

Ege Adaları (TAŞKIRAN, *On İki Ada...*, İstanbul 2009, s. 21.)

Yunanistan ile Ege Denizi'nde yaşanan bir başka mesele daha vardı ki o da Ege hâkimiyeti için kaçınılmaz olan donanma yarışıdır. Tarihçi Bilal N. Şimşir'e göre Ege meselesi deniz gücünden ayrı düşünülemez. Çünkü Yunanistan'ın sınırı denizde çizilmiştir. Hatta Yunanistan'ın varlığının sağlamlaştırılması için büyük devletler tarafından 1827'de Navarin'de Osmanlı deniz gücü yok edilmiştir.²⁰ Osmanlı ile Yunanistan arasındaki donanma yarışı 1914'te de oldukça rekabetli geçmiştir. Osmanlı Devleti

¹⁹ ŞİMŞİR, *Ege Sorunu...*, Ankara 1989, s. XXXII.

²⁰ ŞİMŞİR, *Ege Sorunu...*, Ankara 1989, s. XXXIX.

İngilizlere dönemin şartlarına göre süper olarak nitelendirilen iki savaş gemisi sipariş etmiştir. Osmanlı kamuoyu, o sıralarda Osmanlı donanması yararına etkin olarak çalışan sivil oluşumlu Donanma Cemiyeti²¹'nin faaliyetlerini ilgiyle takip ediyordu. Donanma Cemiyeti, örgütlediği halk arasında, sipariş edilen gemilerin parasının büyük çoğunluğunu yardım olarak toplamış ve Osmanlı Hükümeti'ne teslim etmiştir. Ancak İngilizlerin Navarin'deki düşünceleri değişmemiş olacak ki parası peşin ödenen bu gemilere, I. Dünya Savaşı bahane edilerek ambargo uygulanmış ve Osmanlı'ya verilmemiştir.²²

Londra Büyük Elçiler Konferansı'nda ele alınan konulardan biri de Arnavutluk'un teşekkülü meselesi idi. Konferans, 29 Temmuz 1913'te aldığı bir kararla²³ Arnavutluk'un statüsünü belirlemişti. Ancak büyük devletlerin 1914 yılındaki Arnavutluk Prensiği denemesi başarıya ulaşmadı. Büyük devletlerin ortak kararları ile Mart – Eylül 1914 tarihleri arasında Arnavutluk tacı giyen Alman prensi, Arnavutluk'taki kargaşalar ve I. Dünya Savaşı'nın da patlak vermesiyle ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Çünkü Arnavutluk'ta prens tahta çıktığında pek çok sorun yaşanıyordu. Çıkarıcı Arnavut feodalleri başına buyruk hareket etmek istiyorlardı. Ülke nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan Müslüman Arnavutlar yeni statüden duyduğu tedirginlikten dolayı isyan başlatmışlardı. Ülkenin güney bölgesi Epir'de Yunanistan tarafından desteklenen ayrılıkçı ihtilal patlak vermişti. Büyük devletlerden özellikle Avusturya ve İtalya arasında büyük bir nüfuz mücadelesi yaşanıyordu. En nihayet Arnavutluk topraklarında gözü olan diğer Balkan devletlerinin faaliyetleri de sayılan bu sorunlarla birleşince Arnavutluk tam bir anarşi ortamına uğruyordu ki bu durum I. Dünya Savaşı boyunca devam edecekti.²⁴

²¹ Donanma Cemiyeti ile ilgili geniş bilgi için bk. Nurşen GÖK, "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine ilişkin gözlemler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 27, S. 43, Ankara 2008.

²² Necdet Hayta, **Ege Adaları Sorunu, 1911'den Günümüze**, Ankara 2006, s. 224.

²³ Necdet Hayta, **Balkan Savaşları'nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyük Elçiler Konferansı (17 Aralık 1912 – 11 Ağustos 1913)**, Ankara 2008, s. 80.

²⁴ JELAVICH, **Balkan Tarihi...**, s. 105 – 109.

Büyük devletler tarafından Londra Konferansı'nda güdülen amaç, Balkan Savaşları'nı kesin olarak sona erdiren 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'nda da uygulamaya konulmuştur. Haliyle Londra görüşmelerinin ortaya çıkardığı sorunlara Bükreş Antlaşması sonrasında oluşan statü ile yenileri eklenmiştir. Makedonya'da Osmanlı hâkimiyeti son bulmuş, Bulgaristan II. Balkan Savaşı'nın mağlubu olarak az bir toprak parçası ile yetinmeye mecbur edilmiş, arazinin büyük bölümü Sırbistan ile Yunanistan arasında paylaştırılmıştır. Makedonya halkının büyük bir çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar ve Bulgarlar hiç de istemedikleri Sırp ve Yunan idaresine bırakılmıştır. Bu durum Balkan halklarını milliyetçilik uğruna çarpıştıran büyük devletlerin aslında milliyetçiliği kendi emelleri doğrultusunda kullandıklarının da çarpıcı bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵

Sırbistan ve Yunanistan, Bükreş Antlaşması ile sahip oldukları arazide konumlarını sağlamlaştırmak için bölge halkına karşı acımasız tedbirlerle etnik temizleme anlamına gelen bir sürgün politikası uygulamışlardır. Makedonya arazisi büyük acılara sahne olmuştur. Böylesi bir durum belki Bulgarlar için yeni sayılacak bir durumdu. Ancak Balkan Türk'ü için göç olgusu 93 Harbi ile başlamıştır²⁶. 1878 yılında başlayan sürgün çeşitli araştırmacılar tarafından milyonlarca ifade edilmektedir. Buna karşılık 1914'te Trakya'dan ve Anadolu'dan yaklaşık 200 bin civarında Rum da Yunanistan'a göç etmiştir²⁷.

Bükreş Antlaşması statükosu Balkanları, Balkan Savaşları'nı kaybedenler ile kazananlar olarak ikiye bölmüştür. Keza bu durum kazanan devletler Yunanistan, Sırbistan ve Romanya'nın üçlü itilaf bloğu, kaybedenler olan Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'ın ise üçlü ittifak bloğu yanında yer almasından da anlaşılabilir. Diğer bir tabirle I. Dünya Savaşı'nda Balkan

²⁵ Ahmet Ağaoğlu, "Balkan İttihadı", **Tercüman-ı Hakikat**, 18 Ağustos 1914, s. 1.

²⁶ Halit Eren, "Balkanlarda Türk ve Diğer Müslüman Toplumlari ve Göç Olgusu", **Balkanlar**, İstanbul 1993, s. 293.

²⁷ KUTLU, **Balkanlar ve Osmanlı...**, s. 406.

devletlerinin kendine yakın olan bloğu tercih etmelerinde Bükreş Antlaşması'ndan sonra oluşan statüko etkin bir rol oynamıştır.

Çalışmamız tüm bu anlatılanların 1914 yılı Osmanlı'sına ne şekilde yansıdığına dair bir bakış açısı ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Bunun için de kamuoyunun göstergesi olarak gördüğümüz basından bir örnek, Tercüman-ı Hakikat gazetesi²⁸ seçilmiştir.

²⁸ Tercüman-ı Hakikat, kendi sloganı ile bir "İslam ve Türk Gazetesi"dir. İttihatçıların yarı resmi yayın organı olarak bilinen gazete hakkında geniş bilgi için bk. Fahri Sakal, **Ağaoğlu Ahmet Bey**, Ankara 1999, s. 75 – 77.

I. BÖLÜM

EGE MESELESİ

A. YUNANİSTAN'A BIRAKILAN ADALAR

Giriş bölümünde ifade edilmeye çalışılan İngiliz politikasının, 1878 Berlin Antlaşması ile başlayan Osmanlı aleyhine tutumu, kuşkusuz Osmanlı'nın yıkılış sürecinde oldukça mühim bir role sahip olmuştur. Osmanlı toprak bütünlüğü politikasını bir kenara bırakan İngilizler Yunanistan'a bırakılan Adalar konusunda da birinci derecede aktif rol oynamışlardır. Meşrutiyetin ilanı ile başlayacak ıslahat girişimlerinin nelere yol açabileceğini öngören İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in İngiltere İstanbul elçisine gönderdiği; *"Eğer Türkiye meşrutiyeti kurar, bunu ayakları üzerinde tutmayı başarır ve kendisi güçlenirse, bunun sonuçları şu an bizim hiçbirimizin göremeyeceği noktalara ulaşacaktır. Mısır'daki etkisi müthiş olacağı gibi, Hindistan'da da etkileri hissedilecektir (...) Eğer Türkiye şimdi bir parlamento kurar ve hükümetini etkilerse, Mısır'da anayasa ve meşrutiyet isteği çok güçlenecektir ve bizim bu isteğe karşı direnme gücümüz azalacaktır."*²⁹ şeklindeki 31 Temmuz 1908 tarihli talimatı İngilizlerin Adalar konusundaki tutumunun da aynı paralelde olacağını habercisi niteliğindedir. Keza İngiltere, İkinci Balkan Savaşı sırasında Osmanlı'nın Meriç Nehri'nin batısına geçmesini engellemiş ve Ege Adaları'nın tümünün Yunanistan'a bırakılması için çalışmaya başlamıştır.³⁰

Londra Barış Konferansı'nın 28 Aralık 1912 tarihli 6. oturumunda Osmanlı delegelerinin, Ege Adaları ile ilgili *"Ege Adaları Anadolu'nun ayrılmaz parçalarıdır ve terk edilemez."*³¹ şeklindeki uyarısı büyük devletlerce

²⁹ Orhan Koloğlu, "İttihat ve Terakki Partisi'nin Dış Politikası", *Çağdaş Türk Diplomasisi, 200 Yıllık Süreç, Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, Ankara 1999, s. 235.

³⁰ UÇAROL, *Siyasi Tarih...*, s. 446.

³¹ HAYTA, *Londra...*, s. 14.

hiç dikkate alınmamış ve Ege Adaları'nın kime bırakılacağı meselesi, 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Barış Konferansı'nda; "*Ege Adaları konusunda karar büyük devletlere bırakılacaktır.*"³² ifadesi ile büyük devletlerin takdirine bırakılmıştır. Balkan Savaşları ile birlikte statünün değiştiği Balkanlarda yeni görünüm Avrupalı büyük devletleri rahatsız ettiğinden, asıl amacı "herhangi bir konuda en iyi çözümü bulmak değil, büyük devletlerarasında barışı korumak"³³ olan Londra Büyükelçiler Konferansı, öncelikle büyük devletlerin uzlaşısı için çalışmıştır. Söz konusu konferansta büyük devletler politikaları gereği Adalar meselesini 14 Şubat 1914'te yayınlayacakları notaya kadar sürüncemede bırakacaklardır. Tabi tıpkı Balkan Savaşları öncesinde ilan ettikleri, savaşın sonucu ne olursa olsun Balkanların statüsünde bir değişikliği kabul etmeyeceklerine dair sözlerini, savaş Osmanlı aleyhine sonuçlanınca unuttukları³⁴ gibi Adalar meselesinde de Osmanlı aleyhine hareket etmekten geri durmayacaklardır.³⁵ Mesela Yunan taraftarı Fransız *Tan* gazetesi, Türkiye'nin Yunanistan'a tehditkâr bir tutumda bulunduğunu, Fransız Hükümeti'nin borç verme, İngiliz Hükümeti'nin de zırhlı gemi satma gibi faaliyetlerle Türklerin bu tutumuna ortak olduklarını ihtar etmiştir. Bu tutumundan vazgeçmediği sürece Türkiye'ye hiçbir şey verilmemesi gerektiğini tavsiye ederek söz konusu hükümetleri Yunanistan lehinde etki altına almaya çalışmıştır.³⁶

³² HAYTA, *Londra...*, s. 61.

³³ HAYTA, *Londra...*, s. 26.

³⁴ HAYTA, *Londra...*, s. 19.

³⁵ Bu konu ile ilgili dönemin, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği Müsteşar Yardımcısı Louis Mallet'in İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey'e çekmiş olduğu şu telgraf İngilizlerin Osmanlı'ya karşı ikiyüzlü politikalarına dair net bir örnek teşkil etmektedir: "*Durum çok güç. Bütün devletler biz de içinde olmak üzere Türkiye'den daha çok şey kapmak istiyoruz. Hepimiz Türkiye'nin Toprak bütünlüğünden söz ediyoruz, ancak uygulamada hiçbirimiz sözümüzü tutmuyoruz. Bu hükümetin çökmesi ise bizim çıkarlarımıza çok aykırıdır. Fakat bu hükümete para vermek de kötüdür, belki Yunanistan'a karşı kullanırlar. Bugün hazırlıkları görmek için Trakya'ya hareket ediyorum, yeni gelen askeri ataşeye de Türk ordusunun durumunu yakından incelemesi için emir verdim. İngiltere'nin çıkarları yanında benim kişisel durumumun hiçbir önemi olmamasına karşın, sadrazamın ve Talât'ın benim şahsıma, iyi niyetime ve İngiltere'nin samimiyet ve dostluğuna güvenmeleri yanında Majestenin hükümetinin Türkler aleyhine devamlı kararlar alması, beni oldukça rahatsız ediyor. (17 Aralık 1913/174)". Bilgi için bk. Andaç Uğurlu (edit.), *İngiliz Devlet Arşivi Belgeleri, Türkiye'nin Parçalanması ve İngiliz Politikası, 1900 – 1920*, İstanbul 2005, s. 206 – 207.*

³⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Ocak 1914, s. 2.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi bu meseleyi özetle şu şekilde gündeme taşımıştır: *“Adalar meselesini Osmanlı aleyhine halleden büyük devletlerdir. Hatta Fransa, Osmanlı’ya vereceği borç karşılığında Osmanlı – Yunan itilafında barışçı bir yaklaşım teminatı istiyor. Bu, Osmanlılık için bir tesviye hareketidir. Keza Osmanlı bu teminata mecbur edildi. Bu bizim için birinci zarar. Fransızlar verecekleri borç karşılığında Osmanlı – Sırp barışını da şart koşuyorlar ki bununla Fransa’nın ne alakası var. Sırplarla bir sınırımız kalmadığına göre Fransa bu konuda niçin ısrar eder? Fransızlar borç tehirini olası bir savaş tehlikesine göre gerekli görüyorlar. Fakat Sırbistan’la bu durum söz konusu değil. O halde Fransızlar bizden tahammülsüz fedakârlıklar istiyorlar. Bu da ikinci zarar. Oysaki Osmanlı imtiyazlarından en fazla yararlanan devletlerin belki de en önde geleni Fransa’dır.”³⁷*

30 Mayıs 1913 tarihli Londra Barışı’ndan, Adalar hakkında büyük devletler tarafından hem Yunanistan’a hem de Osmanlı’ya verilen 13 – 14 Şubat 1914 tarihli notalara kadar olan bu sürünceme döneminde, Yunanistan ulusçu politikası paralelinde Avrupa başkentlerinde ve Avrupa kamuoyunda kendisine destek bulmak için bir takım girişimlerde bulunmuştur. Buna karşılık Osmanlı politikası ise haklı olarak Adaların, Anadolu’nun doğal uzantıları olması gereği, Osmanlı menfaatleri için vazgeçilmez olduğunu her ortamda dile getirmek olmuştur. Yunan Başbakanı Venizelos’un Avrupa hükümetlerini ve kamuoyunu kazanmak için başlıca Avrupa gazetelerinde bir genelge notasının yayınlanması üzerine Osmanlı Devleti tarafından Haziran ayı içerisinde Yunan görüşlerini reddeden bir muhtıra hazırlanmış, muhtırada kısaca, söz konusu adaların Osmanlı’nın bölünmez parçaları olarak kalmaları gerektiği³⁸ ifade edilmiştir.

³⁷ Ahmet Ağaoğlu, “Yardan Geçilir de Serden Geçilmez”, **Tercüman-ı Hakikat**, 1 Şubat 1914, s. 1. Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında 13 Mart 1914’te İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. İki taraf arasında ortak sınır kalmadığından antlaşma daha çok Sırbistan’da kalan Türklerin ve bunların taşınmaz mallarının durumu ve geleceğini saptamaktaydı. Bilgi için bk. UÇAROL, **Siyasi Tarih...**, İstanbul 1995, s. 444.

³⁸ HAYTA, **Londra...**, s. 71 – 72.

İtalyan işgalindeki Ege Adaları'nın da Yunanistan'a bırakılması için bir takım girişimlerin haberini alan Osmanlı, Ağustos ayı içerisinde Osmanlı'nın Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa aracılığı ile İngiliz Dışişleri Bakanı Grey'e bir nota vermiştir. Notada söz konusu adaların Balkan Savaşları ile hiçbir alakası olmadığından, ne büyük devletlerin ne de Londra'daki büyük elçilerin bu adalar hakkında karar veremeyeceklerini bildirmiştir.³⁹ Osmanlı'nın bu girişimlerini endişe ile takip eden Yunanistan, 27 Eylül'de bizzat Yunan kralı aracılığı ile Osmanlı'nın Midilli ve Sakız adaları hakkındaki politikalarından duyduğu kaygıyı İngiliz Dışişleri bakanı Grey'e iletmiştir. Grey de On İki Ada, Gökçeada ve Bozcaada dışındaki tüm Ege Adalarının Yunanistan'a bırakılmasına büyük devletlerce karar verildiğini Kral'a bildirmiştir.⁴⁰ Ayrıca Yunan Başbakanı Venizelos da 10 Aralık'ta İngilizlerin Atina Elçisi ile bir görüşme yaparak Osmanlı'nın Çanakkale Boğazı önündeki Gökçeada ve Bozcaada dışında, Yunan işgalinde bulunan adaları Yunanistan'a bırakmasını önermiştir. Adaların Yunanistan'a bırakılması için yoğun uğraşlar veren İngiltere, İngiliz Dışişleri Bakanı Grey aracılığı ile Yunan Başbakanı Venizelos'un bu teklifi paralelinde bir anlaşma önerisi hazırlayarak büyük devletlere iletmiş, yapılacak anlaşmanın Türkiye dâhil bütün devletlerin menfaatine olacağı konusunda telkinlerde bulunmuştur. Yunanistan ise uhdesinde kalacak adalarda tahkimat yapmayacağına, bu adaları Türkiye'ye karşı askeri amaçla kullanmayacağına, adalarla Anadolu arasında kaçakçılığa karşı etkin önlemler alacağına dair güvenceler verecekti. İngiltere'nin bu tutumu İngiltere İstanbul elçisini zor durumda bırakmış, İstanbul kamuoyunda İngiltere'ye karşı olumsuz bir hava oluşmuş, Sadrazam 22 Aralık'ta İngiliz elçisine, İngilizlerin Adalar hakkındaki politikasının Osmanlı'da tam bir hayal kırıklığı yarattığını ifade etmiştir.⁴¹ Hatta İngiliz Büyükelçisi 24 Aralık'ta Grey'e gönderdiği bir telgrafta Türklerin Adalar hakkındaki kanaatlerini "*Anadolu'nun bölünmez parçası olan bu iki adanın*

³⁹ HAYTA, *Londra...*, s. 86.

⁴⁰ HAYTA, *Londra...*, s. 91.

⁴¹ HAYTA, *Londra...*, s. 97 – 101.

*Yunanistan'a bırakılmasına hiçbir Türk razı olmayacaktır.*⁴² şeklinde açık bir biçimde ifade etmiştir. 29 Aralık'ta Osmanlı'nın Viyana Büyükelçisi Hilmi Paşa, Anadolu yakınındaki Ege adalarının Türk egemenliğinden çıkarılması önerisini resmen protesto etmiş, Osmanlı'nın Yunanistan'a güvenmediğini, bunun için hayati önem taşıyan adaların geri alınmak zorunda kalınacağını net bir şekilde ifade etmiştir.⁴³ Önerilere Türklerin tepkisi ve beliren savaş tehdidi, Yunan Başbakanı Venizelos'un Ocak – Şubat 1914'ü Avrupa başkentlerinde Yunan görüşüne destek bulma seyahatleri ile geçirmesine sebep olmuştur.⁴⁴

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yer alan çeşitli haberler incelendiğinde görülür ki, Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos'un Avrupa seyahati süresince gerçekleştireceği politikanın rotasını yine Londra müzakereleri boyunca büyük devletler tarafından alınan kararlar ve Balkan Savaşı'nı esasta sona erdiren 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması sonrası oluşan statü belirlemiştir. Bu durumda Venizelos'un 1914 yılı boyunca takip edeceği politikanın esaslarını şu şekilde tespit etmek mümkündür:

1. Adaların Yunanistan'a bırakılması konusunda Avrupa başkentlerinde ve kamuoyunda taraftar toplamak,
2. Yine Londra Barışı ile büyük devletlerin kararına bırakılan Arnavutluk sınırı konusunda, büyük devletler tarafından Arnavutluk'a ilhak edilen Güney Arnavutluk'un ya da diğer bir tabirle Kuzey Epir'in Yunanistan tarafından tahliyesi konusunda zaman kazanmak,⁴⁵
3. Balkan Savaşları'ndan hezimetle çıkan Osmanlı ve Bulgaristan'a karşı mevcut konumunu korumak amacıyla yeni bir Balkan ittifakı için gerek büyük devletler, gerekse Balkan devletleri nezdinde girişimlerde bulunmak.

⁴² HAYTA, *Londra...*, s. 102.

⁴³ HAYTA, *Londra...*, s. 111.

⁴⁴ HAYTA, *Londra...*, s. 114.

⁴⁵ 2. Ve 3. maddeleri içeren konular, III. Bölümümüzde detaylı olarak ele alınacaktır.

Tercüman-ı Hakikat tarafından Venizelos'un birinci politikasındaki entrikası şu şekilde ele alınmıştır: “İngiltere, Londra büyükelçiler Konferansı’nda, Adaların Yunanistan’a verilmesini, ancak Anadolu sahillerinin güvenliği için Yunanistan’ın bu adaları tahkim etmemesini teklif etmişti. İşte Venizelos bu teklife tabi olmakla beraber tahkim olunmamış adaların Osmanlı’ya karşı korunmasında Yunanistan’ın ileriye yönelik gelecekte bir takım sıkıntılar çekebileceğini, bu yüzden adaların güvenliğinin büyük devletler tarafından güvence altına alınması gerektiğini ifade eden beyanları ile bu konuda büyük devletleri bir mükellefiyet altında bırakmayı hedeflemiştir. Bu teklife gönüllü olan İngiltere bu güvenceyi de Avrupalı büyüklere bağlamak konusunda ilk hareket eden devlet olmuştur. Ancak kefalet altına girme konusunda devletler çekimser bir tutumla bu kefaletin neden ibaret olacağını ve eğer zor kullanma durumu söz konusu ise buna yanaşmayacaklarını ifade etmişlerdir.⁴⁶” Bu politikanın doğuracağı sakıncaları da dile getiren gazeteye göre olması gereken şudur: “Yunanistan, ‘Avrupa silahını’, çıkarlarını temin için kullanmaktan vazgeçip Osmanlı ile bire bir görüşmeye gitmelidir. İtalyan ve Alman basını da bu görüşü tavsiye eder mahiyettedirler. Yunanlılar bu tavsiyelere kulak vermelidirler. Çünkü Midilli ve Sakız Adaları Osmanlı için can alıcı noktalardır. Hem Avrupa devletleri hiçbir zaman bir kurşununu dahi başkaları için harcamaz. Eğer harcarsa bu kendi çıkarlarıdır. Hatta ilerleyen zamanda yardım ettikleri devletlerin bile Avrupa tarafından kurban edildiğini tarih pek çok kez ispat etmiştir.⁴⁷”

Ancak Yunan Hükümeti, Balkan Savaşları’nın sonuçları ile hiçbir alakası olmayan İtalyan işgali altındaki On İki Ada’nın dahi Yunanistan’a devredilmesi çabasıdır. Tercüman-ı Hakikat, Yunanistan’ın bu politikasını da eleştirmiş ve bu politikanın geçersizliğini ortaya koymaya çalışmıştır. “Yunanistan Hükümeti, ‘Osmanlı’nın hali hazırda Adalar mübadelesinde vazifeli olmadığını, çünkü Londra Konferansı’nda alınan kararlar doğrultusunda, On İki Ada’nın İtalya tarafından Türkiye’ye iade edilse bile, bu

⁴⁶ Ahmet Ağaoğlu, “Vaziyet”, *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Şubat 1914, s. 1.

⁴⁷ AĞAOĞLU, “Vaziyet”, s. 1.

adaların da aidiyet konusunu yine devletlerin belirleyeceğini' ifade ederek İtalya'nın geçici işgali altında bulunan On İki Ada'nın da diplomatik manevralarla Yunanistan'a geçmesi için çalışıyor. Oysaki bu düşünce tamamen entrikadır ve boş laftır. Çünkü İtalyan Hükümeti Osmanlı'dan On İki Ada'yı boşaltma karşılığında bazı tavizler istemektedir. Eğer On İki Ada'nın geleceği ile ilgili Londra Konferansı'nda bu adaların Yunanistan'a ilerleyen zamanda iade edileceğine dair bir karar ve görüş birliği alınmış olsaydı, İtalya Osmanlı yerine Yunanistan'dan tavizler isterdi. Bu durum dahi Yunan Hükümeti'nin On İki Ada hakkında ortaya attığı bu iddiayı yok etmeye yeterlidir.”⁴⁸

Yunanistan politikasının bu şekilde yayılmacı bir hattıhareket takip etmesinin ardında kuşkusuz Avrupalı büyüklerin tutumu yatmaktadır. Özellikle İngiliz politikasını açık bir şekilde ele alan Tercüman-ı Hakikat İngilizlerin Edirne'nin geri alınışı sonrasındaki tehditkâr tutumunu; *'Edirne'yi geri aldınız, bu münasebetle bazı büyük devletlerin hücum ve saldırılarına maruz kalırsanız sizi koruyamayız.'* şeklindeki ifadeleri ile belirtmiş, Adalar meselesinin mevcut hale gelmesinde Yunanistan'ın İngilizlere borçlu hatta müteşekkir olduklarını ifade etmiştir.⁴⁹ Tercüman-ı Hakikat'teki bir başka değerlendirmede Avrupa'nın taraflı tutumu eleştirilmiş, Yunanistan'ın bu tutum doğrultusunda hareket etmekle gerçek barışın önüne geçtiği örneklendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır: *"Osmanlı'nın Atina Elçisi Galip Kemali Bey'in Yunan gazetelerinden birine verdiği 'Adalar Yunanistan'ın elinde kaldığı sürece Türkiye ile Yunanistan arasında hukuki bir barış oluşturulamaz.'* şeklindeki gayet açık ve net olan demeci bazı siyasi merkezleri hayrete düşürmüştür. Yunanistan'ın Adalar hakkındaki tutumu gayet açıktır. Sakız ve Midilli'ye hâkim olmak ve onları kendi tasarrufu altında saklamak istiyor. Avrupalılar da Yunanistan'ın bu tutumuna onay vermiştir ki bu meyanda ilgili nota yakında Türkiye'ye verilecektir. Her zaman olduğu gibi yine Osmanlı çıkarları göz önüne alınmamış, yine Yunanistan'ın gönlünü hoş

⁴⁸ Ahmet Ağaoğlu, "İnanamayız", **Tercüman-ı Hakikat**, 6 Şubat 1914, s. 1.

⁴⁹ Ahmet Ağaoğlu, "İngiltere ve Biz", **Tercüman-ı Hakikat**, 20 Mart 1914, s. 1.

etmek için Osmanlı çıkarları feda edilmiştir. Gerçi Avrupa; ‘Biz bu Adaların Yunanistan’da kalmasını garanti ediyoruz. Eğer bu Adalara tekrar sahip olmak isterseniz karşınızda bizi de görürsünüz.’ gibi sert bir lisan kullanmayacaktır. Çünkü bu tip bir yaklaşım Avrupa’ya göre değildir. Avrupa diplomasisi hep emrivakilerle, meseleleri pamuk ipliğine bağlamak suretiyle sürüncemede bırakıp kendi istediği şekle sokmak ister. Ki Adalar hakkında verecekleri notada; ‘Ne yapalım, biz Adalar’ı Yunanistan’ın elinde bulduk. Bu suretle Adalar’da tesis ettiği hâkimiyeti tasdike mecbur kaldık. Siz de bu emrivakie razı olunuz.’ diye nasihatlerde bulunacaklardır ancak Adalar’dan vazgeçmek ve Adalar’ı Yunanistan’ın elinde bırakmak bizim için intihardan başka bir şey olamaz. Osmanlı Hükümeti Avrupalının nasihatlerini dinlemek isteyebilir. Ancak her memlekette bir hükümet olduğu gibi bir de millet vardır. Millet hükümet gibi düşünmez, buna mecbur da değildir. O, kendisine vurulan darbelerin acısını izale etmeye çalışacaktır. Örneğin Edirne’nin geri alınışında milletin, Edirne’nin terkini kendisi için bir intihar olarak görmesi Osmanlı Hükümeti’ni de sürüklemiş ve Edirne geri alınmış ve bugün Bulgarlarla bizim aramızda gerçek bir barış devri başlamıştır. Galip Kemali Bey de ‘Adalar Yunanistan’ın elinde kaldıkça Türkiye ile Yunanistan arasında gerçek bir barış temin edilemez.’ derken hem milletin hislerine tercüman olmuş hem de gerçekten bir barış devri taraftarı olduğunu ispat etmiştir. Aksi halde memleketin her yanında Yunan ticaretine boykot gerçekleştirilecektir. Osmanlı Hükümeti bunun önüne hiçbir suretle geçemez. Bugün hiçbir Fransız’a bir Alman tüccarı ile zorla alışveriş yaptıramazlar. Yunan ticareti de bizimle geçinebildiğinden Osmanlı Hükümeti’ne müracaat edecektir. Bu müracaat da semeresiz kalınca iki hükümet arasında zorla tesis edilen barış süreci sekteye uğrayacaktır ki olması muhtemel bu durum, Atina sefirimizin ileri görüşlülüğünü net bir şekilde ortaya koymaktadır.⁵⁰”

Bu arada Tercüman-ı Hakikat, ilginç bir gelişmeyi daha gündeme taşımıştır. 1914 yılının ocak ayında Avrupa kamuoyunda Midilli ve Sakız

⁵⁰ Ahmet Ağaoğlu, “Atina Sefirimizin Beyanatı Münasebetiyle”, **Tercüman-ı Hakikat**, 9 Şubat 1914, s. 1.

adalarına karşılık On İki Ada'nın Yunanistan'a bırakılabileceği gibi bir durum ortaya atılmıştır. Roma'dan gelen bir habere göre Osmanlı Hükümeti'nin Midilli ve Sakız adalarına karşılık On İki Ada'nın Yunanistan'a terkini teklif edeceği, İngiltere'nin bu anlaşmaya olumlu baktığı, ancak İtalya'nın bunu asla kabul etmeyeceği bildirilmekte, İtalyan itirazına sebep olarak da İtalya'nın On İki Ada'nın imarına yönelik yaptığı masraf gösterilmektedir.⁵¹ Yine Paris, 23 Ocak kaynaklı bir başka haberde Londra ve Paris kabinelerinin tasarılarına göre Yunanistan, Sakız ve Midilli adalarını Türkiye'ye bırakacak ve Türkiye bu adalara muhtariyet verecek, buna karşılık Yunanistan'a On İki Ada'lardan bazıları verilecektir.⁵² İngiliz ve Fransız politikasının Midilli ve Sakız adaları ile On İki Ada'ya ait bu yaklaşımlarının altında yatan gerçek nedenin söz konusu bu iki devletin Akdeniz'de güçlü bir devlet görmek istememelerinin olduğu görülmektedir.⁵³

Avrupalı büyük devletlerin Adalar hakkında almış oldukları kararlar önce 13 Şubatta Yunanistan'a, sonra da 14 Şubat'ta Osmanlı'ya bildirildiğinde Adalar hakkındaki bu kararların dayanağının yine Londra görüşmeleri sürecinde Yunanistan ve Osmanlı tarafından kabul edilen 'Adaların geleceği tayininin büyük devletlere bırakıldığı' hükmü olduğu belirtilmiş ancak Londra ve Atina görüşmelerinde son sözü söyleme hakkı Osmanlı Hükümeti tarafından terk edilmemişti. Bununla birlikte Osmanlı Avrupalılar tarafından yine bir emrivakie tabi tutulmaya çalışılmış hatta Atina görüşmeleri esnasında yeni bir harbin başlama tehlikesini duyan Fransa Osmanlı'yı tehdit etmiş, o muahede imzalanmazsa para yok demişti.⁵⁴

Her iki devlete de verilen notaları bir mukayeseye tabi tutan Tercüman-ı Hakikat, Yunanistan'a verilen notanın ne kadar elastiki olduğuna değinmiş ve 'Eğer Yunanistan Arnavutluk sınırında işgal ettiği yerlerden çekilmezse Adalara fiilen sahip olamazmış.' ifadesi ile bu lastikli yaklaşımı eleştirirken, Osmanlı'ya verilen notanın da Osmanlı'yı tatmin edecek hiçbir

⁵¹ Tercüman-ı Hakikat, 23 Ocak 1914, s. 2.

⁵² Tercüman-ı Hakikat, 24 Ocak 1914, s. 2.

⁵³ HAYTA, Londra..., s. 27.

⁵⁴ AĞAOĞLU, "Son Nota", s. 1.

yanının olmadığı ve özellikle Anadolu'nun güvenliği açısından son derece stratejik önemi bulunan Adaların Yunanistan'a bırakılması karşılığında Osmanlı'ya sunulan ve asla gelecek garantisi olmayan ve tabiri caizse pamuk ipliğine bağlı güvencelerin de ne kadar boş olduğunu şu şekilde izah etmiştir: *"Büyük devletler, Yunanistan Hükümeti tarafından Osmanlı'ya karşı Adalar'ı tahkim etmeyeceğine, Adaları askeri ve deniz harekâtı gibi amaçlarla kullanmayacağına ve Adalarla Anadolu sahili arasında kaçakçılığı men için kesin tedbirler alacağına dair gerek kendilerine gerek Osmanlı Hükümeti'ne kesin teminat verilmesine karar verdiler. Ancak şu gerçeikle ki bir memleketin geleceği açısından Osmanlı donanmasının elinde olması gereken üsler başka bir hükümetin elinde kaldıktan sonra tahkim edilip edilmemesinden ne çıkar? Bugün Sakız ve Midilli'nin yitirilmesine razı olmak, Osmanlı donanmasının her zaman zayıf kalmasına razı olmak demektir. Yunanistan kaçakçılığa engel olamadığında ne olacak? 'Ne yapayım, elimden bu gelir.' diyecek. Dolayısıyla Adaların Yunanistan'a bırakılmasını bir emrivakie getiren gibi düşünülen bu nota 'yalnız bırakılmış' devletlerin hüviyet kâğıdı suretinde düşünülmelidir."*⁵⁵

Avrupa tarafından Osmanlı'nın sürekli yalnız bırakıldığına değinen Tercüman-ı Hakikat, Osmanlı Hükümeti tarafından verilen cevabi notayı da gündemine taşımıştır. Tercüman-ı Hakikat'in değerlendirmelerine göre verilen cevabın içeriği, Osmanlı Hükümeti'nin artık haklı ve meşru taleplerin temini için çalışacağını, büyük devletlerin kefaletine son bulmuş gözü ile bakıldığını ve bu mesele ile ilgili iki devletin her türlü sorumluluk ve problemi üzerlerine aldıklarını göstermektedir.⁵⁶ Bu durum 14 Mayıs 1914'te toplanan Osmanlı meclisinde de gündeme gelmiş ve padişah başkâtibi tarafından okunan açılış konuşmasında dile getirilmiştir: *"Londra Protokolü ile Anadolu'nun emniyet ve asayiş göz önüne alınmak kaydıyla taraflar tarafından gösterilen arzuya uygun olarak Adalar'ın mukadderatı büyük devletlerin kararına emaneten bırakılmış idi. Sonrasında büyük devletlerin, Bâb-ı Âli'mize tebliğ edilen*

⁵⁵ AĞAOĞLU, "Son Nota", s. 1.

⁵⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Cevabi Nota", **Tercüman-ı Hakikat**, 16 Şubat 1914, s. 1.

*notalarında Anadolu'nun ilerlemesi için muhtaç olduğumuz huzur ve sükûnun temini için çok gerekli olan Adalar'ın, maalesef Yunanistan'a bırakılmasına karar verdiği görülmüştür. Adı geçen notaya hükümetimiz tarafından verilen cevapta bu kararın kabul edilmesinin mümkün olmadığı sebepleriyle izah edilerek barış nimetinin kıymeti takdir edilmekle beraber devletimizin haklarını korumak için çalışmaktan geri kalmayacağı bildirilmiştir. Bu görüşe ve çıkarlarımıza uygun olacak şekilde meselenin barış yoluyla düzeltilmesi için gerekli sebeplerin oluşturulacağına ümit-varım.*⁵⁷

Tercüman-ı Hakikat'in cevabi notada dikkati çektiği bir diğer önemli husus da şudur ki, daha önce de ifade edilmeye çalışılan emrivakie tabi tutulma meselesi. Osmanlı, Adalar meselesinde büyük devletler tarafından diplomatik manevralarla bir oldubitti karşısında bırakılmaya zorlanmış bu durum cevabi notada şu şekilde eleştirilmiştir: “Osmanlı Hükümeti, Yunanistan tarafından işgal edilen adaların kaderini tayin durumunu büyük devletlere emaneten bırakmakla beraber, Çanakkale Boğazı civarında bulunan adalarla Anadolu'nun doğal uzantısı olan adaların mutlaka tasarrufu altında kalmasını gerekli kılan düşüncüyü defalarca açıklamada ve izahta bulunmuştu. Binaenaleyh Osmanlı Hükümeti, büyük devletlerin haiz bulundukları vekâleti bu meselede, ilgili iki tarafın gerçek çıkarlarına uygunluğu suretinde halli için çalışacağını kuvvetle ümit etmekte idi. Osmanlı Hükümeti, büyük devletler tarafından Devlet-i Âli'nin hayati ihtiyaçlarının yeteri kadar dikkate alınmadığını büyük bir üzüntü ile gözlemlemektedir.”⁵⁸ Bu vekâlet meselesi de çeşitli muhtıra ve tehditler sonucu yalnız kalan Osmanlı'nın diplomatik bir mecburiyetle kabule zorlandığı bir vekâlettir.⁵⁹

Avrupa politikasının bu oldubittici yaklaşımını her fırsatta gündeminde tutan Tercüman-ı Hakikat Osmanlı'ya verilen notadaki; “Yunanistan, Adaları tahkim etmeyecek, kaçakçılığa meydan vermeyecek ve Adalarda sakin İslâm

⁵⁷ Ahmet Ağaoğlu, “Nutk-u İftitahi-i Humayun”, **Tercüman-ı Hakikat**, 15 Mayıs 1914, s. 1.

⁵⁸ AĞAOĞLU, “Cevabi Nota”, s. 1.

⁵⁹ AĞAOĞLU, “Cevabi Nota”, s. 1.

*ahalinin hukukuna riayet edecektir.*⁶⁰” ifadesini Osmanlı’nın uzun süredir Anadolu’nun selameti ve savunması için defalarca beyan ettiği kayıtların ne kadar haklı kayıtlar olduğunu Avrupalılar adına bir itiraf olarak değerlendirmektedir. Gerçekten de bu ifadelere dikkatle bakılığında aslında Avrupalıların da bu adaların Osmanlı için ne denli önemli olduğunu ve Osmanlı’ya ait olduklarını bildikleri açıkça ortadadır. Ancak meşhur şark meselesi politikaları gereği Osmanlı’yı yine bir emrivaki karşısında diplomatik mecburiyete mahkûm etmişlerdir. İşte bu mecburiyet karşısında Osmanlı verdiği cevapta gayet haklı olarak, yeni ihtilafları halledememiş ve hiçbir Osmanlı hayati çıkarı göz önüne alınmamış bu Avrupa kararını meselenin halli için yeterli görmemiştir. Bu bağlamda artık Avrupalı hakemler için bir vazife kalmadığını ve bundan sonra kendi hukukunu bizzat kendisi koruyacağını ifade etmiştir. Tercüman-ı Hakikat’e göre Avrupalılar bu meselenin hallini ve doğuda kalıcı bir barışın tesisini arzu ediyorlarsa bu meseleyi doğrudan ilgili iki devlete, Osmanlı’ya ve Yunanistan’a bırakmalıdırlar.⁶¹ Ancak bu durum her fırsatta sırtında Avrupa’nın desteğini görmeye alışmış olan Yunanistan’ın işine gelmezdi. Bu durumda yine Avrupa’nın desteğini çekmek için Osmanlı notasındaki ‘haklı ve meşru taleplerin elde edilmesi için bizzat çalışılacağı’ ifadesi Yunanistan tarafından ‘Osmanlı harp istiyor’ şeklinde tefsir edilmiştir. Bazı Fransız gazeteleri de Osmanlı notasını, milliyetçi merkezlerin tatmin edilmesi şeklinde yorumlamışlardır. Oysa Osmanlı’nın Balkan hezimetini sonrası memleketin ıslahatı konusunda kaybedecek hiçbir zamanı yoktur. Ancak Tercüman-ı Hakikat’e göre Osmanlı ile Yunanistan arasında kesin ve aracısız bir müzakere süreci vuku bulmadıkça Adalar meselesinin halline imkân yoktur. Keza Yunanistan için Bulgaristan’ın akıbetine düşmektense Osmanlı ile anlaşmak suretiyle konumunu koruma yolunda Balkanlarda bir düşmanı eksilmiştir olur. Adalar üzerindeki hâkimiyeti onaylanmazsa ne yapabilir. Bu açıdan devletlerin müşterek notası meselenin halledilmesi şöyle dursun gelecekte olabilecek bir alevlenmenin tutuşturucusu olmaktan öteye

⁶⁰ Ahmet Ağaoğlu, “Cevabi Notanın Tesirâtı”, **Tercüman-ı Hakikat**, 17 Şubat 1914, s. 1.

⁶¹ AĞAOĞLU, “Cevabi Notanın Tesirâtı”, s. 1.

geçememiştir.⁶² İngiliz Dışışleri Bakanı bu durumu fark etmiş olacak ki Adalar hakkında alınan kararlara ilişkin; *“Bu karar Türkiye’nin aleyhine ve Anadolu’nun toprak bütünlüğünü ihlal şeklinde tefsir edildiği zaman İngiltere böyle bir düşünceye engel olmayı kendisi için bir görev addeder.”*⁶³ ifadeleri ile meseleye ince bir müdahale yapma ihtiyacı hissetmiştir. Gerçi bu durumun altında yatan tabiidir ki öncelikle yine İngiliz menfaatleri olmuştur. İngilizlerin bu taraflı tutumu karşısında Türk kamuoyunda İngiltere aleyhinde oluşmaya başlayan görünüm, Hindistan’da görülen bazı durumlar İngiliz dışışlerini harekete geçiren etkenler olmuştur. Gerçi Tercüman-ı Hakikat bu etkenlere ek olarak Londra’da kurulmuş Türk – İngiliz komitesinin çalışmaları ve Osmanlı Hükümeti’nin gerek dış politikasındaki kararlı duruşu ve gerekse Anadolu’daki reform girişimlerinin de etkisinin olduğunu ifade etmekte ve *“Zinde ve hayat dolu bir millete ve devlete herkes hürmet eder, aksine miskin ve ölü bir devleti herkes tahkir eder.”*⁶⁴ şeklinde altını çizmektedir.

Osmanlı’nın, Adalar meselesinin ikili görüşmelerle halledilebileceği tezine Yunanistan’ın yanaşmaması iki ülke ilişkilerini gerginleştirmiş ve Avrupa kamuoyunda, zaten uzun zamandır mevcut bir kanaat olan, Romanya’nın iki ülke arasında ara buluculuk yapacağı yönünde bir söylenti sonrasında Adalar meselesi yeniden müzakere edilmeye başlamıştı. Bu konu ile ilgili olarak, Fransız basınından Yunan taraftarlığı ile tanınan *Tan* gazetesi, Yunanistan’ın Adalar meselesi ile ilgili olarak büyük devletlerin kararı gereği Epir arazisini tahliye edecek olması dolayısıyla gereken fedakârlığı zaten göstermiş olduğunu ve daha fazla fedakârlıkta bulunamayacağını, dolayısıyla Romanya’nın girişimlerinin sonuçsuz kalacağını yazmıştır. Tercüman-ı Hakikat, *Tan* gazetesinin bu düşüncesini eleştirerek Epir arazisinin tahliyesini Adalara karşı bir fedakârlık olarak göstermenin çok gülünç bir durum olduğunu ifade etmiştir. Gerçi Londra Büyükelçiler Konferansı müzakereleri ile büyük devletlerin bu iki meseleyi birleştirerek halletmek istedikleri malumdur. Ancak bu istek daha önce de belirtildiği gibi Balkanlarda bir

⁶² Ahmet Ağaoğlu, “Doğrudan Doğruya Müzakerat”, *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Şubat 1914, s. 1.

⁶³ Ahmet Ağaoğlu, “Sir Edward Grey’in Nutku”, *Tercüman-ı Hakikat*, 21 Mart 1914, s. 1.

⁶⁴ AĞAOĞLU, “Sir Edward Grey’in Nutku”, s. 1.

çözüm şöyle dursun yeni sıkıntılara yol açacak bir istektir. Keza Epir meselesi Arnavutluk ile Yunanistan arasında, Adalar meselesi ise Osmanlı ile Yunanistan arasında olan meselelerdir.⁶⁵

Yunan basını da Romanya'nın arabuluculuğu meselesini kamuoyunun gündemine taşımış ve özetle şu kanaat ortaya konmuştur: *"Adalar'ın aidiyeti durumu büyük devletlerin kararları ile ebediyen tayin etmiştir. Jöntürk Hükümeti bu meseleyi yeniden gündeme taşıma emelini taşımamalıdır. Romanya ise eğer arabuluculuk görevini Adalar'da sakın Müslümanların hukuki durumunu belirleme ve Anadolu sahillerine Adalar'dan gelebilecek tehlikeleri önleme çerçevesinde gerçekleştirecek ise Yunanistan zaten böyle bir güvenceyi vermeye hazırdır. Ancak arabuluculuktan amaç meseleyi yeniden ve Türkiye ile bizzat görüşmek ise Yunanistan Hükümeti böyle bir teklifi tereddütsüz reddedecektir."*⁶⁶

Görüldüğü gibi Yunanistan Hükümeti Adalar meselesini halletme konusunda Türkiye ile ikili görüşmelere asla yanaşmayacaktır.⁶⁷ Ancak Adaların Türkiye'den ayrılması, Osmanlı için hayati bir darbedir ve Tercüman-ı Hakikat'te yer aldığı gibi Adalar meselesi bu şekilde kaldıkça Osmanlı – Yunan ilişkileri hiçbir zaman düzelmeyecektir.⁶⁸

Avrupa ve Balkan basınında gündeme oturan Romanya'nın arabuluculuk edeceği söylentisine sebep olan olay Romanya generallerinden Koanda'nın Romanya Hükümeti'ni temsilen gerçekleştirdiği İstanbul – Atina –

⁶⁵ Ahmet Ağaoğlu, "Yine O Mesele", **Tercüman-ı Hakikat**, 1 Nisan 1914, s. 1.

⁶⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Biz ve Yunanistan", **Tercüman-ı Hakikat**, 7 Nisan 1914, s. 1.

⁶⁷ Atina'daki İngiliz Büyükelçisi F. Elliot'un İngiliz Dışişleri Bakanı Grey'e çekmiş olduğu şu telgraf Yunanistan – İngiltere ittifakının Osmanlı hakkındaki politikasını açık olarak özetlemektedir: *"Venizelos bana yalvararak Türklerle başa baş konuşurlarsa durumlarının ne kadar zor olacağını size açıklamamı istedi. Genç Türkler Edirne'yi Avrupa'dan tek bir ses çıkmadan geri aldılar, bütün adaları Girit'e kadar elde edebilirler hülyası içindeler. Yunanistan'a savaş ilan etmek için ilk dretnotlarının gelmesini bekliyorlar. Venizelos, bir dretnota sahip olmazlarsa bir savaş çıkacağını, bunun Avrupa'nın gözleri önünde tam bir deniz savaşı olacağını söyledi. Türk ve Bulgar ordularının ise kendileriyle çarpışamayacağını, kendi ordularının çok daha kuvvetli olduğunu belirtti. Ayrıca Yunanistan'ın On İki Ada'yı da alması gerektiğini ve dikkatinizi bu noktaya çekmemi istiyor. Eğer Türkler Yunanistan'a karşı bir zafer kazanır ve yeniden karşılarında birleşmiş bir Avrupa bulamazlarsa, bütün Müslümanlarda tehlikeli bir ruh doğacaktır ve Avrupa'dan yeni topraklar elde edeceklerdir. (28 Mayıs 1914 / 274)". Bilgi için bk. UĞURLU, **İngiliz Devlet Arşivi Belgeleri...**, s. 219.*

⁶⁸ AĞAOĞLU, "Yine O Mesele", s. 1.

Mısır gezisidir. General Koanda bu gezi esnasında sorulan bir soru sonrasında yaptığı açıklamada Midilli ve Sakız adaları ile ilgili Bâb-ı Âli ile Yunan Hükümeti arasında görüşmeler olduğunu açıklamıştır. Bu gelişme Osmanlı açısından memnuniyet verici bir gelişmedir. Çünkü Adalar meselesi Osmanlı aleyhine olarak gittikçe daha tehlikeli bir hal almaktadır. Tercüman-ı Hakikat'in İzmir gazetelerinden naklettiği bir habere göre on iki kadar Yunan eşkiyası, Sisam Adası'na bakan sahillerde bir kolcu kayığını gasp ettikten sonra Sisam Adası'na kaçmışlar ve yakalanmaları imkân haricinde kalmıştır. Adalarla ilgili büyük devletler tarafından verilen notanın daha mürekkebi kurumadan gerçekleşen bu olay Osmanlı'nın Yunanistan'a güvenememe konusundaki haklılığını net olarak ortaya koymuştur. Bu haklılığa örnek teşkil edecek bir başka önemli olay ise Yunan Makedonya'sından gelen göçmenlerin orada yaşanan mezalimi anlatırken Yunanlıların adı geçen bölgede bir tek Müslüman yaşatmamaya azmettikleri şeklindeki beyanlarıdır.⁶⁹

Makedonyalı göçmenlerin yaşadıkları sıkıntılar "Göç Meselesi" başlıklı II. Bölümde detaylı olarak ele alınacaktır. Ancak konumuz gereği büyük devletlerin ikiye bölünmüş ve taraf tutan politikalarına örnek olan şu olay oldukça dikkat çekicidir: Nisan ayı içerisinde büyük devletler Yunanistan'a bir nota daha vermişler, Epir'in tahliyesi konusuna şifahen değinmişler ve esas konumuzla ilgili olarak notada yer alan Osmanlı'ya bırakılacak İmroz, Bozcaada ve Meis adalarındaki Hristiyan halkın mezhep ve eğitim ile ilgili haklarının güvencesi konusunda Osmanlı'ya her türlü nüfuzda bulunacaklarını beyan etmişlerdir. Bu beyanı ne yaptığını bilmeyerek yapılan bir beyan olarak niteleyen Tercüman-ı Hakikat, altı yüz yıllık Osmanlı tarihi boyunca hangi Hristiyan'ın hukukunun Osmanlı tarafından çiğnendiğini ve neden Makedonya'da Müslümanlara Yunanlılar tarafından gerçekleştirilen mezalime sessiz kaldıklarını sormaktadır. Bu beyan Tercüman-ı Hakikat'e göre oldukça abestir. Çünkü Adalar meselesi silahlı bir sonuca yaklaşmıyorsa

⁶⁹ Ahmet Ağaoğlu, "Midilli ve Sakız", **Tercüman-ı Hakikat**, 24 Nisan 1914, s. 1.

bu, Osmanlı siyasilerinin şimdiye kadar takip ettikleri barışçı hareket politikası ve Bükreş kabinesi erkânının arabuluculuk girişimlerinin bir sonucudur.⁷⁰

Tercüman-ı Hakikat, bahsi geçen notada Osmanlı lehine olarak değerlendirdiği başka bir konuya da dikkat çekmektedir. Büyük devletler Yunanistan'a verilen notada; Sakız ve Midilli adalarına ait kararın te'yidi için Osmanlı Hükümeti nezdinde yalnız dostane telkinlerde bulunacaklarını ifade etmişlerdir. Tercüman-ı Hakikat'e göre bu "dostane telkinat" tabiri, Avrupalıların Adalar meselesi konusunda Yunanistan'ı kendi haline bırakacağına Yunanistan'a hissettirilmesi şeklinde yorumlanmıştır.⁷¹ Oysa Yunanistan, bir taraftan büyük devletlerin kararına görünürde tabi olup Epir arazisini tehirsiz tahliye edeceğini vaat ederken diğer taraftan Epir Rumlarının Arnavutluk'a karşı gerçekleştirdikleri ihtilal hareketini el altından destekleyerek Adalar meselesi hakkında bazı güvenceler elde etmek ve işgali altında bulunan Epir arazisinde genişlemek niyetinde idi. İşte büyük devletlerin son notası Yunan ümitlerini boşa çıkarmıştır. Çünkü nota Yunanistan Hükümeti'ne, Adaların Yunanistan'ın hâkimiyetinde kalmasının tek dayanağının Yunan kuvvetleri olduğunu, bu hususta Yunanistan'ın, büyük devletlerden Osmanlı'ya dostane telkinlerde bulunmalarından başka bir şey beklememesini bildirmiştir.⁷²

Avrupa'yı kapı kapı dolaşarak Adaların korunması hususunu büyük devletlerin garantisi altına almak suretiyle büyük devletlere jandarmalık yaptırmak emelinde olan Yunan Başbakanı Venizelos bu politikasında başarılı olamayınca amacına ulaşmak için yaşanan bazı olayları bahane edip Avrupa'yı savaş durumu⁷³ ile tehdit etmek suretiyle etki altında bırakmak istiyordu. Tercüman-ı Hakikat Venizelos'un bu konudaki muhtemel planını da şu şekilde tespit etmiştir: Eğer Osmanlı ile bir savaş durumu ortaya çıkarsa Osmanlı, Boğazları kapatmak zorunda kalır, bu ise başta Rusya olmak üzere sair devletleri de zarara uğratar. Böylece devletler işe ister istemez müdahale

⁷⁰ Ahmet Ağaoğlu, "Devletlerin Notası", **Tercüman-ı Hakikat**, 26 Nisan 1914, s. 1.

⁷¹ Ahmet Ağaoğlu, "Yine Aynı Hal", **Tercüman-ı Hakikat**, 28 Nisan 1914, s. 1.

⁷² Ahmet Ağaoğlu, "Yunanistan'ın Vaziyeti", **Tercüman-ı Hakikat**, 4 Mayıs 1914, s. 1.

⁷³ Ahmet Ağaoğlu, "Müdahale", **Tercüman-ı Hakikat**, 22 Haziran 1914, s. 1.

etmek zorunda kalırlar. İşte o zaman Yunanistan teminat meselesini halledebilir.⁷⁴

Gerçekten de Venizelos bazı durumları bahane ederek bir savaş havası estirme politikasına yönelmiştir. Mesela adalardan Anadolu sahillerine geçerek eşkıyalık yapan ve sonrasında tekrar adalara firar eden Yunan eşkıyasına karşı Osmanlı'nın tedbirlerine binaen Venizelos Yunan meclisinde yaptığı konuşmada “*Vaziyet vahimdir, pek vahimdir! Tasvir ettiğim elim duruma bir an önce son verilmezse Yunan Hükümeti, bu biçare firarilerin haline ağlamakla yetinmeyecektir.*”⁷⁵ sözleri ile Osmanlı'yı hem itham hem de tehdit etmiştir. İtham etmiştir, çünkü güya Osmanlı topraklarında yaşayan Rum unsuruna karşı bir mezalim uygulanmaktadır. Tehdit etmiştir, çünkü eğer bahsi geçen sözde mezalime karşı Osmanlı bir tedbir almazsa Yunanistan ile Osmanlı ilişkileri pek müşkül bir hale girecektir.⁷⁶

Yunanistan'ın Avrupa kamuoyunu arkasına almak için gerçekleştirdiği girişimlerden biri de Osmanlı – Yunan toprakları arasında cereyan eden göç meselesini bir Hristiyanlık – Müslümanlık hesaplaşması olarak göstermek istemesidir. Atina telgraflarından Avrupa'ya yayılan uydurma haberlerde Rum kelimesi yerine Hristiyan kelimesi kullanılıp, güya Rumların zorla göç ettirildiği, Hristiyanlara zulmedildiği yazılarak Avrupa kamuoyu Yunan emelleri arkasına çekilmeye çalışılmıştır. Ancak yine Tercüman-ı Hakikat'ten edinilen bilgilere göre Yunanistan bu girişimiyle, başta Rus basını olmak üzere diğer Avrupa basınında istediği ilgiyi bulamamıştır.⁷⁷ Bununla birlikte yine Avrupa kamuoyunda Osmanlı ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların halli için özellikle Fransa tarafından gerekli olduğu söylenen bir karma komisyon kurulması hakkında bir kanaat belirmiştir. Bu komisyonun çalışmalarının Osmanlı için hiçbir mahzurunun olmayacağını belirten Tercüman-ı Hakikat, komisyonun teşekkülü ve faaliyetleri hakkında bir takım olmazsa olmaz şartların da ne şekilde olması gerektiğini ve gerekçelerini

⁷⁴ Ahmet Ağaoğlu, “Mesele Tenevvür Ediyor”, **Tercüman-ı Hakikat**, 17 Haziran 1914, s. 1.

⁷⁵ Ahmet Ağaoğlu, “Vaziyet Vahim Pek Vahimdir”, **Tercüman-ı Hakikat**, 14 Haziran 1914, s. 1.

⁷⁶ Ahmet Ağaoğlu, “Yunanistan ve Biz”, **Tercüman-ı Hakikat**, 15 Haziran 1914, s. 1.

⁷⁷ AĞAOĞLU, “Mesele Tenevvür Ediyor”, s. 1.

şöyle belirtmiştir: Komisyon yalnız Osmanlı ve Yunanlılardan teşekkül etmelidir. Eğer komisyon ikili görüşmeler niyeti sonucu ortaya atılan bir fikirse barışa katkı sağlayabilir. Ancak bu komisyon diğer devletlerin katılımını da içeriyorsa o zaman bu durum Osmanlı'nın zararınadır. Çünkü Yunan Hükümeti'nin bütün amacı Adalar meselesini kendi lehinde sonuçlandırmak için meseleye Avrupalı büyüklerin dâhil edilmesinden ibarettir.⁷⁸ Yunanistan bu emelinde çok da haksız sayılmaz. Çünkü kuruluşundan bu yana takip ettiği politikanın temel dayanak noktası; varlığını devam ettirebilmek için Türkler ile olan mücadelesine bir Hristiyan – Müslüman mücadelesi şekli kazandırarak Avrupa kamuoyunu ve dolayısıyla Avrupa hükümetlerini arkasında toplamak olmuştur.

Yunan Hükümeti'nin Adalar meselesi hakkında gerçekleştirdiği tüm bu entrikaların altında yatan asıl amaç; Türkiye güçlenip Yunanistan'a üstün gelmeden önce acilen Adaların Yunanistan'a katılmasını sağlamaktan ibaret olmuştur.⁷⁹

B. İTALYA VE ON İKİ ADA

1878 Berlin Antlaşması sonrasında Kuzey Afrika'da Osmanlı toprağı olarak sadece Libya bölgesi kalmıştı. Diğer Kuzey Afrika arazileri İngiltere ve Fransa tarafından paylaşılmıştı. Siyasi birliğini geç sağlamış olan İtalya diğer Avrupalı güçler gibi emperyalist bir siyaset takip etmeye başlamıştı. Avrupa'da ikinci derecede bir devlet olmaktan kurtulmak ve dünya siyasetinde söz sahibi olmak için bir sömürge bölgesi elde etmek istiyordu. Bu politika paralelinde büyük Avrupa devletleri ile bir takım gizli antlaşmalar yaptı⁸⁰ ve Trablusgarp ve Bingazi'nin Osmanlı tarafından uygarlık alanında geri bırakıldığı⁸¹ gibi muğlâk sebepler bahane ederek Osmanlı'ya saldırdı. Böylece Osmanlı ile İtalya arasında 1911'de gerçekleşen Trablusgarp

⁷⁸ Ahmet Ağaoğlu, "Muhtelit Komisyon", *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Haziran 1914, s. 1.

⁷⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ocak 1914, s. 2.

⁸⁰ ŞİVGİN, *Trablusgarp Savaşı...*, s. 4.

⁸¹ UÇAROL, *Siyasi Tarih...*, s. 426.

Savaşı⁸² başlamış oldu. Ancak Mustafa Kemal ve Enver paşalar gibi Osmanlı subaylarının Trablusgarp'ta İtalyanlara başarıyla karşı koymaları sonucunda zor durumda kalan İtalya, Osmanlı'yı sıkıntıda bırakmak için birçok Osmanlı gemisini batırdı. Ege havzasına yönelerek Çanakkale Boğazı'na hücum girişiminde bulundu ancak sonuç alamadı ve en nihayet 23 Nisan – 17 Mayıs 1912 tarihleri arasında On İki Ada'yı işgal etti.⁸³ Bu sırada Balkanlarda durum Osmanlı aleyhine çok kritik bir hal almaya başlamıştı. Bu durum Osmanlı'yı endişeye düşürdü ve İtalya ile bir an önce anlaşma yoluna gidildi. Neticede Osmanlı ile İtalya arasında 18 Ekim 1912'de Uşi ya da Lozan Antlaşması olarak da bilinen antlaşma imzalandı.⁸⁴

11 maddelik barış antlaşmasının 2. maddesi Rodos ve On İki Ada ile ilgilidir. Bu madde ile Osmanlı'nın Trablusgarp ve Bingazi'deki askerlerini ve mülki memurlarını tamamen çektikten sonra İtalya'nın da, işgal ettiği On İki Ada'yı boşaltması kararı alınmıştır.⁸⁵ İşte Osmanlı ile İtalya arasındaki On İki Ada meselesinin 1914 yılındaki seyri genel anlamda bu maddenin tatbiki meselesi ve İtalya'nın tahliye karşılığında Osmanlı'dan bazı ticari imtiyazlar talebi ile geçmiştir.

Balkan Savaşları sırasında On İki Ada'nın Yunanistan tarafından işgal edileceği ihtimali belirince Osmanlı ile İtalya gizli bir antlaşma yapmıştır. Bu antlaşma gereği Yunanlılar ile bir antlaşma yapılmadan adaların İtalya tarafından tahliyesinin geciktirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu durum İtalya için de memnuniyet vericiydi. Hem Libya arazisinde isteklerine ulaşmış hem de işgali altında bulunan adalar üzerindeki egemenliğini devam ettirme şansı elde etmişti.⁸⁶ Çünkü adaların tahliyesi, Osmanlı memur ve askerlerinin Trablusgarp ve Bingazi'den tamamen çekilmesini takiben başlayacaktı. Bu ispata zor durum İtalya için tahliye şartlarının Osmanlı tarafından yerine

⁸² Bu savaş hakkında geniş bilgi için bk. ŞİVGİN, **Trablusgarp Savaşı...**, Ankara, 2006.

⁸³ UÇAROL, **Siyasi Tarih...**, s. 427.

⁸⁴ HAYTA, **Ege Adaları...**, s. 62.

⁸⁵ HAYTA, **Ege Adaları...**, s. 63.

⁸⁶ HAYTA, **Ege Adaları...**, s. 64 – 65.

getirilmediği⁸⁷ şeklinde yorumlanarak kullanılabilirdi ki 1914 yılı süresince İtalya'nın Adaları tahliye etmede ayak diremesine, bu diplomatik hile dayanak olmuştur. İtalya, tahliyenin geciktirilmesi sürecinde Osmanlı'dan bir takım ticari imtiyazlar talep etmeyi de ihmal etmemiştir.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi 1914 yılı koleksiyonu incelendiğinde İtalya'nın söz konusu adaların tahliyesi için gerçekleştirdiği geciktirme politikasının sık sık gündemde tutulduğu görülür. Viyana'dan gelen 30 Aralık 1913 tarihli bir habere göre İtalya'nın tahliye için öne sürdüğü şartlar şu üç maddeyle özetlenmiştir:⁸⁸

1. Uşi (Lozan) Antlaşması'nın tamamının tatbiki,
2. Yunanistan tarafından geçici olarak işgal edilen adaların tahliyesi,
3. İtalyan Hükümeti'nin On İki Ada'nın imarı için gerçekleştirdiği masraflarına karşılık Osmanlı'nın bir takım ticari imtiyazlar vermesi.

Yukarıda da özetlendiği üzere İtalyan Hükümeti'nin On İki Ada ile ilgili genel politikası işte şu sıralanan üç madde etrafında seyretnmiştir.

Görüldüğü gibi birinci madde bahsedilen diplomatik hile ile ilgili olup İtalya, istediği tavizleri alabilmek için sürekli Uşi'nin tam olarak tatbiki noktasına değinmiştir. Çünkü İtalya On İki Ada'daki geçici işgalini mümkün olduğu kadar uzatarak söz konusu adaların stratejik konumundan daha fazla faydalanmak istiyordu. Bu bağlamda On İki Ada'nın İtalya tarafından tahliyesinin başlaması için Osmanlı asker ve memurunun Trablusgarp ve Bingazi'yi tamamen terk etmesi işi, İtalya'nın ikna olma durumuna bağlanmıştır. Ancak İtalya'nın bu diplomatik hilesi ve Ege Denizi'nde güçlü bir devletin varlığı İngiliz politikasına ters düşeceğinden bu noktada devreye

⁸⁷ HAYTA, *Ege Adaları...*, s. 65.

⁸⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Ocak 1914, s. 2.

giren İngiliz Hükümeti⁸⁹ İtalyan Hükümeti'nden Uşi Antlaşması'nın ciddi bir tefsirini talep etmiştir.⁹⁰

On İki Ada, Trablusgarp Savaşı ile İtalya tarafından, Kuzey Ege Adaları da Balkan Savaşları sırasında Yunanistan tarafından işgal edilmiş olup bu adalar hukuken Osmanlı'ya aitti.⁹¹ Ancak Londra Büyükelçiler Konferansı ile Ege Adaları'nın aidiyeti meselesi bir sürünceme dönemine girmiş bulunuyordu. Bir önceki bölümde açıklanmaya çalışıldığı üzere Adaların tümünün Yunanistan'a bırakılması niyetinde olan İngilizler ile İtalyanları söz konusu konferansta karşı karşıya getiren mesele de İtalyan işgali altındaki On İki Ada olmuştur. Nitekim müzakereler esnasında İngiliz Dışişleri Bakanı Grey tarafından vuku bulan Arnavutluk'un güney sınırı (Epir Meselesi) ile Adalar meselesinin birbirine bağlanarak bu meselelerin büyük devletler tarafından ele alınacağı hakkındaki teklife⁹² üçlü ittifak cephesi başlangıçta çekimser kalmıştı. Çünkü üçlü ittifak cephesi Osmanlı'ya da çeşitli vaatlerde bulunuyordu. İtalya, Arnavutluk üzerindeki emelleri doğrultusunda özellikle Arnavutluk (Epir) meselesi ile Adalar meselesinin birbirleri ile hiçbir alakaları olmadığını savunarak tabi kendi çıkarları gereği adaların Yunanistan'a verilmesi konusunda direndi ise de özellikle Almanya'nın tavsiyesi üzerine Grey'in teklifini uygun görmeye mecbur olmuştur.⁹³ Çünkü Yunan – Arnavut çekişmesi üçlü ittifak devletlerini rahatsız eden bir konuydu. Sebebine gelince, Arnavutluk devletinin kurulmasında özellikle Avusturya'nın büyük bir rolü vardır. Adriyatik sahillerinde kendi güdümlerindeki Arnavutluk'un varlığı konusu Adalar meselesinden daha önce geldiğinden özellikle Avusturya ve İtalya için Grey'in teklifi, kötünün iyisi olarak telakki edilmiştir.⁹⁴

⁸⁹ HAYTA, Londra..., s.27.

⁹⁰ Tercüman-ı Hakikat, 1 Ocak 1914, s. 2.

⁹¹ HAYTA, Londra..., s. 26.

⁹² HAYTA, Londra..., s. 62.

⁹³ Tercüman-ı Hakikat, 21 Ocak 1914, s. 2.

⁹⁴ Tercüman-ı Hakikat, 16 Ocak 1914, s. 2.

Yunan işgali altındaki Midilli ve Sakız adaları meselesine gelince, daha önce de ifade edildiği gibi Avrupa basınında Midilli ve Sakız adalarına karşılık İtalyan işgali altındaki On İki Ada'nın Osmanlı Hükümeti tarafından Yunanistan'a terk edilebileceği tezi İtalyanları rahatsız etmiş, İtalya da böyle bir durumu kabul edemeyeceğinin gerekçesi olarak On İki Ada için yaptığı harcamaları ileri sürmüştür.⁹⁵ İtalya bu mesele ile ilgili olarak İtalyan işgalindeki adalar meselesinin Balkan Savaşları'ndan önce gerçekleşen bir hadise olduğunu, dolayısıyla On İki Ada meselesinin Yunanistan ile hiçbir ilgisi olmayıp doğrudan Türkiye ile İtalya arasında bir mesele olduğunu ileri sürmüş ve bu konuda çeşitli teşebbüslerde bulunmuştur.⁹⁶ Hatta *Jurnale de Italia* adlı gazete, Osmanlı'nın, Adalar Denizi'nin güneyinde büyük bir kayba uğramayıp mevcut konumunu koruyor olmasını İtalya'ya borçlu olduğunu yazmıştır. Gerekçe olarak da İtalya'nın işgali altında bulunan adaların Uşi Antlaşması gereğince iadesi esasının İtalya tarafından kesin bir şekilde korunmuş olduğunu göstermektedir.⁹⁷

İtalya yaptığı masrafları sürekli Osmanlı nezdinde dile getirecek ve Osmanlı'dan bazı ticari imtiyazlar talep edecektir. Mesela İtalya, İstanbul Elçisi aracılığı ile Adalarda yapılan İtalyan masraflarına karşılık Osmanlı'dan 30 milyon Frank bedel talep etmiş, bu talebin gerçekleşmemesi durumunda Antalya – Burdur Demiryolu hattının imtiyazının talep edileceğini bildirmiştir.⁹⁸ İtalya, On İki Ada'nın tahliyesini geciktirmek suretiyle elde etmeyi planladığı söz konusu imtiyazlar için çeşitli taleplerde bulunarak Osmanlı'yı söz konusu tavizleri vermesi noktasında mecbur bırakmaya çalışmıştır. Mesela Trablusgarp Savaşı esnasında İtalya'ya yardım ve istihbaratta bulunanlar için talep edilen genel affı Osmanlı'nın kabul etmesine rağmen bu affın uygulanışına nezaret etmek amacıyla Rodos adasında bir komiser bulundurma⁹⁹ talebinde bulunmuştur. On İki Ada'nın Balkan Savaşı sırasında İtalya tarafından korunması dolayısıyla ölen İtalyan asker ve memurlarının

⁹⁵ **Tercüman-ı Hakikat**, 23 Ocak 1914, s. 2.

⁹⁶ HAYTA, *Londra...*, s. 110. Ayrıca bk. **Tercüman-ı Hakikat**, 13 Ocak 1914, s. 2.

⁹⁷ **Tercüman-ı Hakikat**, 17 Şubat 1914, s. 2.

⁹⁸ **Tercüman-ı Hakikat**, 2 Ocak 1914, s. 2.

⁹⁹ **Tercüman-ı Hakikat**, 11 Nisan 1914, s. 2.

ailelerine maaş bağlanması ve İtalyan masraflarına karşılık para tazminatı¹⁰⁰ talep etmiştir.

İtalya, bir taraftan bu gibi taleplerle Osmanlı'ya karşı istediği tavizlerin verilmesi yönünde sıkıştırma politikası güderken diğer taraftan Avrupa kamuoyunda sempati toplamaya çalışmıştır. Bu konuda İtalya Dışişleri Bakanı Marki Di San Giuliano'nun, bir memleketin imarı için çalışmanın medeniyet gereği olduğunu ifade eden bir demecini gündemine taşıyan *Jurnal* gazetesi, bu demeci eleştirerek İtalya'nın tamamen tasarrufu altına geçen Trablusgarp dururken neden geçici olarak işgalinde bulundurduğu On İki Ada'ya bu kadar masraf yapma gereği hissettiğini sorgulamıştır. Bu noktadan hareketle İtalya'nın asıl amacının medeniyete hizmet etmek değil, On İki Ada meselesini her fırsatta kullanarak Anadolu demiryolları pastasından pay elde etmek amacıyla olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁰¹

Anadolu'da demiryolu ulaşımının tarihinin, dünya pazarının ele geçirilmesi için Avrupa'da yoğun rekabetin yaşandığı 19. yüzyılın ikinci yarısında başladığı ve bilinen ilk demiryolunun 1856'da İngilizlere verilen imtiyaz ile İzmir – Aydın arasında yapıldığı ileri sürülmektedir.¹⁰² Bilindiği gibi Anadolu coğrafyasının stratejik önemi ve jeopolitik konumu, kıta içi toplu nakliye söz konusu olduğunda bugün bile tartışılmaz bir gerçektir. Bu bağlamdan hareketle emperyalist devletlerin Anadolu coğrafyasında demiryolu yapmak istemeleri gerek ekonomik sömürü gerekse siyasi nüfuz oluşturma amaçlarının bir sonucudur.¹⁰³ İşte İtalya da bu emperyalist emeller doğrultusunda hareket ederek On İki Ada'nın imarı için yaptığı harcamalara karşılık Osmanlı'dan Antalya – Burdur Demiryolu hattının imtiyazını talep etmiştir. Ancak söz konusu talep İngiltere Hükümeti ile İtalya'yı karşı karşıya

¹⁰⁰ **Tercüman-ı Hakikat**, 6 Şubat 1914, s. 2.

¹⁰¹ **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Şubat 1914, s. 2.

¹⁰² Ali Kemal Gürbüz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Demiryollarının Rolü", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 2, S. 3, Balıkesir 1999, s. 173.

¹⁰³ GÜRBÜZ, "Osmanlı İmparatorluğu'nda...", s. 190 – 191. Ayrıca, yabancıların Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleştirdiği demiryolu yatırımları için bk. s. 178.

getirmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Grey, İstanbul'daki İngiliz elçiliği aracılığı ile İtalya'nın Antalya bölgesinde bir demiryolu imtiyazı elde etmesinin İngilizlere ait İzmir – Aydın Demiryolu Şirketi ile çatışacağını, İngiliz imtiyazının uzatılması için girişimler yapıldığı bir sırada İtalyanlara imtiyaz verilmesi düşüncesinin üzüntü yarattığını Türk Hükümeti'ne bildirmiştir.¹⁰⁴ Bunun üzerine İtalya bir takım girişimlerde bulunmuştur. İngiliz *Roiter* ajansı kaynaklı bir haberde İtalya'nın, Bâb-ı Âli ile İtalya arasında demiryolları imtiyazları ile ilgili görüşmelerin zaten mevcut olan İngiliz hukukunu ihlal etmediği, İtalya ile söz konusu İngiliz şirketi arasında dostane görüşmelerin cereyan etmekte olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁵

1914 yılı süresince İngiltere, İtalya ve Türkiye arasında görüşmeler bu şekilde devam ederken Birinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. İngiltere'nin 4 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı kendi topraklarına kattığını ilan etmesi İtalya Hükümeti'ne On İki Ada ile ilgili aradığı fırsatı verdi. İtalya, 16 Şubat 1915'te İngilizlere verdiği bir muhtıradan İtilaf devletlerinin safında savaşa girme karşılığında Rodos ve On İki Ada'da İtalyan egemenliğinin tanınmasını ve Antalya bölgesinde kendisine bir pay verilmesini istiyordu.¹⁰⁶ 26 Nisan'da üçlü itilaf devletleri ile İtalya arasında Londra'da gizli bir antlaşma yapıldı ve İtalyan istekleri resmen kabul edildi.¹⁰⁷

İtalya bu şekilde İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar On İki Ada'nın idaresini elinde tutmuştur. Ancak dönün müttefikleri İkinci Dünya Savaşı'nda karşı karşıya gelmiş, İtalya bu savaşta yenilmiş ve galip devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan bir konsey On İki Ada'nın Yunanistan'a bırakılmasını kararlaştırmıştır.¹⁰⁸ İtalyan Barış Antlaşması'nın imzalanmasını takiben de Yunanistan 1 Nisan 1947'de bu adaları topraklarına katmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁴ HAYTA, *Londra...*, s. 90 – 91.

¹⁰⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 10 Şubat 1914, s. 3.

¹⁰⁶ HAYTA, *Ege Adaları...*, s. 228.

¹⁰⁷ TAŞKIRAN, *On İki Ada...*, s. 109.

¹⁰⁸ HAYTA, *Ege Adaları...*, s. 296.

¹⁰⁹ HAYTA, *Ege Adaları...*, s. 297.

C. EGE'DE DONANMA YARIŞI

II. Meşrutiyet devrinde ele alınan konulardan biri de Balkan Savaşı faciasının sebeplerinden biri olarak gösterilen donanma yetersizliği olmuştur.¹¹⁰ Gerçekten de Balkan Savaşı sırasında Ege Denizi'nde üstünlüğü elinde bulunduran Yunan donanması, Osmanlı savaş gemilerinin geçmesini engellemek için Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almış, 22 Ekim – 17 Aralık 1912 arasında tüm Kuzey Ege Adalarını işgal etmişti. Osmanlı Donanması üstün Yunan donanması karşısında ancak deniz gerillalığı yapmak suretiyle bazı başarılar elde edebilmişti.¹¹¹

Tercüman-ı Hakikat de Osmanlı donanmasının yetersizliğinden doğan kayıpları gündeme getirmiş ve bu yetersizliği, Balkan Savaşının kaybedilmesinin ve – gazetenin tabiri ile – “Sevgili Rumeli”nin elden çıkmasının altında yatan önemli sebeplerden biri olarak göstermiştir.¹¹² Bu ihmalin sonuçlarını da şu şekilde değerlendirmiştir: “*Osmanlı Hükümeti, yarım asırdan beri ihmal ettiği bir meselenin bugün bütün şiddeti ile ortada olduğunu görüyor. Biz bir zamanlar donanmamızın, devletin yükselmesinde gerçekleştirdiği büyük hizmetlerini unuttuğumuz içindir ki son felaketlere maruz kaldık. Balkan Harbinde düşmanımızı kahredecek bir donanmaya sahip olsaydık, Rumeli'ye istediğimiz gibi asker sevk edecek ve birkaç hezimetten sonra fena halde kırılan ordumuzu o konumda bırakmayacaktık. Son günlerin olayları, Osmanlılar ile Yunanlılar arasındaki deniz gücü rekabetinin ne derece önemli olduğunu bir kat daha ispat etti.*”¹¹³

Donanması olmayan bir devletin hiçbir zaman ekonomik yönden ilerleyemeyeceğine değinen gazete, mesela İngiltere'nin donanmasına son derece büyük bir önemle sarılmasının nedeninin, mevcudiyetini ve bilindik ekonomik konumunu muhafaza etmekten kaynaklanmakta olduğunu göstermektedir. Hatta Almanya ile aralarında cereyan eden rekabette

¹¹⁰ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 320.

¹¹¹ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 321.

¹¹² Ahmet Ağaoğlu, “Adalar Denizi Muvazene-i Bahriyesi”, *Tercüman-ı Hakikat*, 4 Temmuz 1914, s. 1.

¹¹³ AĞAOĞLU, “Adalar Denizi...”, s. 1.

donanmasının önemini bir kat daha takdir etmiştir. O halde Osmanlılar da böyle davranmak, bire, iki ile karşılık vermek mecburiyetindedir.¹¹⁴ İşte 1914 yılı hem Osmanlı için hem de Yunanistan için bu mecburiyetten kaynaklanan rekabetle geçmiştir.

Osmanlı Devleti, donanmasını güçlendirmek adına 1911 yılında İngiliz *Armstrong* Tezgâhına iki dretnot sipariş etmişti.¹¹⁵ *Sultan Osman* ve *Reşadiye* isimli bu gemilerin 1914 yılı Ocak ayında yapımının tamamlanmak üzere olduğu haberi Osmanlı kamuoyunda büyük bir sevinç yarattı.¹¹⁶ Çünkü gemilerin yapımı için gerekli para halk yardımları ile sağlanıyordu.¹¹⁷ Tercüman-ı Hakikat, Osmanlı kamuoyunu bire bir ilgilendiren bu süreci çok yakından takip etmiş, donanmanın önemine binaen yazılar yazmış,¹¹⁸ halkı donanmaya yapılacak yardımlar için sürekli teşvik eden haberler yayınlamıştır. Tercüman-ı Hakikat 1914 koleksiyonuna bakıldığında yapılan yardımların ayrıntılı bir şekilde, “Tezahürat-ı Milliye” başlığı altında anlatıldığı görülür. Yardımseverler Osmanlı padişahı tarafından taltif edilmiş ve madalya verilerek onurlandırılmıştır. Padişah tarafından madalya verilenler de yine Tercüman-ı Hakikat sayfalarında “Donanma Madalyası”¹¹⁹ başlığı altında tek tek sıralanmıştır. Kuşkusuz bu başarılı yardım toplama organizasyonunun en önemli temsilcisi Osmanlı donanmasına gemi satın almak amacıyla yardım toplamak üzere 19 Temmuz 1909’da kurulan Donanma Cemiyeti’nin rolü çok büyüktür.¹²⁰

Yukarıda açıklanan “Tezahürat-ı Milliye” başlıklı yazılara bakıldığı zaman Donanma Cemiyeti’nin çalışmalarını ve Osmanlı halkının fedakârca katılımını gösteren yüzlercesini görmek mümkündür. Konunun daha somut

¹¹⁴ AĞAOĞLU, “Adalar Denizi...”, s. 1.

¹¹⁵ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 384.

¹¹⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ocak 1914, s. 2.

¹¹⁷ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 384.

¹¹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 5 Ocak 1914, s. 3.

¹¹⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Mayıs 1914, s. 2.

¹²⁰ GÖK, “Donanma Cemiyeti’nin...”, s. 78. Ayrıca, Donanma Cemiyeti, 19 Temmuz 1909 – 2 Nisan 1919 tarihleri arasında faaliyet göstermiş olup konumuz gereği Mayıs/Haziran 1913 – Mayıs/Haziran 1914 tarihleri arasında şubeleri tarafından sadece Anadolu’da toplanan yardımların bölgelere göre dağılım çizelgesi için bk. GÖK, “Donanma Cemiyeti’nin...”, s. 89.

olarak gözler önüne serilmesi açısından bu örneklerden bir kaçını sıralamak yerinde olacaktır:

“Şehzade Abdülmecit Efendi Hazretleri, bahriyemiz için 100 Osmanlı Lirası ihsan etmiştir.¹²¹”

“Yusuf Paşa’da Giritli Necati Efendi’nin kiraathanesinde Sultan Osman Dretnotu’nun Osmanlı Bahriyesi’ne ilhakı müjdeli haberini içeren Tercüman-ı Hakikat nüshası müzayedeye konulmuş ve neticede 685 Kuruş cem’ine muvaffakiyet hâsıl olmuştur.¹²²”

“Donanma-yı Osmanî Cemiyeti Üsküdar Şubesi: Üsküdar’da Selimiye’de kâin Semere-i İttihad Osmanlı Bakkaliye Şirketi Müdürü şubemize müracaatla her ay taahhüt eyledikleri meblağlardan başka bu kere mübayaa kılınan Sultan Osman Süper Dretnotu’nun iştirasına özel bir yardım olmak üzere defaten 10 Osmanlı Lirası ita ile hamiyet eyledikleri gibi iki ay sonra tanzim edilecek bilançoda da temettü-i safinin % 5’ini ayırmakla ayrıca ita eyleyeceklerini taahhüt ve beyan buyurdıkları cihetle takip eyledikleri umur-u hayriyeden dolayı kendilerine beyan-ı teşekkür eyleriz.¹²³”

“Muhteşem bir gece, hâsılat 244300 Kuruş: Harbiye Nazırı Enver Paşa Hazretlerinin himayesi altındaki Ferruh Tiyatrosu’nda Donanma Cemiyeti menfaatine verilen konser dün gece çok mutantan bir surette icra edilmiştir.¹²⁴”

“Son harbin facia-i matemi ile öğleyin Niksar’ın Türk muhiti, yarının şanlı intikamına âteşin bir penah olan Sultan Osman zırhlısının peyam-ı iştirasıyla hâsıl olan teheyyücat-ı milliyeye delil olarak pek az bir müddette 1000 Liralık bir ianeyi sevgili zırhlısına şükrâne-i malikiyet olarak derç eylemiş ve bütün kasaba ahalisi ayrıca ay başı birer kuruş itasını taahhüt etmiştir. Niksar donanma şubesinde ahalinin nüfus başına aylık verdikleri

¹²¹ Tercüman-ı Hakikat, 3 Ocak 1914, s. 2.

¹²² Tercüman-ı Hakikat, 3 Ocak 1914, s. 2.

¹²³ Tercüman-ı Hakikat, 14 Ocak 1914, s. 3.

¹²⁴ Tercüman-ı Hakikat, 16 Ocak 1914, s. 3.

birer kuruş taahhüdattan başka merkez-i umumi namına emlâk sahiplerinden menkul ve gayrimenkul mallarda tasarruf edilmekte olup hatta senede bir gün bilcümle kaza ahalisi gösterilecek mahalle nüfusu adedince birer ağaç dikerek ve bugüne ‘Donanma Bayramı’ adını verdikleri gibi bu yüzden cesim bir donanma ormanı da vücuda getirilecektir.¹²⁵...

Tercüman-ı Hakikat; Osmanlı gayrimüslim halkının konu ile ilgili tutum ve faaliyetlerini de gündeme taşımıştır. Mesela Enismos adlı bir cemiyetin Yunanistan adına propaganda yaptığı, Yunanistan’dan gönderilen donanma piyango biletlerini ve sigara kâğıtlarını satarak Yunan donanmasına yardım topladıklarını belirtmiş,¹²⁶ söz konusu cemiyet üyelerinin faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlığı da şu sözlerle dile getirmiştir: “*Sattıkları sigara kâğıtlarının kaplarında Yunan Averoff zırhlısı ile Amiral Kondornis’in çirkin tasvirleri bulunduğu gibi mavi beyaz boyatılmış iç taraflarında ‘5 Ocak 1913 tarihinde Türk donanması ile Yunan donanması arasında vuku bulan ve Averoff’un sayesinde kazanılan bahri muharebenin kıymetli hatırası şerefine imal olunan bu Averoff sigara kâğıdını alınız. Bu suretle Yunan donanmasına hizmet ediniz.’ yazılıdır.¹²⁷*” Söz konusu olan Averoff zırhlısı, Averoff adında Görice’li bir Osmanlı Rum vatandaşı tarafından Yunan Hükümeti’ne hediye edilmişti.¹²⁸ Rodos Adası’ndan gelen bir mektupta da; “*İslâmlar fakirlikleriyle beraber her gün kalpleri kabartacak derecede hamiyetler izharından geri kalmıyorlar. Hükümetimizin Sultan Osman Gazi Dretnotu’nu aldığına dair gelen telgraf müzayedeye konularak 450 Liraya çıkartılmıştır. Tuhaf şu ki bu müzayedeye İtalyanlar iştirak ettikleri halde Musevîler halden, ahvalden, ... bahisle iane vermekten çekinmişlerdir.¹²⁹*” ifadeleri oldukça düşündürücüdür.

¹²⁵ Tercüman-ı Hakikat, 26 Ocak 1914, s. 3.

¹²⁶ Tercüman-ı Hakikat, 22 Ocak 1914, s. 2.

¹²⁷ Tercüman-ı Hakikat, 22 Ocak 1914, s. 2.

¹²⁸ Hasan Taner Kerimoğlu, “1913 – 1914 Rumlara Karşı Boykot ve Hüseyin Kâzım Bey’in Bir Risalesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, S. 13, İzmir 2006, s. 95 – 96.

¹²⁹ Tercüman-ı Hakikat, 19 Ocak 1914, s. 2.

Sultan Osman ve Reşadiye dretnotları ile Osmanlı donanması güç kazanacak, Ege Denizi'ndeki deniz gücü Yunanlılar aleyhine bir değişme gösterecekti. Bu durum, zaten Adalar meselesi ile gergin bir ortamda devam eden Osmanlı – Yunan ilişkilerinin daha da gerilmesine neden oldu.

Osmanlı'nın herhangi bir ilerleme göstermeden, bir an önce Adaları kendi egemenliği altına almayı hedeflemiş olan Yunan Hükümeti, deniz gücü üstünlüğünü elinde tutmak için bir taraftan çeşitli ülkelere savaş gemisi siparişi vermeye bir taraftan da Sultan Osman ve Reşadiye dretnotlarının Osmanlı sularına gelişini engellemek için bir takım münakaşa konuları ortaya atmaya başladı.¹³⁰

Tercümanı Hakikat, 1914 yılında Yunan Hükümeti'nin donanmasını güçlendirmek adına gerçekleştirdiği girişimlerin seyrini dikkatle takip etmiş ve sürekli gündeme taşımıştır. Almanya'nın *Volkan* Tezgâhı ile anlaşarak 1 adet dretnot,¹³¹ 6 adet torpido satın almıştır.¹³² Rumca gazetelerin bir beyanına göre de Almanya'ya 4 adet kruvazör sipariş etmiştir.¹³³ *Le Matin* gazetesinden edinilen bir habere göre Rusya'dan 6 torpidoluk bir filo alınmıştır.¹³⁴ Fransa'ya 1 adet dretnot sipariş etmiş,¹³⁵ üç adet dretnot almak için girişimlerde bulunmuştur.¹³⁶ İngiliz *Armstrong* Tezgâhında Şili Hükümeti adına yapılmakta olan bir dretnotu satın almak için bir takım görüşmelerde bulunmuş¹³⁷ ancak Şili Hükümeti'nden olumlu bir yanıt alamamıştır.¹³⁸ Yunan Başbakanı Venizelos Avrupa başkentlerini seyahati programı çerçevesinde Londra'da bulunduğu sırada aynı İngiliz şirketi tarafından Arjantin adına yapılan bir dretnotu almak için görüşmeler yapmıştır.¹³⁹ Yunan Hükümeti'nin

¹³⁰ Ahmet Ağaoğlu, "Yunanistan Bahane mi Arıyor?", *Tercüman-ı Hakikat*, 30 Nisan 1914, s. 1.

¹³¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Şubat 1914, s. 2.

¹³² *Tercüman-ı Hakikat*, 15 Şubat 1914, s. 2.

¹³³ *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Ocak 1914, s. 2.

¹³⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Mart 1914, s. 1.

¹³⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 31 Mart 1914, s. 1.

¹³⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 6 Ocak 1914, s. 2.

¹³⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, 6 Ocak 1914, s. 2.

¹³⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 11 Ocak 1914, s. 2.

¹³⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 23 Şubat 1914, s. 1.

Amerika'dan da 1 adet hafif kruvazör satın almış olup¹⁴⁰ yapılmakta olan iki dretnot için de büyük bir mesai harcadığı bildirilmektedir.¹⁴¹

Görüldüğü gibi Yunanistan, Ege Denizi'ndeki deniz gücü dengesini kendi tarafında tutmak için pek çok savaş gemisi alma gayreti içinde bulunmuştur. Ama Yunanistan'ın faaliyetleri savaş gemisi alma ile sınırlı kalmamıştır. Kurulduğu günden bu yana kadim Yunan politikası olduğu bir gerçek olan Avrupalı büyüklerin desteği geleneğinden hareketle, Avrupalıları bu işe dâhil ederek meseleyi uluslararası alana taşımaya da gayret etmiştir.

Osmanlı ile Adalar meselesinden kaynaklanan gerginliği fırsat bilen Yunan Hükümeti, detaylı açıklaması II. Bölümümüzde yapılacak olan Osmanlı topraklarından Yunanistan'a gerçekleşen Rum göçü meselesini Avrupa kamuoyunda bir Hristiyan – Müslüman çekişmesi gibi gösterip tahrik politikası ile hareket etmiş ve duruma bir savaş havası kazandırmaya çalışmıştır.¹⁴² Tercüman-ı Hakikat'e göre Yunanistan bu noktada iki şekilde hareket edebilir. Birincisi Anadolu sahiline asker çıkarmak ki bu durum Yunanistan için tehlikelidir. Ordusu Anadolu'da mahvolabilir ve intikam peşinde olan Bulgaristan bu durumu kendi menfaatlerine kullanarak II. Balkan Savaşı'nda Yunanistan'a kaptırdığı arazileri geri almak isteyebilir. İkincisi Osmanlı ile bir deniz muharebesidir ki muhtemel bir muharebede Osmanlı Boğazları kapayacaktır. İşte o zaman başta Rusya olmak üzere işe Avrupa da katılacak ve mesele uluslar arası bir boyut kazanacaktır.¹⁴³ İşte bu ikinci yolu takip eden Yunanistan Avrupa kamuoyuna yansıttığı savaş havası durumunun semeresini almıştır. Roma ajansının bildirdiğine göre Romanya tarafından, muhtemel bir Osmanlı – Yunan savaşında, Osmanlı Boğazları kapatırsa, bundan Romanya ve Rusya ticareti zarar göreceğinden ticari gemilere Boğazların kapatılmaması talep edilmiştir.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Tercüman-ı Hakikat, 14 Nisan 1914, s. 2.

¹⁴¹ Tercüman-ı Hakikat, 21 Şubat 1914, s. 2.

¹⁴² AĞAOĞLU, "Mesele Tenevvür Ediyor", s. 1.

¹⁴³ Ahmet Ağaoğlu, "Hal u Mevki", Tercüman-ı Hakikat, 20 Haziran 1914, s. 1.

¹⁴⁴ Ahmet Ağaoğlu, "Gülünç Vaziyet", Tercüman-ı Hakikat, 26 Haziran 1914, s. 1. Romanya'nın bu konu ile ilgili tutumu hakkında İngiliz arşivlerinden alınmış şu bilgi oldukça ilgi çekicidir: İngilizlerin

Yunanistan Hükümeti, *Sultan Osman* ve *Reşadiye* dretnotlarının Osmanlı tarafından satın alınması durumunu Ege’de deniz gücü üstünlüğünün Osmanlı eline geçmesi olarak değerlendirmiş ve Yunanistan için tam bir felaket olarak addetmiştir.¹⁴⁵ İşte savaş isteyen bir politika tavrı takınmasına sebep olan durumlardan biri de budur ki uluslararası kaideler gereği *Sultan Osman* ve *Reşadiye* dretnotları Osmanlı sularına ulaşmadan muhtemel bir Osmanlı – Yunan savaşı çıkarsa söz konusu gemilerin bulundukları yerde kalmaları mecburiyeti doğacaktır.

Söz konusu savaş, Osmanlı ile Yunanistan arasında değil; başlangıç itibarıyla Sırbistan ile Avusturya-Macaristan arasında çıktı ve kısa zamanda bir dünya savaşı halini aldı. Almanya 1 Ağustos 1914’te Rusya’ya savaş ilan edince aynı gün İngiltere *Sultan Osman* ve *Reşadiye* dretnotlarına keyfi olarak ambargo koydu.¹⁴⁶ Bu durumu çok sert bir şekilde eleştiren Tercüman-ı Hakikat,¹⁴⁷ İngilizlerin bu hareketinin hiçbir devletlerarası hukuk kaidesine uygun olmadığını gündemine almış;¹⁴⁸ durumu, İngiltere’nin sömürgelerindeki Müslümanların üzerinde etkisi çok büyük olacak halifelik makamı olan İstanbul’un, hiçbir zaman güçlenmesini istemediği için gerçekleştirdiği şeklinde değerlendirmiştir.¹⁴⁹

Halktan alınan yardımlarla *Sultan Osman* ve *Reşadiye* dretnotlarına ödenen 7 milyon altın lira kadar olan paranın İngiliz kasalarında hapsedilmiş olması durumuna karşı halk İngilizlere ateş püskürüyordu.¹⁵⁰ Bu sırada ilginç bir gelişme yaşandı. Akdeniz’de İngiliz savaş gemilerinden kaçan *Goben* ve *Breslau* adlı iki Alman zırhlısı Osmanlı’ya sığındı.¹⁵¹ Osmanlı tarafsızlığını

Belgrat’taki Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı A. C. Barclay, İngiliz Dışişleri Bakanı E. Grey’e çektiği telgrafta Romanya Dışişleri Bakanlığı’nın İngiliz Hükümetinin dretnotları Osmanlı’ya yollamamasını rica ettiğini bildirmiştir (30 Mayıs 1914/278). Bilgi için bk. UĞURLU, *İngiliz Devlet Arşivi Belgeleri...*, s. 220.

¹⁴⁵ Ahmet Ağaoğlu, “Yunan Manevraları”, *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Haziran 1914, s. 1.

¹⁴⁶ HAYTA, *Ege Adaları...*, s. 226.

¹⁴⁷ Ahmet Ağaoğlu, “Müteessir Olmamak Kabil midir?”, *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Ağustos 1914, s. 1.

¹⁴⁸ Ahmet Ağaoğlu, “Hukuk-u Düvel?”, *Tercüman-ı Hakikat*, 9 Ağustos 1914, s. 1.

¹⁴⁹ Ahmet Ağaoğlu, “Goben ve Breslav”, *Tercüman-ı Hakikat*, 12 Ağustos 1814, s. 1.

¹⁵⁰ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 384.

¹⁵¹ Aslında bu gemilere 2 Ağustos 1914’te Osmanlı ile Almanya arasında imzalanan gizli bir anlaşma gereği yine aynı gün yani 2 Ağustos’ta Osmanlı ile Almanya’nın anlaşığı bildirilerek Çanakkale Bo-

ilan etmiş olduğu için tarafsızlık kuralları gereği gemileri ya 24 saat içinde karasularından çıkaracak ya da silahsızlandırarak savaş bitimine kadar bir limanda bekletecekti.¹⁵² Bakanlar Kurulunun silahsızlandırma teklifine Alman elçisi asla yanaşmadı. Sonunda her iki tarafın da uzlaşısı ile gemilerin daha önceden sipariş verildiği, Çanakkale'ye gelişinse teslimattan ileri geldiği, gemilere Türk bayrağı çekilerek *Yavuz* ve *Midilli* adları verileceği Türk ve dünya kamuoyuna ilan edilerek çözüm sağlanmış olacaktı.¹⁵³

İki geminin satın alınması olayı Türk kamuoyunda ne kadar büyük bir sevinç eseri oluşturmuşsa¹⁵⁴ dünya kamuoyunda da o kadar şok etkisi yarattı. Özellikle Fransız basını bu olaya çok öfkelenmişti. *Tan* gazetesi; Türklere iki günlük mühletle gemilerin silahsızlandırılmasını, mürettebatının tevkif edilmesini ve Osmanlı Hükümeti'nin bu günden tövbe etmesini talep ediyor, aksi halde İngiliz ve Fransız donanmalarının Boğazları zorlayarak Türk hayatına son vereceklerini belirten ağır, aşağılayıcı ve müstehcen ifadelerle Türkleri açıkça tehdit ediyordu.¹⁵⁵

Sonraki süreçte malum olduğu üzere Alman amiral Souchon'un komuta ettiği, *Yavuz* ve *Midilli*'nin de dâhil olduğu Osmanlı filosu 28 – 29 Ekim'de Rus limanları Odesa ve Sivastopol'u topa tuttu ve fiilen savaşa dâhil oldu. Ardından 2 Kasım'da Ruslar, 5 Kasım'da İngilizler ve Fransızlar, 12 Kasım'da da Osmanlı hepsine birden karşılıklı savaş ilan ettiler ve Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na resmen katılmış oldu.¹⁵⁶

ğazi'na doğru yol almaları bildirilmişti. Alman gemilerini takip den İngiliz gemileri iki defa bu gemilerle karşılaşmışlar ancak Almanlarla savaş başlamış olmasına rağmen Alman gemilerine ateş açmamışlardır. Prof. Dr. Enver Ziya KARAL'a göre İngilizler belki söz konusu gemileri batıracaklardı ama kendileri de zarar görecekları için Akdeniz'deki Fransız deniz gücü üstünlüğü daha da artmış olacaktı. Gemilerin Osmanlı'ya sığınmasını *Sultan Osman* ve *Reşadiye* dretnotlarına karşılık İngilizlerin bir nevi bir hediyesi gibi değerlendiren KARAL, bu gemilerin Osmanlı donanmasına bir kolayını bulup da katılmaları ile Boğazların Rusya'ya karşı korunmuş olacağını da İngilizlerin işine geleceğini belirtmiştir. Bilgi için bk. KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 384 – 385 – 386.

¹⁵² KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 384.

¹⁵³ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 386.

¹⁵⁴ AĞAOĞLU, "Goben ve Breslav", s. 1.

¹⁵⁵ Ahmet Ağaoğlu, "Şaşkınlar", *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Eylül 1914, s. 1.

¹⁵⁶ UÇAROL, *Siyasi Tarih...*, s. 467.

II. BÖLÜM

GÖÇ MESELESİ

A. MAKEDONYA MESELESİ VE GÖÇ

Şark meselesinin doğal getirilerinden biri olan Makedonya meselesi 1878 Berlin Antlaşması ile ortaya çıkmıştır.¹⁵⁷ Balkan milletlerinin bu antlaşma ile Osmanlı'dan tek tek koparak milli devletlerini kurma süreci başlamıştır. Fransız İhtilalinin etkisi ve Berlin Antlaşması sonrasında emperyalist devletlerin de aktif faaliyetleri sonucunda Balkan topraklarında yeni bir milliyetçi yazın akımı¹⁵⁸ gelişmiştir. Bu akım ile her bir Balkan ulus-devleti, hak ettikleri hakların Berlin Antlaşması ile verildiğini, bu hakları daha önce elde edememelerinin sebebinin Türkler olduğunu iddia ederek varlıklarını sağlam bir ideale dayandırma çabaları içine girmişlerdir.¹⁵⁹

Balkan milliyetçiliğinin bu aşaması, yeni rejimlerin tarihi yeniden gözden geçirerek Balkan arazisinin gerçek sahibi oldukları tezini ispat etmek için giriştikleri propaganda yapma, toprak genişletme ve etnik temizlik faaliyetlerine sahne olmuştur.¹⁶⁰ Berlin Antlaşması'nın, Osmanlı'nın Makedonya'daki hâkimiyetini tartışılır duruma getirmesiyle de, bahsedilen tezin meşru zemini oluşmuş ve Balkan halkları tarafından bölgede önce dernek sonra çete (komitacılar) şeklinde pek çok örgüt oluşturulmuştur.¹⁶¹ Bu örgütler propagandalarını başlangıçta kültürel amaçlı bir çizgide yürütürken sonradan sonraya faaliyetler isyana dönüşmüştür¹⁶² ve Makedonya, Balkan Savaşları'nın sonuna kadar çok trajik olayların yaşandığı bir bölge halini almıştır.

¹⁵⁷ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 249.

¹⁵⁸ H. Kemal Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Ankara 2004, s. 11.

¹⁵⁹ KARPAT, *Balkanlarda...*, s. 12.

¹⁶⁰ KARPAT, *Balkanlarda...*, s. 37.

¹⁶¹ SAATÇİ, "Makedonya...", s. 557 – 558.

¹⁶² SAATÇİ, "Makedonya...", s. 558.

Balkan coğrafyasının bu yeni rejimleri, Makedonya'ya sahip olabilmek için Makedonya'nın asli unsuru olarak kendilerini gösterme konusunda bir yarış içine girmişlerdir. Her hükümet Makedonya'daki etnik çoğunluğun kendi milletine ait olduğu yönünde nüfus istatistikleri yayınlamışlardır.¹⁶³ Yapılan propagandaların kamuoyunda ses bulması ve kökleşmesi için de okullar ve kiliseler kullanılmıştır.¹⁶⁴

Bu faaliyetler karşısında Osmanlı bir takım reform girişimlerinde bulunmuş ancak emperyalist büyük devletlerin tasarıları olan Makedonya meselesi sürekli Osmanlı'nın aleyhine bir seyir takip etmiştir. Tabi bunda Osmanlı'nın içinde bulunduğu siyasi bunalım ve Makedonya'da gerçekleştirmek istediği reformun karakteri de etkili olmuştur.¹⁶⁵

II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı parlamentosundaki etkin grup olan İttihatçıların dağılmaya son vermek amacı ile savundukları *Osmanlı Milleti* tezi gereği özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet kavramları tüm Osmanlı unsurlarını birleştiren ortak değerler olacaktı. İttihatçıların, çeşitli toplumları birleştirme anlamına gelen ve *İttihad-ı Anasır* adını verdikleri bu reform girişiminde Türkçe resmi dil olarak kullanılacak, çetecilik yasak edilerek halkın elinden silahlar toplanacak, ayrılıkçı propagandalar yapan siyasi kulüpler kapatılacak ve askerlik hizmeti zorunlu olacaktı.¹⁶⁶ Bu girişimler çok büyük tepki topladı ve özellikle kendi hesaplarına çalışan Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerini birbirlerine yakınlaştırmaya yöneltti.¹⁶⁷ Ayrıca yine İttihad-ı Anasır politikası gereği Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nca 3 Temmuz 1910 tarihinde kabul edilen *Kiliseler Kanunu* ile Balkan coğrafyasındaki bir başka ihtilaflı konu olan kiliselerin nüfus mıntıkları meselesi de halledilmişti.¹⁶⁸

¹⁶³ SAATÇİ, "Makedonya...", s. 553.

¹⁶⁴ SAATÇİ, "Makedonya...", s. 559.

¹⁶⁵ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 249.

¹⁶⁶ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 251.

¹⁶⁷ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 252.

¹⁶⁸ KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, s. 288. Bahsi geçen ihtilaflı meselenin tarihi seyri özetle şu şekildedir: İstanbul'un fethi ile 1453'te Bizans'ın siyasi varlığına son veren Fatih Sultan Mehmet, Ortodoks Rum Kilisesi'nin varlığını devam ettirmesine müsaade etmiş ve Kilise yüzyıllarca Osmanlı sınırlarındaki Ortodoksların en yüksek mevki olmuştur. Bu şekilde çok önemli bir siyasi nüfuz elde eden Ortodoks Rum Kilisesinin özellikle 19. Yy.da Bulgarları Rumlaştırma politikası Balkan coğraf-

Aslında bu konu Balkanlarda önemli bir anlaşmazlık konusuydu. Rum kiliseleri tarafından tahrik ve teşvik edilen Rum eşkıyalar tarafından, başta Bulgarlar olmak üzere Ulahlara ve Arnavutlara dini zorlamalar, kilise basmalar, katliam ve tecavüz gibi yıldırma hareketleri gerçekleştirilmiş, bu Rumlaştırma faaliyetleri Bulgarlarla Yunanlılar arasında derin bir nefret hissi oluşmasına neden olmuştu.¹⁶⁹ Ancak İttihat ve Terakki Hükümeti'nin bu çok iyi niyetli girişimi belki de Balkan Savaşları'na yol açacak olan ve itilaf devletlerince yıllardır teşvik edilen Osmanlı aleyhindeki Balkan ittifakının oluşmasının önündeki en büyük engeli kaldırmış oluyordu.¹⁷⁰

Osmanlı Devleti adına büyük bir hezimete yol açacak olan 1912 – 1913 Balkan Savaşları'nın birinci safhası, büyük devletlerin araya girmesiyle Osmanlı ile Balkan devletleri arasında imzalanan 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması ile sona erdiğinde, halkın büyük çoğunluğunun Türk olmasına bakılmaksızın yaklaşık beş yüz senelik vatan toprağı olan Makedonya tamamen elden çıkmış bulunuyordu.¹⁷¹ Ancak Makedonya arazisini paylaşamayan Balkan hükümetleri bu kez de kendi aralarında savaşa tutuştular ve Balkan Savaşları'nın ikinci safhası başladı. Savaşın birinci safhasında Osmanlı ordularını Çatalca önlerine kadar çekilmeye zorlayan Bulgaristan kazançlarını çok yetersiz buluyordu. Makedonya'nın büyük bir kısmını müttefikleri Yunanistan ve Sırbistan'a kaptırınca bu devletlerle anlaşmazlığa düştü ve Yunanistan ile Sırbistan'a savaş açtı. Savaşa Sırbistan ve Yunanistan safında katılan Romanya Bulgarların hesaplarını alt üst etti ve Bulgarlar yenilgiye uğradı.¹⁷² Bu sırada fırsatı

yasında panislavist emelleri olan Rusya'yı harekete geçirmiş ve Ayastefanos Antlaşması'nı hazırlayan Rus Çarının emri ile Bulgar Eksarhanesi kurulmuştur. Sonraki dönemde Bulgar Eksarhanesi ile Rum Patrikliği arasında dini temelli ciddi bir nüfuz mücadelesi başlamıştır. Geniş bilgi için bk. Halil Yaver, **Bulgarların Balkanları İstila Planları**, İstanbul 1938, s. 31 – 33.

¹⁶⁹ İsmet Binark (Proje Yöneticisi), **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Cilt III, Yayın No.: 31, Ankara 1996 (Örnek için bk. 4, 9, 11, 36, 79 no'lu belgeler).

¹⁷⁰ KUTLU, **Balkanlar ve Osmanlı...**, s. 288.

¹⁷¹ Ahmet Halaçoğlu, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912 – 1913)**, Ankara 1995, s. 19.

¹⁷² KUTLU, **Balkanlar ve Osmanlı...**, s. 391 – 392.

değerlendiren Osmanlı ordusu büyük devletlerin ve özellikle de İngilizlerin baskı ve tehditlerine¹⁷³ rağmen Edirne'yi geri almıştır.¹⁷⁴

Balkan Savaşları'nı kesin olarak sona erdiren 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile Makedonya; Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında paylaştırılmıştır.¹⁷⁵ Ancak bu antlaşma ile Bulgaristan'ın Balkan Savaşları'nda kazandığı toprakların çoğunu terk etmek zorunda kalması, Makedonya arazisinin paylaşımında etnik dağılımın dikkate alınmaması gibi faktörler dikkate alındığında Makedonya meselesine çözüm sağlanamadığı gibi Makedonya halkı Yunanlaştırma, Sırplastırma, Bulgarlaştırma politikalarının insafına terk edilmiştir.¹⁷⁶

Kuşkusuz etnik temizlemenin önünü açan ve aslında Sırpların 1815'te kazandığı sınırlı özerklikle başlayan bu politikadan en fazla zarar gören Balkanların pek çok bölgesinde çoğunluğu oluşturan Müslüman nüfus olmuş ve Türk tarihinin hazin sayfalarından biri olan "Balkan Göçleri" trajedisi yaşanmıştır. Müslüman nüfus, Osmanlı'dan kopan Balkanlı hükümetler tarafından ya derhal göçe teşvik edilmiş veya buna mecbur bırakılmışlar,¹⁷⁷ bir diğer tabirle sürgün anlamına gelen bu durum karşısında pek çok zulme maruz kalmışlardır. Özellikle 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında Rus Kazakları tarafından, 1912 – 1913 Balkan Savaşları sırasında da Bulgar komitacılar, Sırp çetnikler ve Yunan çeteler tarafından Balkanlarda Müslüman varlığına son vermek için gerçekleştirilen zulümler sonrasında¹⁷⁸ 1860 – 1914

¹⁷³ İngiliz Dışişleri Bakanı E. Grey İstanbul'daki İngiliz elçisine çektiği telgrafla Türk Hükümeti'ne Midye – Enez hattında kalmaları gerektiğini, aksi durumun Türkiye için çok tehlikeli olacağını, büyük devletlerin bu durumda İstanbul'u sorumlu tutacağını ve Londra Antlaşmasına bağlı kalması gerektiğini bildirmesini istemiştir (16 Temmuz 1913/1151). Bilgi için bk. UĞURLU, *İngiliz Devlet Arşivi Belgeleri...*, s. 193.

¹⁷⁴ KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, s. 392.

¹⁷⁵ HALAÇOĞLU, *Balkan Harbi...*, s. 23.

¹⁷⁶ KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, s. 399.

¹⁷⁷ H. Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830 – 1914), Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul 2003, s. 301.

¹⁷⁸ KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, s. 403.

yılları arasında Osmanlı topraklarına göç edenlerin sayısı yaklaşık 7 milyonu bulmuştur.¹⁷⁹

Göç meselesi ile ilgili yapılan çeşitli araştırmalara ve telif eserlere bakıldığında özellikle Müslümanlara yapılan zulümlerin etnik soykırım derecesinde olduğunu gözler önüne seren yüzlerce örnek görmek mümkündür. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi* adlı eserde özellikle 1905 – 1910 yılları arasında Balkanlarda Rum eşkıya tarafından Uahlara, Bulgarlara ve Arnavutlara karşı dini zorlamalar, katliam gibi zulümlerde bulunduğu dair birçok belge mevcuttur.¹⁸⁰ Aynı eserde Balkan ve I. Dünya savaşları sırasında Rum ve Bulgar eşkıyaları ile Bulgar askerleri tarafından Trakya'da Müslümanlara yapılan haneye tecavüz, gasp ve soygun, yaralama, yol kesme, ırza tecavüz, işkence ve katliamlara dair zulümler ayrıntılı olarak cetveller halinde yayınlanmıştır.¹⁸¹ *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç* adlı başka bir eserde İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden biri olan Cemal Paşa'nın anılarından hareketle Balkan Savaşları neticesinde Sırp, Yunan ve Bulgarlar tarafından çoğunluğu kadın ve çocuk olmak üzere yaklaşık 500.000 kişinin katledilmiş olduğu belirtilmiştir.¹⁸² Bu bilgi, tarihçi Justin McCarthy'nin demokratik analiz metoduna göre yine sadece Balkan Savaşları sırasında öldürülen Müslümanların sayısının 632.408 olduğu tespiti ile mukayese edilerek göç gerçeği ve yapılan zulümlerin etnik bir soykırım olduğu somut olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.¹⁸³ İfade edilen rakamlara benzer rakamlar Tercüman-ı Hakikat gazetesinde de yer almış ve sadece Yunan zulmü şu satırlarla ifade edilmiştir: "...İki yüz elli bin İslam ahalisi mesken ve me'valarını, var yoklarını terk ederek sırf can ve namuslarını kurtarmak için

¹⁷⁹ KARPAT, *Osmanlı Nüfusu...*, s. 301.

¹⁸⁰ Bilgi için bk. BİNARK, *Arşiv Belgelerine Göre...*, Ankara 1996.

¹⁸¹ İsmet Binark (Proje Yöneticisi), *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Cilt II, Yayın No.: 30, Ankara 1996, s. 4 – 19 (2 no'lu belge).

¹⁸² H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç*, İstanbul 2001, s. 94.

¹⁸³ AĞANOĞLU, *Osmanlı'dan Cumhuriyete...*, s. 94.

Osmanlılığa muhaceret ettiler. Tahminen bir bu kadar da Rumeli çöllerinde Yunan çizmeleri altında teslim-i can eyledi...¹⁸⁴.

TARİH VAKFI, BİLGİ BELGE MERKEZİ

“Balkan Savaşında yaralanmış bir göçmen ve ailesi. Sığınacak ne bir ev var, ne hastane var. Sokakta, çaresizlik içinde bekliyorlar...” *Atlas*, S. 153, Aralık 2005, s. 166.

¹⁸⁴ Ahmet Ağaoğlu, “Bir Teklif”, *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Haziran 1914, s. 1.

Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç adlı eserde ayrıca Sırp, Yunanlılar ve Bulgarlar tarafından Müslümanlara yapılan insanlık dışı zulümlere dair pek çok örneğe yer verilmiştir.¹⁸⁵ Tercüman-ı Hakikat'te de bu zulümlere yönelik birçok örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden sadece bir kaçı şu şekildedir:

Kavala'dan gelen bir mektupta köylerde yapılmadık zulüm ve işkence kalmadığı, soygunculuğun her tarafta baş gösterdiği, mallarından ve canlarından emin olamayan zavallı köylülerin pazara inmekten çekindikleri, darp ve hakaret bir kenara katliam ve ırza tecavüzün sıradan olaylar haline geldiği¹⁸⁶ bildirilmektedir.

Selanik'te ticari defterlerin Yunan memurlarınca yalnızca Rumca tutulmasına mecbur edilen ve Rumcaya aşina olmayan Müslüman ve Musevi tüccarların büyük çoğunluğu göç için hazırlanmaya başlamışlardır.¹⁸⁷

Langaza ve Avrethisar kazalarında Müslümanlara ait bütün mesken ve araziler Rumlara verilmiştir.¹⁸⁸

Bundan sonra verilecek örnekler Tercüman-ı Hakikat'in sadece bir gününe yansımış olaylardır¹⁸⁹. Bu durum bile yaşanan göç hadisesinin ne kadar vahim olduğunu ve Osmanlı kamuoyunun bu durumdan ne kadar rahatsız olduğunu gösterir niteliktedir.

Langaza kazası Lahna karyesi köylüleri Yunan askeri tarafından çeşitli vesilelerle türlü türlü darp, hakaret ve tehditlerle tarlalarına gitmekten alıkonmuştur.

Avrethisar kazası Karapeyker karyesi Rum göçmenler tarafından istila edilerek Müslüman tarlaları işgal edilmiş, evlere ve camilere dağılan istilacılar, eşyaları, camilerdeki kilim ve halıları gasp etmişlerdir.

¹⁸⁵ Geniş bilgi için bk. AĞANOĞLU, *Osmanlı'dan Cumhuriyete...*, İstanbul 2001.

¹⁸⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Nisan 1914, s. 3.

¹⁸⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, 9 Şubat 1914, s. 2.

¹⁸⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Mayıs 1914, s. 2.

¹⁸⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Mayıs 1914, s. 2.

Vodina kasabasına yerleştirilen Kafkasya Rumları Selim ve Necip adlı çiftlik sahiplerinin çiftliklerini gasp etmişler, bunların çiftlikten çıkarılması için yapılan şikâyet hiç dikkate alınmamıştır.

İki üç kişinin yan yana gelmesi, konuşması dahi Yunan memurları tarafından yasaklanmaktadır.

Veterna karyesinde erkekleri Bulgarlar tarafından katledilen Müslüman kadınların evlerine zorla girilmekte ve ırzları kirletilmektedir.

Siroz Sancağına bağlı 80 hanelik Kazıklı karyesine gelen Rumlar tarafından bu ahaliye ait koyun sürüleri üzerinde nişancılık talimi yapılmış ve ele geçirdiklerini gasp edip götürmüşlerdir. Öyle ki o günlerde köyde yalnız iki aile kalmıştır.

Karaferye kasabasında yaşayan tüm Müslümanların evleri Yunan askeri tarafından işgal edildiği bir sırada Selanik'te bulunan Yunan Prensi Nikola'ya durumu şikâyet eden Hacı Hasan Tevfik adlı kişiye, sözde teftiş sonrasında 220 liralık tazminat verilmesi kararlaştırılmış, Prens Nikola'nın gidişiyle suya düşen kararın peşine düşen Hacı Hasan Tevfik önce Selanik genel valisine müracaat etmiş, sözde karye kumandanına emir verilmiş ancak karye kumandanı tarafından, 220 lirayı almak şöyle dursun, türlü hakaret ve tehdide uğrayan Hacı Hasan Tevfik, canına kast için yapılacak tertibatı haber alarak firar etmiş ve İstanbul'a kaçmış ve Tercüman-ı Hakikat'in matbaasına gelerek bütün ahvali belgeleriyle ispat etmiştir.

Yunan basınına göre tüm bu olaylar hükümetin bilgisi dışında gerçekleşen gayrı resmi olaylardır.¹⁹⁰ Ancak Tercüman-ı Hakikat durumun hiç de öyle olmadığını Yunan Hükümeti'nin şu icraatına binaen ispat etmektedir: *"Makedonya'da bazı idaresizlikler vuku bulduğunu itiraf etmekle bize karşı bir cemile göstermiş olduklarını zanneden Yunan basını öncelikle Sofolis haininin Makedonya valiliğinden azlini talep etmelidir. Mamafih bizim inancımıza göre feci olaylar yalnız Sofolis'in emri ile oluyor değildir. Asıl*

¹⁹⁰ Tercüman-ı Hakikat, 1 Mayıs 1914, s. 2.

*mesele komitecilerle Yunan memurlarındadır. Memurlar ve komitecilerin cinayet işlerken mutlaka onaylanmaları ve izin almaları lazımdı. Bunun için, Türk düşmanlığıyla senelerden beri hakikaten büyük bir şöhret kazanmış olan Sofolis seçildi. Filhakika bundan uygun bir seçim olamazdı.*¹⁹¹”

Gerçekten de Sisam Adası Osmanlı idaresinde iken çeşitli kereler isyan girişiminde bulunarak idam cezasına çarptırılmış olan Sofolis adlı Rum, Yunan Hükümeti tarafından Makedonya Genel Valiliği'ne atanmıştır.¹⁹² Tercüman-ı Hakikat'e göre bu durum Sırbistan hâkimiyeti altında bulunan Makedonya için de geçerli bir uygulamadır.¹⁹³

Tercüman-ı Hakikat gazetesi Osmanlı kamuoyunu yakından ilgilendiren göç meselesini sürekli gündemde tutmaya özen göstermiştir. Tercüman-ı Hakikat'e göre Makedonya meselesi, doğunun ve batının başına örülmüş bir çorap olduğu cihetle bir milliyet ve unsur meselesi olarak belirmiştir. Bu durum Balkan halklarını bölgeye sahip olabilmek için bir sayısal üstünlük kurma yarışına sevk etmiştir. Bu amaç, Makedonya'da tarafların birbirini yok etmek için giriştikleri etnik temizliğe bir meşruiyet zemini olmuş ve Türk Hükümeti'nin bölgeden çekilmesiyle hızlanan faciada en fazla zarar gören bölgede azınlık durumuna düşen Türkler olmuştur.¹⁹⁴

Gazete haberleri dikkatle incelendiğinde 1914 yılı Makedonya'sında yaşanan olayların genel olarak yukarıda değindiğimiz Bükreş Antlaşması'nın yetersizliklerinden kaynaklandığı görülmektedir. Bulgaristan'da yayınlanan dönemin gazetelerinden biri olan *Kampana* gazetesinin, Bükreş Antlaşması'nın barış getirmediğini, yakın gelecek için belki pek çok faciaların yaşanmasına sebep olacağını, oluşacak kargaşanın Sırbistan, Yunanistan ve Romanya'nın kendilerine ait olmayan arazileri zapt etmelerinden kaynaklandığını ve bu durumun Balkanlarda milli hissiyatı ve genel ekonomik hayatı olumsuz etkilediğini ifade eden yazısı¹⁹⁵ Bulgaristan'daki kamuoyunun

¹⁹¹ Ahmet Ağaoğlu, “Cehennemi Vaziyet”, *Tercüman-ı Hakikat*, 7 Mayıs 1914, s. 1.

¹⁹² *Tercüman-ı Hakikat*, 26 Nisan 1914, s. 2.

¹⁹³ *Tercüman-ı Hakikat*, 30 Nisan 1914, s. 1.

¹⁹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Mayıs 1914, s. 1.

¹⁹⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 6 Mayıs 1914, s. 1.

Bükreş Antlaşması ile ilgili düşüncesini genel anlamda ifade etmektedir. *Kampana* gazetesi bu kanaatini destekleme yönündeki bir başka haberinde, Makedonya'da bulunan Yunan memurlarının bölgedeki karışık durumdan dolayı ümitsiz oldukları, Yunanlı muallimlerin bile Makedonya'ya muhtariyet verilmedikçe barışın gelmeyeceğini düşündükleri¹⁹⁶ ifadelerine yer vermiştir.

Yüzyıl başında Makedonya'da genel müfettişlik yapmış olan Hüseyin Hilmi Paşa'ya göre de Bükreş Antlaşması yetersiz ve gerçekçi bir çözümden uzaktı. Ona göre çözüm, Bulgar nüfusun yoğun olduğu yerlerin Bulgaristan'a, Selanik'in Yunanistan'a bırakılması, geri kalan topraklarda bağımsız bir Makedonya kurulması ile mümkün olabilir; böylece Bulgaristan ile Yunanistan'ın komşu olmaları önlenirdi.¹⁹⁷ Gerçekten de Tercüman-ı Hakikat'te Bulgar Yunan sınırında yaşanan pek çok sınır çatışması haberine¹⁹⁸ rastlanmaktadır.

Yunanistan bu durumdan duyduğu tedirginlikten dolayı, sahip olduğu Makedonya arazisinde sıkıyönetim ilan etmiştir.¹⁹⁹ Çünkü Yunan istihbaratına göre bölgedeki Bulgar çetelerinin faaliyetleri gün geçtikçe Yunanistan aleyhine tehditkâr bir durum göstermekte,²⁰⁰ söz konusu çeteler Yunan – Bulgar sınırındaki Bulgar kuvvetleri tarafından desteklenmektedir.²⁰¹ Yunanistan ilan ettiği sıkıyönetim gereği şiddetli tedbirlere başvurmuştur. Yunan sıkıyönetiminde bulunan arazideki Bulgarlar ve Türkler, bir taraftan çeşitli zulümlerle göç etmeye mecbur bırakılırken bir taraftan da isyan girişimlerinde bulundukları iddia edilen Bulgarlar ve onlarla işbirliği içinde hareket ettikleri iddia edilen Türkler çeşitli sebeplerle tutuklanarak baskı altına alınmaya çalışılmıştır.²⁰²

¹⁹⁶ Tercüman-ı Hakikat, 5 Nisan 1914, s. 3.

¹⁹⁷ KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, s. 399.

¹⁹⁸ Örnek olarak bk. Tercüman-ı Hakikat, 6 Şubat 1914, s. 2.

¹⁹⁹ Tercüman-ı Hakikat, 7 Mayıs 1914, s. 2.

²⁰⁰ Tercüman-ı Hakikat, 17 Şubat 1914, s. 3.

²⁰¹ Tercüman-ı Hakikat, 21 Mart 1914, s. 1.

²⁰² Tercüman-ı Hakikat, 17 Şubat 1914, s. 3.

Kampana Gazetesi, Yunan çetelerinin Bulgar köylerinde gerçekleştirdiği katliam, tecavüz gibi türlü zulümlerle çok sayıda Bulgar'ın Bulgaristan'a göç ettiğini, Bulgarlardan boşalan araziye ise Kafkasya'dan göç eden Rumların yerleştirilmekte olduğunu bildirmektedir.²⁰³ Tercüman-ı Hakikat'e göre Yunan Hükümeti'nin Makedonya'da sahip olduğu arazide yaşayan Bulgarlar için takip ettiği bu sürgün politikası Müslümanlar için de uygulanmaktadır.²⁰⁴

Tercüman-ı Hakikat, Müslüman göçmenlerin yaşadıklarını sütunlarına taşımak suretiyle Rumeli'den Osmanlı topraklarına gerçekleşen göç hareketinin, Makedonya arazisinin yeni sahipleri tarafından gerçekleştirilen bir etnik temizlik girişimi olduğunu kamuoyuna göstermek istemiştir. Çünkü gerek Yunan Hükümeti²⁰⁵, gerekse Sırp Hükümeti tarafından²⁰⁶ iddia edildiğine göre Müslümanlara karşı hiçbir suiistimal olmadığı halde Müslümanlar, İslam idaresi olmayan bir idare altında yaşamak istememekte ve göçü tercih etmektedirler. Gazete, göçmenlerin anlatılarından hareketle her şeyden önce Makedonya'dan gerçekleşen göçün mecburi bir durum olduğunu ispat etmeye çalışmış, göçmenlerin maruz kaldığı zulümlerde kullanılan metotları da gözler önüne sermeyi hedeflemiştir.

Tercüman-ı Hakikat, 8 Mayıs 1914 tarihli bir haberinde Selanik ve Makedonya'nın çeşitli yerlerinden İzmir'e gelen 1200 kişilik göçmen kafilesinde bulunan bir köy muhtarı ile gazete muhabiri arasında geçen konuşmayı nakletmiştir. Muhabirin *'hepiniz bir kazadan mısınız, göç sebebiniz ihtiyari mi yoksa mecburi mi?'* sorusunu muhtar, çoğunluğun Yunan – Sırp, Yunan – Bulgar sınırlarında yerleşik Müslümanlar olduğunu ifade ile ilaveten *'dünyada birini gösteriniz ki refah halini, malını, mülkünü hiçbir meşru sebep yokken terk etsin de göç gibi evsiz barksız bir âfete katlanmak zorunda kalsın?'* sözleri ile cevaplandırmıştır. Köy muhtarının anlattıklarına göre Yunan jandarmalar tarafından Müslümanlar evlerinden darp ve

²⁰³ Tercüman-ı Hakikat, 31 Mart, 1914, s. 1.

²⁰⁴ Tercüman-ı Hakikat, 5 Nisan 1914, s. 3.

²⁰⁵ Ahmet Ağaoğlu, "Yunan Notasında İkinci Bir Nokta", Tercüman-ı Hakikat, 30 Haziran 1914, s. 1.

²⁰⁶ Tercüman-ı Hakikat, 30 Nisan 1914, s. 1.

hakaretle dışarı atılarak bu evlere Trakya'dan gelen Rumlar iskân edilmektedir. Ve muhabire bir köy ahalisini göstererek köyün tüm erkeklerinin katledildiğini, kadın ve kızların namusları kirletildikten sonra evlerinden dışarı atıldıklarını söylemiştir. İstasyonlarda bekleyen göçmenlerden, biletlerin paralarını verdikleri halde biletlerin hükmü olmadığı gerekçesiyle tekrar para istenmiş, yükleri için de çok yüksek meblağlı yük parası istendiği için üzerlerindeki eşyalarından başka hiçbir şey alamadıklarını dile getirmiştir. Köylerden toplanan vergilerin çok yüksek olduğuna da değinmiş, kendisi de bir köy muhtarı olduğu için istenen vergiyi temin edemediği halde çok şiddetli cezalara maruz kalacağına türlü hakaretlerle kendisine söylenmesi üzerine neyi var neyi yok satarak bu parayı toplamaya muvaffak olduğunu ve bu beladan da bu şekilde kurtulduğunu ifade etmiştir. Yaşananları ayrıntıları ile anlatan köy muhtarı, muhabirin Selanik'te yerli Rumlar tarafından '*Yunan arazisinde bulunursanız bu pis peçeleri, fesleri yırtın*' dedikleri ve birçok hakarete bulunduklarının doğruluğuna dair sorusunu da '*işte size yırtılmış bir fistan ve bir fes*' sözleri ile cevaplamıştır.²⁰⁷

Görüldüğü gibi göçmenler Yunanistan'ın en tedirgin olduğu yerlerden gelmektedir. Bu bölgelerden sürülmeleri için de Yunan askeri ve memurları tarafından her türlü zulme maruz bırakılmaktadırlar. Ancak canlarını bin türlü sıkıntı ile Osmanlı sınırlarına taşıyabilen göçmenler sahip oldukları mülklerini çok düşük meblağlara karşılık terke zorlanmışlar hatta hayvanlarına Yunan ordusunun iaşesi için el konulmuştur. Göçmenlerin yalnızca canlarını getirebildiklerine dair bir başka örnek ise yine Selanik'ten İstanbul'a gelip Edirne'de iskân ettirilecek bir grup göçmene ellerinde avuçlarında hiçbir şey olmaması hasebiyle Göçmenler Dairesi tarafından yiyecek içecek dağıtılmış

²⁰⁷ **Tercüman-ı Hakikat**, 8 Mayıs 1914, s. 2. Feslerin yırtılması olayını doğrulayıcı bir başka kanıt da Gilles Veinstein adlı bir yazar tarafından kaleme alınan "Selanik" adlı kitabın satırlarında yer almaktadır: "... Osmanlı hâkimiyetinin sonunu görmekten dolayı Hristiyan kalabalığının heyecanı, kuşkusuz büyüktür. Erkekler hiç sevmeyen rejimin simgesi feslerini ya çıkarıp atar ya da yırtarlar.", bilgi için bk. Gilles Veinstein, **Selanik (1850 – 1918), Yahudilerin Kenti ve Balkanların Uyanışı**, (çev. Cüneyt Akalın), İstanbul 1999, s. 264. Aynı eserde Müslüman göçmenlerin yaşadıklarının bir sürgün olduğu da dile getirilmiştir: "... Öfkelenen Yunanlılar, geri kalmamak için, Türk sığınmacıları Aya Dimitrios'tan ve Aya Yorgos rotodasından kovarlar. Bu sığınmacılar bundan böyle kendilerini yalnızca sürgünün beklediğini anlarlar. Mütarekeden sonra, Küçük Asya'ya gitmek üzere Selanik'ten ayrılan her gemi ortalama 2500 muhacir taşıyacaktır.", bk. s. 266.

olmasıdır. Tercüman-ı Hakikat'in değerlendirmelerine göre Yunanistan'ın bu şekilde davranmasının altında yatan sebep muhtemel bir Bulgar hücumuna karşı sınır üzerindeki mevkiilerin tümünün Yunanlılaştırılması çabasıdır.²⁰⁸ Çünkü sınır boylarında yerleşik Türklerin muhtemel bir Bulgar saldırısında Bulgarların yanında yer almalarından endişe edilmekte ve bu yerlere Trakya'dan²⁰⁹ ve Kafkasya'dan gelen Rumlar yerleştirilmektedir.²¹⁰

Durum, Sırbistan'ın elinde bulunan Makedonya topraklarında yaşayan Müslümanlar için de farklı değildir. Tercüman-ı Hakikat, Sırbistan'dan gelen bir göçmenin verdiği malumattan hareketle bölge Müslümanlarının maruz kaldığı durumu değerlendirmeye tabi tutarak kamuoyunun gündemine taşımıştır.

Değerlendirme şöyledir: "... Sırbistan'da mukim İslamlar her gün yeni bir zulmün, yeni ve ihtiyari bir idaresizliğin kurbanıdırlar. Bugün orada hiç kimse malından emin değildir. Beldeler haricinde yeri yurdu olan hiçbir kişi yoktur ki kendi malını teftişe gittikten sonra sağ ve salim dönebilsin. Bu surette bütün İslamların emlak ve arazisi kullanılmaz haldedir. Hatta bazı İslam topraklarını köylü Bulgarlar sürmektedir. Hiçbir Müslüman ferdin Sırplardan birine 'malımı zapt ettin iade et' diyebilmesi kabil değildir. Bunun imkânsızlığı şuradan anlaşılıyor ki evvelden pek çok karyede eşkıyalıkla ünlenmiş ve medeni düşünceden mahrum birçok hain ve cahil komite reisleri bugün nahiye müdürlüklerine tayin edilmişlerdir. Bu adamlar kırk paralık bir faydayı kabul edecek derecede alçaktırlar. Hele bir Bulgar ve yahut yabancı tarafından verilecek en önemsiz bir rüşvet hangi Müslüman'ın olursa olsun canına kast etmeye yeterlidir. Bazı Müslümanlar vardır ki bütün malları yağma edildiği için en ağır borçlar altına girerek güç bela bir iki öküz edinebilmişlerdir. Fakat bu öküzler de her gün Sırp Hükümeti tarafından angarya suretinde istihdam edilmektedir. Bu hallerin ne derece feci ve esaslı olduğunu anlamak için mutlaka Pirlepe kazasını gelip görmek icap eder.

²⁰⁸ Tercüman-ı Hakikat, 5 Nisan 1914, s. 3.

²⁰⁹ Tercüman-ı Hakikat, 18 Nisan 1914, s. 2.

²¹⁰ Tercüman-ı Hakikat, 5 Nisan 1914, s. 3.

Burası iki bin sene evvelki bedevi vahşetin görüldüğü yer olmuştur. İslamlara karşı reva görülen bin türlü mezalim ve tecavüz bir tarafa Bulgar ve Yunanlılara ait hiçbir aile yoktur ki kız ve genç kadınlarının namusları ayakaltına alınmış olmasın. Bugün orada bir teneke gaz 65, bir okka kahve 25, bir okka tuz 4.5, bir okka şeker de 9 kuruştur. Ayakkabı lastikler bir Fransız altınıdır. Bütün bunlardan başka nahiye müdürleri ile jandarmaların işçileri ahaliye aittir. İstedikleri dakika para tahsil ederler. Zavallı İslam çoluk çocukları bir parça kuru ekmekten mahrum aç biilaçtırlar. Bilhassa bu hafta Belgrat'tan gelen bir emir üzerine Manastır merkezinden 45 bin, Manastır'a tabi merkez karyelerden 35 bin – ki toplam 80 bin – Fransız altını tahsil edilmiştir. Bunlar hep zorla tahsil edilmiştir. Biçare İslamlar Belgrat'taki zevk ve şenliğin masraflarını her gün ödemeye mükellef bulunuyorlar. Kazalarda tahsilât da başkadır. Akşamları çocuklarına vereceği yemeği olmayan biçareler bu parayı nasıl verebilirler. Maksat, İslamların mal ve mülkünü sattırmak ve bu suretle onları göçe mecbur etmektir. Konsoloslar her gün bu halleri görürler, hatta bir ikisi istisna diğerleri mercilerine yazarlar fakat medeni Avrupa bu duruma gözlerini kapama gerekliliğini duyuyor... Bugün Manastır mıntıkasında Sırplar adeta hiç yoktur denilebilir. Oradaki ahali İslamlar, Bulgarlar, Ulahlar, Rumlar ve Arnavutlardan ibarettir ki hiçbiri Sırp idaresinden memnun değildir...²¹¹”

Tercüman-ı Hakikat'te dile getirilen göç trajedisinin vahameti sadece göçmenlerin anlattıkları ile sınırlı değildir. Konu ile ilgili istatistikî bilgilere de müracaat edilmiştir. Örneğin Teşrinisani 1328 (Kasım/Aralık 1912) – Mart 1330 (Mart/Nisan 1914) tarihleri arasındaki sadece 17 aylık süre içinde ne kadar göçmen geldiği ay ay belirtilmiş, toplamda 243.048 Müslüman göç etmiştir.²¹²

²¹¹ Tercüman-ı Hakikat, 30 Nisan 1914, s. 1.

²¹² Tercüman-ı Hakikat, 1 Mayıs 1914, s. 2.

YIL	AY	GÖÇMEN SAYISI	YIL	AY	GÖÇMEN SAYISI
1328	Teşrinisani	8866	1329	Ağustos	29302
1328	Kanunievvel	15493	1329	Eylül	12380
1328	Kanunısani	12087	1329	Teşrinievvel	14764
1328	Şubat	12288	1329	Teşrinisani	17214
1329	Mart	7553	1329	Kanunievvel	15552
1329	Nisan	6725	1329	Kanunısani	10192
1329	Mayıs	12813	1329	Şubat	25060
1329	Haziran	9368	1330	Mart	12346
1329	Temmuz	21045	TOPLAM SAYI		243048

17 Aylık Göç İstatistiği (Tercüman-ı Hakikat, 1 Mayıs 1914, s. 2)

Selanik'ten çeşitli tarihlerde gerçekleşen göçmen hareketi gün gün takip edilmiş, göçmenlerin adedi, nereye gidecekleri, nerede iskân olunacakları gibi bilgilere yer verilmiştir. 5 Nisan 1914 tarihli sayısında Selanik'ten 3 bin Müslüman göçmenin geleceği ve bu göçmenlerin Kırkkilise'ye (Kırklareli) yerleştirileceği bildirilmektedir.²¹³ 22 Nisan 1914 tarihli sayısında Selanik'ten 850 Müslüman göçmenin İstanbul'a gelmek üzere yola çıktıkları haberi yer almaktadır.²¹⁴ 25 Nisan 1914 tarihli sayısında 350 Müslüman göçmenin İzmir'e geldiği belirtilmektedir. 30 Nisan 1914 tarihli sayısında Selanik'ten 1200 Müslüman göçmenin doğrudan Mersin ve Beyrut limanlarına hareket ettikleri bildirilmektedir.²¹⁵ Görüldüğü gibi sadece bir gazete tarafından bildirilen haberlere bakılarak Osmanlı topraklarına yalnızca Nisan ayında toplamda 5.400 göçmen göç etmiştir.

Bu sayısal verilere bakılarak da göç meselesinin ne derece ciddi bir problem olduğu ortadadır. Hatta Tercüman-ı Hakikat göç hadisesinden duyduğu acıyı açık açığa ifade ederek sürekli gündeminde tutmuştur. Çeşitli sayılarında sıklıkla rastladığımız; *"Yunanlılar, Makedonya'da İslam ahalisini imha etmeye azmetmişlerdir. Bu büyük ve necip unsurun göz önünde imhası için zulüm ve haksızlıkların her türlüşüne, en şiddetlilerine duçar edildiklerini*

²¹³ Tercüman-ı Hakikat, 5 Nisan 1914, s. 3.

²¹⁴ Tercüman-ı Hakikat, 22 Nisan 1914, s. 2.

²¹⁵ Tercüman-ı Hakikat, 30 Nisan 1914, s. 3.

görmekle kıvrım kıvrım kıvrıyoruz...²¹⁶”, “Zavallı dindaşlarımızın, kardeşlerimizin, ıstıraplarını tasvir etmekte olan bu makalelerimizin yazılmasına sebep olan olaylara Yunanistan’ın gaddar siyaseti aman vermiş, orada kalan Müslümanlara bir varlık hakkı verilmiş olsaydı biz de artık kalemimizi kırmakla iftihar edecektik...²¹⁷”, “Makedonya’da yaşayan ilgisiz kalmış kardeşlerimizin başlarına gelen felaketleri unutamayız. Bir milletin en asıl, en çalışkan evlatları bu derece müthiş ve son asırlarda tarihin bile sayfalarına kaydedilmeyen bu derece canhıraş bir mezalime maruz kalırsa o güzide evladın mensup olduğu millete yalnız bir vazife düşer, o da her an uyanık olup intikam alıcı bir hareketle hareket etmekten başka bir şey değildir...²¹⁸” şeklindeki ifadeler göç meselesinin Osmanlı kamuoyunda yarattığı rahatsızlığın ne boyutlara tırmandığının bir alameti olarak kabul edilebilir.

Göçmenlerin durumları ile ilgili Osmanlı Hükümeti tarafından çeşitli icraatlarda bulunulmuştur. Büyük devletlere notalar verilerek yapılan zulümler Avrupa kamuoyunun dikkatine sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Osmanlı topraklarının çeşitli mahallerinde bulunan göçmenler, Göçmenler Dairesi²¹⁹ ve Göçmen İskânı Şirketi²²⁰ gibi kurum ve kuruluşlar tarafından ihtiyaçları karşılanmaya ve uygun görülen çeşitli yerlere yerleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin 11 Nisan 1914 tarihli bir haberde Osmanlı Hükümeti tarafından alınan bir kararla Aydın Vilayeti sınırlarında büyük çiftlikler olmadığından bu bölgedeki devlet arazisinden yeter miktarda arazi, köyler oluşturulmak suretiyle göçmenlerin iskânına tahsis olunmuştur.²²¹

Osmanlı Hükümeti, Makedonya’daki zulme son verilmesi, oradaki Müslümanlara iyi muamelelerde bulunulması için Yunan Hükümeti’ne karşı her türlü barışçıl vasıtaları kullandıysa da herhangi bir netice alamamıştır.²²²

²¹⁶ **Tercüman-ı Hakikat**, 1 Mayıs 1914, s. 2.

²¹⁷ **Tercüman-ı Hakikat**, 2 Mayıs 1914, s. 2.

²¹⁸ Ahmet Ağaoğlu, “O Günü Bekliyoruz”, **Tercüman-ı Hakikat**, 17 Mayıs 1914, s. 1.

²¹⁹ **Tercüman-ı Hakikat**, 5 Nisan 1914, s. 3.

²²⁰ **Tercüman-ı Hakikat**, 2 Mayıs 1914, s. 1.

²²¹ **Tercüman-ı Hakikat**, 11 Nisan 1914, s. 2.

²²² Ahmet Ağaoğlu, “Bâb-ı Âli’nin Muhırası”, **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Mayıs 1914, s. 1.

Bunun üzerine her gün Makedonya sahasından birbirini takiben gelen facialara ait belgeleri neşretmeye ve durumu büyük devletlerin araştırmalarına ve insaflarına havale etmeye karar vermiş²²³ ve 1914 yılı Mayıs ayı içerisinde konu ile ilgili olarak büyük devletler nezdinde iki muhtıra vermiştir. Bu muhtıralarda Yunan entrikaları ve Müslümanların uğradıkları zulümler delilleri ile izah edilmeye çalışılmıştır. Örneğin ilk muhtırada dikkat çekilmek istenen hususlar şunlardır:²²⁴

1. Makedonya Müslümanlarının şahıslarına, namuslarına, dinlerine, ölümlerine ve refahiyet hallerine yapılan saldırılar açıkça anlatılmıştır.
2. Yunan müfrezeleri ve devriyeleri tarafından gerçekleştirilen her türlü cana, mala ve ırza saldırılar nedeniyle bölge halkının kabile kabile göç etmekte oldukları ifade edilmiştir.
3. Yunanistan'ın Trakya'ya gönderdiği adamları tarafından Makedonya'ya göçe teşvik ve tahrik edilen Trakya Rumlarının Makedonya'da bulunan Müslümanların köylerine yerleştirildiği ve çaresiz bir halde kalan Müslümanların evlerinden, tarlalarından mahallelerinden ve her şeylerinden mahrum bulundurulmakta oldukları belirtilmiştir.
4. Yerli Rumların, çeşitli yerlerden gelen Rum göçmenlerini, Yunan askerlerini ve jandarmalarını komşuları olan Müslümanlara karşı kışkırtmakta oldukları bildirilmiştir.
5. Müslümanlara ait kabristanlara ve dini yapılara tarihte emsali görülmemiş bir muharebe ilan edildiği ifade edilmiştir.
6. Yaklaşık 163 bin kişinin göç ettiği belirtilen muhtırada son olarak Yunan hâkimiyeti altında olan Kavala – Serfiçe arası bölgede Müslümanlarla ilgili hususlarda ne kanunun ne de hükümetin bir izinin bile görülmediği ifade edilmiştir. Bu durumun Osmanlı ile Yunanistan arasında imzalanan 14 Kasım

²²³ AĞAOĞLU, "Bâb-ı Âli'nin Muhırası", s. 1.

²²⁴ Tercüman-ı Hakikat, 2 Mayıs 1914, s. 1.

1913 tarihli Atina Antlaşması'nın ikinci maddesi²²⁵ gereğinin Yunanistan tarafından yerine getirilmediğine dair bir durum olduğuna değinilmiştir.

Muhtıra'da dikkati çeken başka bir husus Tercüman-ı Hakikat tarafından göçmenlerin uğradıkları zulümlere dair verilen haberler paralelinde vakalar aktarılmış olmasıdır ki bu durum bir gazete tarafından belgeleri ile ortaya konulduğu iddia edilen zulümlerin o gazetenin tabi olduğu devlet tarafından da doğrulanması anlamına gelmektedir.

B. YUNANİSTAN VE PATRİKHANE

Tercüman-ı Hakikat'e göre göç meselesinde Yunanistan tarafından takip edilen iki politika vardır: Birincisi Müslümanların göçlerine doğrudan sebep olan Makedonya bölgesini Rumlaştırma politikası, ikincisi ise Osmanlı'dan Yunan Makedonya'sına özellikle Trakya bölgesinden göç eden Rumların göçünden istifade ile Avrupa kamuoyunda Osmanlı'nın savaş isteyen bir tutum içerisinde bulunduğu kanaatini uyandırıp Osmanlı'yı diplomatik alanda sıkıştırarak bir an önce işgali altında bulundurduğu adaların Yunanistan'a ilhakını sağlamaktır.

Yunanistan, Makedonya'da ilhak ettiği arazide Rum nüfusun azlığından dolayı bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırmak için sadece askeri güç kullanmanın yeterli olmadığını bildiğinden²²⁶ bölgede yaşayan Bulgarları ve özellikle de Müslümanları türlü zulümlerle sürerek boşalan arazilere de çeşitli yerlerden gelen Rumları yerleştirme politikası takip etmiştir. Çünkü daha önce de değindiğimiz gibi Makedonya arazisi Balkan Harpleri sonunda Osmanlı'dan adeta zorla sökülüp alınmış, Bükreş Antlaşması ile Bulgarlara Makedonya arazisinden küçük bir parça bırakılmış ve bu durum Bulgarlar için büyük bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. Bu durumda muhtemel yeni bir Balkan

²²⁵ **Düstur** (II. Tertip), cilt 7, 1330 Teşrinisani – 1331 Teşrinievvel, Dersaadet: Matbuat-ı Amire, 1336.

²²⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Yalnız Tesadüf mü", **Tercüman-ı Hakikat**, 21 Nisan 1914, s. 1.

harbinde Yunanistan için bölgede yeterli miktarda Rum nüfusu olması gereklidir. Yunanistan Hükümeti bu Rum nüfusu sağlamak için yönünü Trakya'da meskûn yaklaşık 200 bin ile 300 bin civarında düşündüğü Rum ahaliye çevirmiştir.²²⁷

Tercüman-ı Hakikat'e göre Yunan Hükümeti, bu nüfusun 30 binini Makedonya'ya çekme düşüncesindedir.²²⁸ Bu düşüncesini hayata geçirebilmek için bölge Rumları üzerinde nüfuz oluşturacak bir propaganda yapılmalıdır ancak her şeyden önce İstanbul'daki Ortodoks Rum Patrikliği'ni razı etmelidir. Çünkü Trakya'daki Rum nüfus Patrikhane için önemli bir nüfuz ve gelir kaynağıdır.²²⁹ Yunan Hükümeti tarafından oluşturulan bir komisyon ile Patrikhane müzakereye girilerek Trakya'dan ayrılan her Rum'un kiliseye rutin olarak ödediği aidat karşılığında Patrikhane'ye tazminat verilmesi koşulu ile anlaşmaya varılır ve Patrikhane de mecburen Yunan propagandasına iştirak eder.²³⁰

Yunan Hükümeti tarafından öncelikle, Trakya Rumlarından olup daha önceden firar ederek Yunan ordusuna katılan gönüllüler tespit edilir. Bunlara ev, öküz, tarla, para verilerek Trakya'daki ailelerine mektuplar gönderilip – ki gazete bu mektuplardan birinin Osmanlı Hükümeti tarafından da neşredildiğini belirtiyor – mektup gönderilenlerden bazıları Selanik'e gidince orada çok büyük izzet ve ikramla karşılaşır. Böylece Rum köylerine mektuplar yağmaya başlar ve '*Türklerden kalma alaturka sedirler üzerinde zafer türküleri ve saadet şarkıları söyleyerek bekliyoruz.*' şeklindeki ifadelerle Trakya'dan Makedonya'ya göç teşviki başlamış olur. Başlangıçta Rumlar bu davete pek aldırış etmezler ve '*Biz Makedonya'yı biliriz, bizim rahatımızı bozacaksınız, 500 sene sonra biz buradan ayrılmayız. O kadar rahat terk olunur mu?*' ifadeleri ile karşı çıkarlar. Ancak Yunanlı komisyon tarafından satın alınan nüfuzlu kişiler ve Patrikhane'nin de devreye girmesi ile propaganda güç kazanmaya başlar. Patrikhane'nin devrede olması meseleye

²²⁷ Tercüman-ı Hakikat, 8 Mayıs 1914, s. 1.

²²⁸ Tercüman-ı Hakikat, 8 Mayıs 1914, s. 1.

²²⁹ Tercüman-ı Hakikat, 10 Mayıs 1914, s. 1.

²³⁰ Tercüman-ı Hakikat, 9 Mayıs 1914, s. 1.

dini bir şekil de kazandırır. Hele propagandada sık sık kullanılan '*Türkler sizi mahvedecekler, Bulgarlarla birleşen Türkiye yarın Yunanistan ile harp edecek ve Trakya'daki Rumları müştereken mahvedecekler...*' cümleleri de işin içine katılınca bölgeden Makedonya'ya akın akın Rum göçü başlamış olur.²³¹

Propagandacılar yaptıkları propaganda da o kadar ileri giderler ki tek tek boşalmaya başlayan Rum köylerini gören Trakya Rumlarında bir panik duygusu²³² oluşur ve göç tüm Trakya havalisinde yayılmaya başlar. Bu durum 30 binde anlaşılan Yunan komisyonu ile Patrikhane'yi telaşa düşürür. Çünkü Patrikhane varlığının devamı için özellikle de çok önemli bir ekonomik güç olan Trakya Rumlarından mahrum kalacaktır. Bir Patrikhane memurunun ifadesi ile bu durum Patrikhane için sağ kolunun kangren olması gibi bir durumdur. Hal böyle olursa Patrikhane'nin İstanbul'dan Atina'ya nakli durumu ortaya çıkacak bu durum da yayılmacı Yunan elenizminin işine gelmeyecektir. Ancak ok yaydan çıkmış ve göç hareketi Yunan komisyonunun ve Patrikhane'nin hesaplarının üstünde bir hal almaya başlamıştır. Gazeteye göre bu durumun dört nedeni vardır.²³³

1. Propaganda özellikle nüfuzlu Rum aileleri üzerinde gerçekleştirilmiştir.
2. Propaganda nedeniyle nüfuzlu ailelerin göçü ve Türk Hükümeti ile Türkler aleyhindeki söylentiler diğer Rumları da etkilemiştir.
3. Propagandacılar tarafından vaat edilen saadete koşmak isteyenler büyük bir kitle oluşturmuştur.

²³¹ **Tercüman-ı Hakikat**, 9 Mayıs 1914, s. 1.

²³² Bazı tetkik eseler incelendiğinde, Rumlar üzerinde oluşan bu panik havasında İttihat ve Terakki'nin el altından bu panik havasını teşvik etmek suretiyle ürkütme politikası takip ettiğinden bahsedilmektedir. Bu politika Ege'de gözü olan Yunanistan'a karşı bir tehdit unsuru olarak kullanılmıştır. Osmanlı'nın, dönemin şartları dikkate alındığında böyle bir tedbir almış olması oldukça yerinde bir hamledir. Çünkü dönemin siyasi olayları göz önünde tutulduğunda Rum göçü İttihatçılar tarafından alenen teşvik edilseydi sudan bahanelerle Osmanlı'nın elinden alınan Makedonya ve Adalar gibi Osmanlı daha ağır şartlarla karşı karşıya kalabilirdi. Keza dönemin Balkan devletleri tarafından gerçekleştirilen politikalar, mezalimler göz önüne alındığında İttihatçılar tarafından gerçekleştirilen bu eylem nefsi müdafaa derecesinde kalmaktan öteye geçemeyecektir. Ayıntılı bilgi için bk. AĞANOĞLU, **Osmanlı'dan Cumhuriyete...**, s. 124 – 127. ve KUTLU, **Balkanlar ve Osmanlı...**, s. 406.

²³³ **Tercüman-ı Hakikat**, 10 Mayıs 1914, s. 1.

4. Trakya'daki ekonomik denge bozulmaya başlamıştır. Mesela etrafındaki köylerle geçimini sağlayan bir kasaba (Midye, Çorlu, Gelibolu vs.) köyler boşalınca ekonomik anlamda sıkıntıya düşmüştür.

Tercüman-ı Hakikat Trakya Rum göçünün kendine göre asıl nedenlerini de şu şekilde sıralamıştır:²³⁴

1. İstanbul'un Türkler tarafından fethinden bu yana siyasiler, politikacılar ve kilise, Rumların Türklere ısınmalarını engellemişlerdir.
2. Birçok Osmanlı Rum'u Osmanlı ordusunda askere alınmamak için Yunanistan'a firar etmiştir.
3. Balkan Savaşları sırasında gerek göçmenlere gerekse yerli halka Edirne'nin geri alınışına kadar türlü işkence yapan Rumlar, Türklerden bu yaptıkları işkenceler nedeniyle korkmakta ve göçü tercih etmektedirler.

Trakya Rum göçünün Patrikhane'nin kontrolünden çıkmasıyla birlikte Patrikhane ile Yunan Hükümeti'nin arası açılmaya başlamış, Patrikhane göçün durdurulması için Osmanlı Hükümeti'ne müracaat etmiştir.²³⁵ Oysaki Rum göçüne sebep olarak gösterilen propagandalardan biri 'Türklerin Rumları mahvedecekleri' söylentisi idi. Bu müracaat durumun hiç de öyle olmadığını göstermektedir. Bu durum bölgedeki Rumlar arasında

²³⁴ **Tercüman-ı Hakikat**, 13 Mayıs 1914, s. 1. Rum göçü Osmanlı meclisinde de tartışılmış Aydın mebusu Emanüel Emanüelidi tarafından Rum göçüne sebep olarak Rumeli'den gelen göçmenlerin Rum köylerine yerleştirilmeleri ve Rumlara yönelik ticari boykot gösterilmiştir. Dönemin Dâhiliye Nazırı Talat Bey tarafından bu iddialara cevap verilmiştir. Gelen göçmenlerin sadece Rum köylerinde değil memleketin çeşitli yerlerinde iskân edildikleri, gelen göçmenlerin sayısının 270 binin üzerinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda Rumlarla meskûn köylere verilen göçmen sayısının 5 bini geçmediği izah edilmiştir. Boykot meselesine gelince; göçmenler tarafından anlatılan zulüm olaylarının bir propaganda şeklinde Osmanlı kamuoyunda büyük bir rahatsızlık oluşturduğu, buna binaen boykot meselesinin ortaya çıktığı, bu zulüm olaylarından önce Osmanlı halkında böyle bir protestonun var olmadığı ve gayet hoşgörülü bir tavır bulunduğu, buna rağmen Osmanlı Hükümeti'nin gerekli önlemlerle asayışı sağlamak için büyük gayret gösterdiğini müşahhas örneklerle dile getirilmiştir. Bilgi için bk. **M.M.Z.C.**, Devre: 3, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s. 606 – 612.

²³⁵ **Tercüman-ı Hakikat**, 11 Mayıs 1914, s. 1.

hoşnutsuzluk yaratmıştır. Çünkü daha düne kadar göç etmelerini tavsiye eden Patrikhane bugün göçün durması için Osmanlı Hükümeti'nin harekete geçmesini istemekte, Osmanlı Hükümeti tarafından göçün men'i için alınan bir takım tedbirler karşısında göçe hazırlanan Rum ahalinin ortada kaldığından şikâyet edilmektedir. Hatta Tercüman-ı Hakikat, Osmanlı'nın tavsiyesiyle Patrikhane tarafından göçün durdurulması için bölgeye gitmesi kararlaştırılan nasihat heyetlerinden birinin Rum ahalinin tepkisinden çekindiği için gidemediğini belirtmektedir.²³⁶

Patrikhane kendi üzerinde oluşan bu olumsuz havayı dağıtmak için bir taraftan türlü bahanelerle bölgedeki karışıklığı Osmanlı memurlarına yüklemeye çalışırken²³⁷ bir taraftan da her sene gerçekleştirilen dini bir tören olan geleneksel Paskalya Yortusunu matem ilan edip kutlamayarak içeride ve dışarıda Hristiyan kamuoyunu Osmanlı Devleti aleyhine tahrik etmek istemiştir. Patrikhane büyük devletlerin elçiliklerine bir muhtıra vererek Trakya'da vuku bulan Rum göçünün Hristiyanların Trakya'da maruz kaldıkları mezalimden kaynaklandığını belirtmiştir.²³⁸ Hatta Osmanlı Hükümeti'nin iç işlerine yabancıların karışmalarını sağlamak için meseleye dini bir görünüm kazandırarak Osmanlı Devleti'ni şikâyet etmek amacıyla müstakil Ortodoks kiliselerine bir heyet gönderme teşebbüsünde de bulunmuştur.²³⁹ Tercüman-ı Hakikat, Patrikhane'nin mahiyeti itibarı ile ne olursa olsun bir Osmanlı resmi müessesesi olduğunu ve tüm üyeleri ile devlete bağlılık yemini ettiklerini belirterek gerçekleştirilen şu teşebbüsü vatana ihanetle eş değer olarak nitelendirmiştir. Tercüman-ı Hakikat, bu arada haklı bir gerekçeye de dikkatleri çekerek Osmanlı sınırlarında gerek Meclis-i Mebusan'daki Rum vekiller, gerek Patrikhane bu derece cüretkâr hareketlerde bulunabildikleri halde Yunanistan'da türlü işkencelere, zulümlere, hukuki yönden hiçe sayılmalara maruz kalan Rumeli Türklüğünün

²³⁶ Tercüman-ı Hakikat, 11 Mayıs 1914, s. 1.

²³⁷ Tercüman-ı Hakikat, 11 Mayıs 1914, s. 1.

²³⁸ Ahmet Ağaoğlu, "Yunanistan İçin midir?", Tercüman-ı Hakikat, 25 Nisan 1914, s. 1.

²³⁹ Ahmet Ağaoğlu, "Garip Bir Teşebbüs", Tercüman-ı Hakikat, 20 Temmuz 1914, s. 1.

haklarını arayabilecek, koruyabilecek bir parlamenter ya da bir şeyhülislam veya müftü bulunmadığını ifade etmiştir.²⁴⁰

Tercüman-ı Hakikat'e göre Patrikhane'nin göçü engellemek için gerçekleştirdiği girişimlerin en önemli sebebi maddi çıkarlarının zarara uğramasıdır. Bunu sürekli göz önüne getirmeye çalışmış, mesela "*Trakya Rumları Yunanistan'a değil de Sivas'a göç etseydi o zaman bu yaygaraların hiçbirisi olmayacak, sadece Rumlardan tahsil edilen meblağların bulunduğu tahsilât ve aidat defterlerinin üzerlerindeki şehir ve vilayet isimleri değişecekti o kadar.*"²⁴¹ şeklindeki değerlendirmesiyle ispat etmeye çalışmıştır.

Patrikhane'nin gündeme getirdiği meselelerden biri de Osmanlı'nın bazı vilayetlerinde Rumlara karşı gerçekleştirilen boykot meselesi olmuştur. Gerçekten de Balkan Harbi faciasından sonra gerek yönetimde gerekse toplumda Türkçülük akımı güçlenmeye başlamıştır.²⁴² Özellikle İttihatçılar tarafından benimsenen memleketin içinde bulunduğu perişanlıktan kurtulması için tüm kapitülasyonların kaldırılması, büyük devletlerin Osmanlı'nın iç işlerine müdahalelerinin önlenmesi ve köklü bir reform programı ile memlekette yeni bir düzen kurularak Osmanlı'nın tam bağımsızlığının ve güveninin sağlanması²⁴³ fikri Osmanlı kamuoyunda milli bir akımın benimsenmesine yol açmıştır.²⁴⁴ Bunda Makedonya'dan gelen göçmenler tarafından anlatılan mezalimin de büyük etkisi olmuş ve ticari anlamda Rum tüccarlar boykot edilmeye başlanmıştır. Yine Balkan Harpleri sırasında Rum tüccarın Yunanistan'a destek vermesi de boykotun başka bir sebebi olarak kabul edilebilir ki böylece milli ekonominin de temelleri atılmıştır.²⁴⁵ Tercüman-ı Hakikat boykotun var olduğunu kesin olarak ifade

²⁴⁰ Ahmet Ağaoğlu, "Yine Muhaceret Meselesi", **Tercüman-ı Hakikat**, 10 Haziran 1914 s. 1.

²⁴¹ **Tercüman-ı Hakikat**, 10 Mayıs 1914, s. 1.

²⁴² KUTLU, **Balkanlar ve Osmanlı...**, s. 405.

²⁴³ KARAL, **Osmanlı Tarihi...**, s. 375.

²⁴⁴ Bu konuda Tercüman-ı Hakikat incelendiğinde Ahmet Ağaoğlu tarafından kaleme alınan "*Vazifelerimiz*" başlıklı makaleler ile zamanın şartlarına göre gerek kişisel açıdan gerekse hükümet açısından neler yapılması gerektiği izahla kamuoyunda milli bir bilinç vurgulanmaya çalışılmıştır.

²⁴⁵ AĞANOĞLU, **Osmanlı'dan Cumhuriyete...**, s. 60. Milli ekonominin önemine ve teşvik edilmesine dair Tercüman-ı Hakikat'te pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Mesela 15 Temmuz 1914 tarihli sayısında Hükümetin İzmir'de bir İslam bankasının kurulması için meclise bir layiha verdiğini

ederek²⁴⁶ boykotun sebeplerini, hatta boykotu destekleme sebeplerini de gündeminden düşürmemiştir.

Rum Patrikliği, Dâhiliye Nezareti'ne müracaat ederek bazı vilayetlerde Müslümanlar tarafından icra edilen boykota bir son verilmesini istemiştir.²⁴⁷ Hatta Adliye nezaretine verdiği bir mazbatada boykotu *protesto* ettiğini bildirerek devlet içinde devlet gibi davranmaya kalkmıştır ki Adliye nezareti bu *protesto* kelimesinin mazbata metninden çıkarılmadığı sürece mazbataya cevap vermeyeceğini bildirmiştir.²⁴⁸ Boykot, Patrikhane'ye göre Patrikhane'nin hem nüfuzuna, hem ekonomik gücüne darbe vuran Trakya Rum göçünün sebeplerinden biridir. Bundan dolayı boykotun durdurulması için her türlü girişimde bulunmaktan geri kalmamıştır. Ancak Tercüman-ı Hakikat boykota sebep olanların yine Patrikhane'nin kendi din mensupları olan Rumlar olduğunu, bunda Müslümanların hiçbir art niyeti olmadığını her fırsatta dile getirmiştir. Mesela boykotun icra edildiği vilayetlerden birinde mahalli Rum metropolitlerinden (din adamı) biri boykotu valiye şikâyet ettiğinde validen şöyle bir cevap almıştır: *"Güvendiğiniz ve Türkçeyi iyi bilen herhangi bir dindaşınızın başına bir fes giydirerek herhangi bir kahveye gönderiniz. O zat orada Rumeli'den kaçmış İslam muhacirlerinin (göçmenler) Rumeli'de ika edilen mezalim hakkında hikâye ettikleri o müthiş faciayı ve bu hikâyelerin ahali üzerinde icra ettiği azim tesirâtı size arz etsin. O vakit siz de boykotajın nereden geldiğini ve boykotaja karşı huzur ve sükûn içinde yapıldıkça hükümetçe hiçbir şey icra edilemeyeceğini takdir buyurursunuz."*²⁴⁹

Tercüman-ı Hakikat'e göre gerçekten de valinin cevabı boykotun mahiyetini genel hatları ile ifade etmiştir. Göçmenler tarafından anlatılan

ve kabul olunduğunu ancak bu durumdan Rum mebusların çok rahatsız olduklarını dile getirmiştir. Rum mebusların hoşnutsuzluklarına sebep olan durumun da İzmir ve civarında ticaret ve ziraatın yabancı sermayedarların elinde bulunduğu dolayısıyla kurulacak İzmir Bankası ile bu durumun değişeceği endişesi olduğunu belirtmiştir. Bilgi için bk. Ahmet Ağaoğlu, *"Meclis-i Âyan'da Bir Münasebetsizlik"*, **Tercüman-ı Hakikat**, 15 Temmuz 1914, s. 1.

²⁴⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Ne Demektir?", **Tercüman-ı Hakikat**, 11 Mart 1914, s. 1.

²⁴⁷ AĞAOĞLU, "Ne Demektir?", s. 1.

²⁴⁸ Ahmet Ağaoğlu, "Gaile Membai", **Tercüman-ı Hakikat**, 24 Mart 1914, s. 1.

²⁴⁹ AĞAOĞLU, "Ne Demektir?", s. 1.

zulmün Anadolu halkında nasıl bir etki uyandırdığını kısaca şu şekilde izah etmiştir: *“Rumeli’de icra edilen mezalimin büyük kısmı düşman ordularından ziyade yerli halk tarafından yapılmıştır. Öyle köyler olmuştur ki Müslümanlar bir tarafa toplattırılarak büyüklerinin başları sıra ile kestirilmiştir. Bir baş kesilip diğerine sıra geldiğinde hayvani bir şevkle bıçaklar bilenmiştir. Sıra çocuklara geldiği zaman işlem hızlandırılarak çocuğun bir bacağı ayak altına alınır, diğeri de çocuk iki parça oluncaya kadar çekilirdi. İslam kadın ve kızlarından pek azı namuslarını muhafaza edebildiler. Birçokları namuslarını kurtarmak için kendilerini boğdular. Ocaklarını, bucaklarını, yerlerini yurtlarını bırakıp kaçan muhacirler bütün şu vahşet ve dehşeti Anadolu’nun en ücra köşelerine kadar götürerek hikâye edip durdular.”²⁵⁰*

Boykot meselesi, Osmanlı kamuoyunda göç meselesine karşı insafli bir ekonomik protesto olarak kabul edilebilir. Çünkü göç meselesi 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı’yla başlayan ve Rumeli’de var olan Türklüğü yok etme faaliyetleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu durumla ilgili olarak 1913 yılında İstanbul’a gelen göçmenleri gösteren bir National Geographic fotoğrafının alt yazısında *“Türkler Avrupa’ya nasıl geldiyse öyle çıkıyor.”²⁵¹* yazısı Avrupa kamuoyunun göçmenlere karşı bakış açısını değerlendirmek açısından oldukça dikkat çekicidir.

²⁵⁰ AĞAOĞLU, “Ne Demektir?”, s. 1.

²⁵¹ Andrew B. Wachtel, **Dünya Tarihinde Balkanlar**, İstanbul 2009, s. 108.

“Türkler Avrupa’ya nasıl geldiyse öyle çıkıyor.” – *National Geographic*.
(WACHTEL, *Balkanlar*, İstanbul 2009, s. 108.)

Boykot, Rumeli göçmenlerinin anlattıkları, gelen göçmen sayısının Osmanlı Hükümeti’nin tespitine göre o gün için 270 bini geçtiği göz önüne alındığında gayet haklı bir milli tepki olarak belirmiştir.²⁵² İşte Tercüman-ı Hakikat de bu gerçekten hareketle boykotun hem milli bir tepki olduğuna dikkat çekmiş hem de boykotu desteklediğini yeri geldiğinde her fırsatta dile getirerek boykotun haklı bir eylem olduğunu göstermek istemiştir. Bunun ispatı için çeşitli örnekler dile getirerek konu hakkında Osmanlı toplumunda bir kamuoyu oluşturma çabası göstermiştir. Mesela, Patrikhane tarafından Hükümetin boykotu durdurması dile getirildiğinde şöyle bir değerlendirme ile karşılık vererek konuyu kamuoyuna taşımıştır: “...*Boykot edenlerden birisi de benim ve benim ailemdir! Bana ve aileme karşı hükümet ne yapabilir? Soralım. Mesela benim çocuğuma bir potin lâzımdır. Acaba hükümet bana*

²⁵² M.M.Z.C., Devre: 3, İctima Senesi: 1, Cilt: 1, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s. 612.

mutlak filan âdemden potin alacaksın diye emir mi verecektir. Bedihidir ki ben paramı huzur ve sükûn içinde istediğim şekilde sarf ettikçe, başkalarına hiçbir tecavüzî faaliyette bulunmadıkça, kimsenin alışverişine müdahale etmedikçe ve yasak getirmediğe hiçbir hükümet benim işime karışamaz ve bana Müslüman'dan alış veriş yapmayacaksın diyemez. Yalnız burada değil dünyanın herhangi bir yerinde hatta Yunanistan'ın orta göbeğinde bile böyle hareket edebilirim. Demek ki hükümete müracaat ederek hükümet vasıtasıyla bu boykotaja nihayet verdirmek istemek abestir, beyhudedir. Hiçbir kati semere bahşedemez. Muhterem Patrik Efendi böyle hareket edeceğine biraz düşünerek boykotajı doğuran gerçek sebepleri araştırmalıydı...²⁵³

Patrikhane'nin büyük devletlere verdiği muhtırayı da değerlendirme altına alan gazete bu konudaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: "... Garibi şurasıdır ki şu cinayeti yapanlar aynı zamanda da anasır-ı İslamiye'nin kendilerine ısınamadıklarından, kendilerine karşı güya boykotaj icra ettiklerinden şikâyet ediyor. Bir taraftan hiçten meseleler çıkararak müşterek dedikleri vatan ve devlet üzerine ecnepleri tahrik ve davet ediyorlar, diğer taraftan da o vatan evladından kardeşlik, kendilerini unutarak onlar ile alış veriş eylemek talep ve temenni ediyorlar! Isınmak, yabancı kalmamak, alış veriş etmek istenirken nasıl olur ki o vatandaşların kanlarına, hayatlarına, mevcudiyetlerine karşı hıyanet yapılıyor. Artık Müslümanlar için bütün bunları görmemek, anlamamak, takdir etmemek için kör, sağır ve ahmak olmalıdır. Her şeyin bir haddi, bir derecesi vardır. Tahammül, sabır ve itidalin de bir haddi, derecesi vardır. Açıktan açığa ve meydanda hiçbir sebep yok iken Müslümanlara kast etmiş olanlar nasıl olur da Müslümanlardan kendilerine karşı muhabbet bekleyebilirler? Beklemek için ya kendileri budala olmalıdırlar ya da Müslümanları budala addetmelidirler...²⁵⁴

Boykotun tek taraflı olmadığını da gündemine taşıyan Tercüman-ı Hakikat 9 Mayıs 1914 tarihli nüshasında Girit'ten gelen bir mektuba yer vermiş, mektupta Giritli Rumların tedrici olarak uzun zamandan beri

²⁵³ AĞAOĞLU, "Ne Demektir?", s. 1.

²⁵⁴ AĞAOĞLU, "Yunanistan İçin midir?", s. 1.

Müslümanlara boykotaj uyguladıkları, genel ticaret Müslümanların elinde olduğu halde hiçbir Hristiyan'ın Müslüman mağazalardan alışveriş etmediği ifade edilmiştir.

Patrikhane'nin Trakya Rum göçünü önlemek ve bunun diğer vilayetlere sirayet etmesini engellemek için gerçekleştirdiği tüm bu girişimlerin yanında Yunan Hükümeti de bir takım girişimlerde bulunmuştur. Yukarıda açıklandığı üzere bir taraftan el altından Trakya Rum göçünü teşvik ve tahrik ederken öbür taraftan dünya kamuoyuna bu göçün Osmanlı Hükümeti tarafından tertip edilen oyunlarla gerçekleştiğini iddia etmiştir. Mesela Atina ajansından bildirildiğine göre Osmanlı Hükümeti, Edirne vilayeti sınırlarında Rumca bilen Giritli ve Arnavut Müslümanları Yunan memuru maskesi altında göndererek Rum köylüleri göçe sevk ve teşvik etmektedirler. Edirne'de durum günden güne tehlikeli bir hal almakta ve tahakküm, hırsızlık, tahribat devam etmekte, anarşi ve tehdit her tarafa yayılmaktadır.²⁵⁵ Ajansın bu suretle Makedonya'dan göçenlerin buralara yerleştirileceği beyanını bir iftira olarak kaleme alan Tercüman-ı Hakikat bu kanaatini; "...*Unutulmasın ki Batı Anadolu'nun yanı başındaki güzel adalarımızda dünyanın en feci kanlı tabloları peşi sıra gerçekleşip dururken İzmir havalisinde sakın Rumlar müreffeh yaşıyor, hatta Yunan donanmasına, Osmanlı boğazlarını zorlamak isteyen (Balkan Savaşları kastediliyor) Yunan armadasına para yetiştiriyorlardı. Bu kadar feci bir vaziyet Osmanlılığı, Yunan köylerini tahribe ve yakmaya sevk etmemiş de şimdi mi sevk ediyor?*"²⁵⁶ sözleri ile ispat etmeye çalışmıştır.

Yunanistan Hükümeti, bu konuda Avrupa hükümetlerinin Osmanlı Hükümetine karşı girişimde bulunmalarının sağlanması için Avrupa'daki elçiliklerine harekete geçmelerini emretmiş²⁵⁷, Avrupa kamuoyunu etkilemek için Atina'dan özellikle Fransız basınına pek çok telgraf çekilmiştir.²⁵⁸ Yunan Hükümeti ve basınının Rum göçünü Osmanlı'nın tertip ettiği iddialarına

²⁵⁵ Tercüman-ı Hakikat, 19 Nisan 1914, s. 1.

²⁵⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Makedonya Muhacereti", Tercüman-ı Hakikat, 3 Nisan 1914, s. 1.

²⁵⁷ Tercüman-ı Hakikat, 26 Nisan 1914, s. 2

²⁵⁸ Tercüman-ı Hakikat, 26 Nisan 1914, s. 2.

karşılık Osmanlı Hükümeti, Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e sorunlu bölgelerde tahkikat yapmasını ve gerekli tedbirleri almasını emretmiştir. Bunun üzerine harekete geçen Talat Bey tarafından gerekli tedbirler alınmış ve tahkikat neticesi tüm gazetelere ilan edilmiştir. Talat Bey'in beyanına göre Rum göçüne sebep olan etkenler şunlardır: Rum asker kaçakları, muharebe esnasında (Balkan Savaşları) vatandaşları bulunan Müslümanların can ve mallarına, ırz ve namuslarına düşmanlar ile beraber saldırmış olanlar, Trakya Rumlarında Yunanistan Hükümeti'ne karşı beslenen muhabbet ve o hükümetin sayesinde bulacakları saadet ümitleridir. Tercüman-ı Hakikat bu sebeplere dikkat edilirse, tümünün Yunanistan ile alakalı olduğunun ortaya çıkacağını ayrıntılarıyla değerlendirmiştir.²⁵⁹

Osmanlı Hükümeti bununla da kalmamış, durumun uluslararası ve tarafsız bir tahkik komisyonu tarafından ele alınmasını büyük devletlere teklif etmiş, büyük devletler tarafından İzmir'e tahkikat için gönderilmiş olan murahhaslar, İzmir'e geldikleri sırada Adalardan gelmiş olan çetelerin Rum göçmenleri zorla alarak taşımak için yerli polis ve jandarma ile şiddetli ve uzun müsademelere giriştiklerine şahit olmuşlardır. Aynı murahhasların şahit oldukları bir başka olay da Rum göçünün Osmanlı'nın zoru ile olmadığının bir başka kanıtı olarak cereyan etmiştir. Murahhasları taşıyan vapurda bulunan birkaç Rum ve Yunanlı, vapur iskeleden ayrıldığı zaman murahhasların gözler önünde Yunan bayrağı açarak '*Yaşasın Yunanistan!*' diye bağırılmışlardır.²⁶⁰

Tercüman-ı Hakikat, komisyonun Makedonya'da da tahkikat yapması gerektiğini²⁶¹ sütunlarına taşırken Yunan Hükümeti'nin asıl amacını da gözler önüne sermeye gayret göstermiştir. Tercüman-ı Hakikat'e göre Yunan Hükümeti'nin asıl gayesi, daha önce de değindiğimiz gibi, Osmanlı Hükümeti, üzerindeki nekahet dönemini atlatamadan, savaş isteyen bir tavırla Avrupa'yı rahatsız ederek gerek bir harp vesilesi gerekse diplomatik bir oldubitti ile

²⁵⁹ Ahmet Ağaoğlu, "Trakya'da Rumların Muhacereti", **Tercüman-ı Hakikat**, 29 Nisan 1914, s. 1.

²⁶⁰ Ahmet Ağaoğlu, "Muhtelit Komisyon", **Tercüman-ı Hakikat**, 24 Haziran 1914, s. 1.

²⁶¹ Ahmet Ağaoğlu, "Küşayış Alametleri", **Tercüman-ı Hakikat**, 23 Haziran 1914, s. 1.

Adalar meselesine bir son vermek, Osmanlı'nın İngilizlere sipariş ettiği gemiler Osmanlı sularına ulaşmadan Adaları Yunanistan'a ilhak etmektir.²⁶² Bunun için de Rum göçünü kullanmış, meseleye hem insani bir görünüm hem de bir Hristiyan – Müslüman çatışması görünümü kazandırarak gerek Avrupa hükümetlerini gerekse Avrupa kamuoyunu arkasına almak istemiştir.

Ancak Osmanlı Hükümeti, kendinden emin bir şekilde büyük devletlerin Yunan iddialarını yerinde tetkik etmeleri için bir komisyon oluşturmalarını teklif etmiş, büyük devletler tarafından oluşturulan karma tahkik komisyonu yukarıda ifade edilen olaylara şahit olmuşlardır. Yine bir başka uluslararası tarafsız tahkik komisyonu olan ve Amerikalı bir milyarder Karnaci tarafından teşkil edilen komisyonun kendi yayınladığı raporunda Yunanlıların ne kadar gaddar, acımasız ve zalim olduklarını, Rumeli kıtasında yaşayan diğer unsurları mahvetmek için ne gibi şeytani vasıtalarla müracaat ettiklerini tamamen ortaya koymuştur.²⁶³ Dâhiliye Nazırı Talat Bey Edirne ve Aydın vilayetlerindeki olayları yerinde tetkik etmiş, Trakya göçünün önünü almaya çalışmış, Aydın vilayetindeki bazı olaylarda gevşeklik gösteren devlet görevlilerini cezalandırmıştır.²⁶⁴

Gerek bu gelişmeler gerekse Yunan Hükümeti'nin savaş isteyen tutumu Avrupa'nın Yunan aleyhine bir tavır göstermeye başlamasına sebep olmuştur.²⁶⁵ Tercüman-ı Hakikat Fransız gazetelerinden biri olan *Deba*'nın bir mütalaasını sayfalarına taşıyarak bu durumu gözler önüne sermeye çalışmıştır. *Deba* gazetesinin değerlendirmesine göre Yunan Hükümeti evvelce devletlerarası görüşmeler yoluyla verdiği teminatı unutarak Makedonya'da Müslümanlarla Yunanlı olmayan diğer unsurları zor kullanarak sürmek gibi gayri kanuni bir hattıhareket takip etmektedir. Londra Konferansı'nda alınan kararlar kâğıt üzerinde kalmıştır. Ulusal düşmanlıklar ve nefret her türlü taahhüdü hiçe sayarak medeniyetin gereklerini yok

²⁶² AĞAOĞLU, "Bir Teklif", s. 1.

²⁶³ AĞAOĞLU, "Yine Muhaceret...", s. 1.

²⁶⁴ AĞAOĞLU, "Küşayış...", s. 1. Ayrıca Talat Paşa'nın almış olduğu tedbirlerin detayları için bk.

M.M.Z.C., Devre: 3, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s. 611 – 613.

²⁶⁵ AĞAOĞLU, "Müdahale", s. 1.

etmekte ve bölgede büyük bir nüfus tahribatı²⁶⁶ icra edilmektedir. Yunan Hükümeti asırlardan beri Makedonya’da yuva teşkil etmiş olan Müslümanlar ve diğer unsurları mallarını ve mülklerini terke mecbur ederek medeniyete pek müthiş bir darbe vurmaktadır. Büyük devletler bu durum karşısında dürüst davranmamaktadır. Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasındaki bu gerginliğe karşı bir tedbir alınmazsa bu kez ortaya çıkacak olan alevi söndürmek o kadar kolay olmayacaktır.²⁶⁷

Tercüman-ı Hakikat, Yunan gazetelerinden birinin bir değerlendirmesine de yer vererek Makedonya’daki Yunan idaresinin yanlışlığının Yunan kamuoyunda bile rahatsızlık verdiği dikkatleri çekmek istemiştir. Yunan gazetesinin değerlendirmesi şöyledir: *“Başvekilin dâhiliye ve adliye nazırları ile Makedonya’ya icra ettiği seyahati meselelerin ancak mahallinde tetkik ve tesviye edilebilmesi açısından çok gerekliydi. Aynı zamanda Osmanlı elçisi Galip Kemali Bey’in bahsettiği hususların tetkik ve tahakkuku gerekiyordu. Bizi ancak hakikat kurtarabilir. Hakikate başka bir şekil vermek tehlikeye karşı koşmak demektir. Malumdur ki Makedonya’daki idaremize iyi bir idare denemez. Oradaki silahlı idareye ne bir yön verilmiş ne de işlerin görülüp neticelendirilmesi hususunda bir zekâvet gösterilebilmiştir. Bilhassa memurlar ehliyet ve kifayetten uzaktır. Hükümetin samimi niyetine şüphe yok ise de bu gibi olayları bertaraf edecek memurları nereden bulacağını bilememekte olduğu görülüyor. Ümit ederiz ki başvekil her hakikati anlayacak ve düzensizlik gördüğü yerlere düzen vermeye muvaffak olacaktır.”*²⁶⁸

Avrupa kamuoyunda Yunanistan’a karşı beliren bu tutum ve Avrupa’da savaş ortamının şiddetlenmeye başlamış olması Yunan politikasında bir değişime yol açmış olmalı ki meselenin halli için iki hükümet arasında bir

²⁶⁶ Görüldüğü gibi *Deba* gazetesinin dile getirdiği “nüfusça müthiş tahribat” ibaresi, Yunanistan tarafından gerçekleştirilen etnik temizliğin bir Fransız gazetesi tarafından da dile getirilmesi anlamına gelmektedir.

²⁶⁷ **Tercüman-ı Hakikat**, 2 Mayıs 1914, s. 2.

²⁶⁸ **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Mayıs 1914, s. 2.

karma komisyon oluşturulması gerekli görölmüştür.²⁶⁹ Komisyonun görevi her zarar ve ziyana uğramama teminatı ile iki taraftan göç etmek isteyenlerle şimdiye kadar giden Rumların ve gelen Müslümanların emlaki ve gayrimenkullerini mübadele etmekten ibaretti.²⁷⁰ Ancak bu arada patlak veren Birinci Dünya Savaşı, görüşmeleri sonuçsuz bırakmış, mesele 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile mübadele (değişim) halini almış, Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen görüşmeler 9 Aralık 1933'te imzalanan Ankara Antlaşması ile sonuca bağlanmıştır.²⁷¹

²⁶⁹ AĞAOĞLU, "Muhtelit Komisyon", s. 1.

²⁷⁰ **M.M.Z.C.**, Devre: 3, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, TBMM Basımevi, Ankara, 1991, s. 613.

²⁷¹ UÇAROL, **Siyasi Tarih...**, s. 560.

III. BÖLÜM

1914'TE BALKANLARDA YAŞANAN DİĞER ÖNEMLİ MESELELER

A. ARNAVUTLUK PRENSLİĞİ VE NÜFUZ MÜCADELELERİ

Arnavutların Osmanlı'dan kopuş süreci göz önüne alındığında 1878 Berlin Antlaşması bu konuda da bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Berlin Antlaşması Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarındaki hâkimiyetini ciddi ölçüde sarsmış, Arnavutların yaşadığı arazinin bir bölümünü Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'a bırakmıştı.²⁷² Arnavutların geleceği ile ilgili bu hassas durum aynı zamanda Arnavut milliyetçiliğinin de ortaya çıkmasına sebep oldu. Arnavut topraklarının paylaşımına bir tepki olarak ortaya çıkan 1878 Prizren Birliği ile Arnavutlar ilk aşamada Osmanlı himayesinde kalmayı gelecekleri adına daha uygun bir politika olarak kabul ettiler ve tek bir vilayet altında özerk bir Arnavutluk siyaseti takip etmeye başladılar. Berlin Antlaşması, ünlü Alman devlet adamı Bismarck'ın milliyetler prensibi doğrultusunda Arnavutluk, Makedonya ve Doğu Rumeli dışındaki Osmanlı'nın Balkan topraklarını taksim etmiş, Yunanistan'dan sonra Sırbistan, Karadağ ve Romanya da bağımsız olmuşlardı.²⁷³ Bulgaristan ise bir prenslik ile özerk bir konuma getirilmişti. Ancak Arnavutluk için bir belirsizlik durumu hâkimdi. Çünkü Berlin Kongresi'nde Arnavutlar ayrı bir ulus olarak bile kabul görmemişlerdi.²⁷⁴ II. Abdülhamit de bu durum karşısında hem yeni işgallerin önüne geçmek, hem de Berlin Antlaşması ile Arnavut arazisinden diğer Balkan devletlerine verilen toprakların Arnavutlar arasında Osmanlı'ya karşı doğacak tepkinin önüne geçmek amacıyla Prizren Birliği'nin özerklik taleplerine çok sert çıkmamıştır. II. Abdülhamit bu tavrıyla ilerleyen süreç içinde Prizren hareketini İslami bir

²⁷² KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, s. 124.

²⁷³ Nuray Bozbora, "Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi", *Balkanlar El Kitabı I*, Ankara 2006., s. 568.

²⁷⁴ KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, 124.

karaktere büründürerek Avrupa'ya karşı bir koz olarak kullanmak ve Arnavutların Osmanlı'ya düşmanca bir tavır içine girmelerinin önüne geçmek istemiştir.²⁷⁵ Ancak II. Abdülhamit, merkeziyetçi politikası gereği zaman içinde aldığı önlemlerle Prizren Birliği'ni sindirmiş ve Arnavutlar arasındaki milliyetçi faaliyetler siyasi alandan kültürel alana yönlendirilmek zorunda kalmıştır.²⁷⁶ Arnavutlar için en önemli birleştirici unsur olan Arnavut dili²⁷⁷ Arnavut milliyetçilerinin temel hareket noktası olmuş ve Arnavutça eğitim veren okulların açılmalarıyla milli bilinç güçlendirilmeye çalışılmıştır. Sonraki dönemde II. Abdülhamit'in merkeziyetçi yaklaşımları ile isteklerinin önüne geçilen Arnavut milliyetçileri Abdülhamit rejimine karşı bir başka grup olan İttihatçılara yakınlık göstermeye başlamışlardır.²⁷⁸

"Tanzimat Dönemi"nin tüm çabalarına rağmen gayrimüslim halkın Osmanlı vatandaşlığı yerine ayrılıkçı, milliyetçi politikaları tercih etmeleri, büyük devletlerin Osmanlı'nın Balkanlardaki zafiyetini değerlendirme niyetleri ve Abdülhamit rejiminin merkeziyetçi yaklaşımı gibi sebepler, Arnavutların hem istedikleri özerkliğe kavuşmalarını engelliyor, hem de Balkanları Arnavutlar için güvenli bir ortam olmaktan uzaklaştırıyordu.²⁷⁹ Üstelik Osmanlı Devleti'ne Berlin Antlaşması'nda, reform yapması karşılığında bırakılan özellikle Makedonya bölgesinde, 1900'lerin başında büyük bir bunalım yaşanmaya başladı. 1903'te gerçekleşen Makedonya Ayaklanması etnik gerilimi körüklemiş, Müslümanlar olarak, Arnavutlar defalarca Yunan, Sırp ve Bulgar çetelerin saldırılarına hedef olmuşlardır.²⁸⁰

Uluslararası bir mesele halinde seyreden Makedonya meselesinde büyük devletlerin tahrik ve müdahaleleri Makedonya Arnavutlarının Balkan devletleri arasında paylaştırılması tehlikesini ortaya çıkarmış, özellikle 1908 yılında İngiltere ve Rusya arasında yapılan Reval görüşmeleri,

²⁷⁵ BOZBORA, "Arnavut...", 576.

²⁷⁶ JELAVICH, **Balkan Tarihi...**, s. 90.

²⁷⁷ JELAVICH, **Balkan Tarihi...**, s. 89.

²⁷⁸ KARAL, **Osmanlı Tarihi...**, s. 244.

²⁷⁹ BOZBORA, "Arnavut...", s. 572.

²⁸⁰ JELAVICH, **Balkan Tarihi...**, s. 91.

Makedonya'daki yabancı kontrolünü artıran bir reform programı getirince Arnavutluk'ta genel bir isyan baş göstermiştir.²⁸¹ Bu isyanı iyi bir fırsat olarak değerlendiren İttihatçılar, Arnavutların eski ayrıcalıklarına saygılı olunacağı, Arnavut milli okullarının açılacağı, *Halife Sultan*'a dokunulmayacağı ve silahlarının alınmayacağı gibi vaatlerle ikna ettikleri Arnavutları II. Meşrutiyetin ilan edilmesinde II. Abdülhamit'e baskı aracı olarak kullanmışlardır.²⁸² Ancak İttihatçılar, II. Meşrutiyetin ilanı ile takip ettikleri Osmanlıcılık politikası gereği merkezîyetçi bir sistem takip etmişler ve Arnavutlara verilen vaatler askıda kalınca Arnavut milliyetçileri ile İttihatçıların arası açılmaya başlamıştır. Üstüne üstlük II. Meşrutiyetin ilanı sırasında oluşan kargaşada Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, Adriyatik Denizi'ne çıkmak amacıyla hareket eden Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini açıklamış, bu durum Arnavut milliyetçilerinde İttihatçılara karşı güvensizlik hissi oluşturmuştur. Gerek İttihatçıların verdikleri sözleri askıya almaları, gerekse II. Meşrutiyet'in ilanının hemen sonrasında gelişen olaylar Arnavutluk'taki rahatsızlığı isyana kadar taşımış ve 1910 – 1912 yılları, Arnavutluk'ta genele nüfuz eden isyan hareketleri ile geçmiştir.²⁸³

1912 yılında gerçekleşen olaylar, Osmanlı Devleti için sonun başlangıcını oluşturan olaylara sahne olduğu gibi Osmanlı ile Arnavutluk'u da geri dönülemez bir ayrılığa doğru sürüklemiştir. Balkanların yeni ulus-devletleri ayrılıkçı, yayılmacı panislavist ve panelenist politikaları gereği Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifakla birleşmişler ve bilindiği gibi Balkan Savaşları Osmanlı için tam bir hezimet olmuştur. Balkan Savaşları'nın hemen öncesinde kaybedilen Trablusgarp arazisi Arnavut milliyetçilerinde beliren, Osmanlı'nın Balkanlarda Arnavutları koruyamayacağı kanaati son raddesine ulaşmış, bir de diğer Balkan hükümetlerinin Arnavutlarla meskûn araziler hususundaki yayılmacı emelleri Arnavut milliyetçilerini son derece rahatsız etmiştir.²⁸⁴ Gelişmeler üzerine Osmanlı meclisinde de vekil olan Arnavut

²⁸¹ BOZBORA, "Arnavut...", s. 578 – 579.

²⁸² BOZBORA, "Arnavut...", s. 581.

²⁸³ BOZBORA, "Arnavut...", s. 582.

²⁸⁴ BOZBORA, "Arnavut...", s. 586.

vekillerden İsmail Kemal önderliğinde Arnavutluğun bağımsızlığını ilan eden geçici bir hükümet kurmuştur.²⁸⁵ Ancak Arnavutlarla meskûn arazinin büyük kısmı Balkan Savaşları sırasında Balkan hükümetleri tarafından işgal edildiği için Arnavutluğun kaderi Balkan barışının birinci ayağı olan 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Barışı ile Büyük devletlerin kararlarına bırakılmıştır.²⁸⁶ 29 Temmuz'da büyük devletler, Arnavutluk'un başına bir prens tayin edilmesini kararlaştırmışlar, Arnavutluk sınırının tespiti için bölgeye uluslar arası bir sınır tespit komisyonu göndermişler ve asayiş için uluslar arası bir jandarma gücü oluşturmuşlardır.²⁸⁷

Arnavutluk'un tesisi ve özellikle de sınırlarının tespiti meselesi bölge üzerinde emelleri olan büyük devletler ve Balkan hükümetleri arasında bir nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. Yeni devletin sınırları kuzeyde Karadağ ve özellikle Sırbistan ve Avusturya'yı karşı karşıya getiriyor, güneyde de İtalya ve Yunanistan arasında bir ihtilafa sebep oluyordu.²⁸⁸

Sırbistan, özellikle ekonomik çıkarları için vazgeçilmez gördüğü işgali altında bulunan Arnavut topraklarından çıkmak istemiyor ve Adriyatik Denizi'nde bir liman sahibi olarak kara devleti olmaktan kurtulmak istiyordu ki bu durum panislavist emeller ile pancermenist emelleri karşı karşıya getiriyordu. Rusya tarafından desteklenen Sırbistan, Londra Büyük Elçiler Konferansı'nda kendi lehinde sınır değişikliği umuyordu ancak Sırlar, Avusturya'nın sert müdahalesi ile karşılaştılar ve Alman destekli Avusturya ultimatomu ile Sırlar Arnavutluk'tan çekilmek zorunda kaldılar.²⁸⁹

Avusturya'nın Arnavutluk üzerindeki bu himayeci rolü Tercüman-ı Hakikat'te de dile getirilmiş ve Arnavutluk'un kurulmasının Balkanlardaki Rus tahakkümüne karşı Avusturya'nın başarısı olarak ifade edilmiştir.²⁹⁰

²⁸⁵ KUTLU, **Balkanlar ve Osmanlı...**, s. 357.

²⁸⁶ HAYTA, **Londra...**, s. 61.

²⁸⁷ KARAL, **Osmanlı Tarihi...**, s. 349.

²⁸⁸ KUTLU, **Balkanlar ve Osmanlı...**, s. 395.

²⁸⁹ Richard C. Hall, **Balkan Savaşları 1912 – 1913, I. Dünya Savaşı'nın Provası**, (çev. M. Tanju Akad), İstanbul 2003, s. 174.

²⁹⁰ Ahmet Ağaoğlu, "Yunanistan'ın İkiyüzlülüğü", **Tercüman-ı Hakikat**, 5 Mart 1914, s. 1.

Gerçekten de Ruslar, Balkan Savaşları öncesinde Balkanlardaki otoriter nüfuzlarını Balkan Savaşları sonrasında kaybetmişlerdir. Balkan Savaşları sırasında panislavist politika çerçevesinde Osmanlı'ya karşı kışkırttığı Balkan ittifakının en önemli gücü olan Bulgarlar İstanbul önlerine kadar dayanınca Boğazların kontrolü açısından tehlikeli gördükleri Bulgarları tehdit ederek Meriç Nehri'nin doğusundaki Bulgar varlığını tanımayacaklarını ilan etmişlerdir.²⁹¹ Yine Bulgarlar, Balkan Savaşları'nın ikinci safhasında uğradıkları felakete kayıtsız kalan Rusya'ya karşı küskün bir tavır sergilemeye başlamışlar hatta Bükreş Antlaşması imzalanmadan, Avusturya ve üçlü ittifak yanlısı bir hükümet Bulgaristan'da iktidar olmuştur.²⁹² Daha önce de ele aldığımız, Makedonya'da yabancı müdahalesini artırma anlamında reformlar içeren ve Arnavut varlığına tehlike oluşturan 1908 yılındaki İngiliz – Rus görüşmeleri (Reval Görüşmeleri), Arnavutların Avusturya'nın himayeci politikasını kendilerine daha yakın hissetmelerini sağlamıştır. Ayrıca Rusların, Arnavutluğun Osmanlı himayesi altında kalması gerektiğine yönelik isteği başlangıçta tarafsız kalmaya özen gösteren ve Arnavutluğun bağımsızlığından yana tavır alan Alman ve İngiliz politikaları tarafından da destek görmemiştir.²⁹³ İtalyanlara gelince başlangıçta Avusturya ile paralel hareket etmişlerdir. Ancak Avusturya'nın güdümünde güçlü bir Arnavutluğa karşı Adriyatik sahillerinde rahat hareket edebileceği zayıf bir Arnavutluğu daha uygun görmüşler ve Arnavutluk tarihi boyunca bölgede etkin olan feodal Arnavut beylerinden bazılarını kendi çıkarları doğrultusunda Arnavutluğun başına geçecek olan prenze karşı kışkırtmışlardır. Mesela kurulan ilk hükümette Savunma Bakanı olarak görev yapacak olan ve bir dönem kendini Arnavut kralı ilan eden Esat Toptani'yi himaye etmişlerdir.²⁹⁴

Avusturya ve İtalya, Arnavutluk'un bağımsızlığını sağlama noktasında görünürde ortak hareket ederek Arnavut arazisinde gözü olan Balkan

²⁹¹ ARMAOĞLU, *Siyasi Tarih...*, s. 342.

²⁹² HALL, *Balkan Savaşları...*, s. 172.

²⁹³ KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, 394 – 395.

²⁹⁴ HALL, *Balkan Savaşları...*, s. 174. Ayrıca bk.: Ahmet Ağaoğlu, "Hakikat Nerede?", *Tercüman-ı Hakikat*, 23 Mayıs 1914, s. 1.

hükümetlerini uzak tutmaya önem göstermiş, esasında Arnavutluğu kendi aralarında nüfuz mintikalarına ayırarak paylaşmaya çalışmışlardır.²⁹⁵ Ki bu konuda oldukça hassas davranan iki devlet I. Bölümümüzde de açıklamaya çalıştığımız üzere Londra görüşmeleri sürecinde Adalar konusunda Osmanlı'ya yakın bir politika takip ederlerken Arnavutluk konusu daha öncelikli olduğu için Adalar meselesinde Osmanlı aleyhine olarak pasif kalmayı tercih etmişlerdir.

Arnavutluğun güneyini işgal eden Yunanistan'a gelince, büyük devletler tarafından 19 Aralık 1913'te imzalanan Floransa Protokolü'ne göre işgali altında bulunan Epir arazisinden Arnavutluk'a bırakılan yerlerden askerlerini çekmeyi taahhüt etmiş²⁹⁶ ancak bir taraftan tahliyeyi mümkün olduğu kadar geciktirmeye çalışırken diğer taraftan Epir bölgesinde yerleşik Yunanlıları el altından yeni kurulan Arnavut hükümetine karşı ayaklanmaya teşvik etmiştir.²⁹⁷

Arnavut prensi olarak seçilen Protestan bir Alman prensi olan Wilhelm von Wied²⁹⁸ 7 Mart 1914 – 3 Eylül 1914 tarihleri arasında Arnavutluk tahtında kalmış, oldukça güç şartlar altında istikrar sağlayamadan o sırada patlak veren I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla bir daha dönmek üzere Arnavutluk'u terk etmiştir.²⁹⁹ İşte Arnavutluk meselesinin Tercüman-ı Hakikat'te ele alınan 1914 yılı süreci bir yandan büyük devletlerin nüfuz mücadeleleri ile yeni kurulan devletin karşılaştığı sorunlar, bir yandan güneyde mevcut olan Epir İhtilali ve bir yandan da Osmanlı yönetimini tekrar isteyen Müslüman Arnavutların isyanı olaylarıyla geçmiştir.

Arnavutluk, Tercüman-ı Hakikat'e göre büyük devletler tarafından kendi çıkarları paralelinde suni olarak teşekkül ettirilmiştir. Çünkü Arnavutluk kurulduğu günden itibaren pek çok sorunla karşı karşıya bırakılmıştır. Bu sorunları, aynı zamanda Arnavut Prensi olarak tayin edilen Wied'in önündeki

²⁹⁵ AĞAOĞLU, "Hakikat Nerede?" s. 1.

²⁹⁶ HALL, *Balkan Savaşları...*, s. 174.

²⁹⁷ JELAVICH, *Balkan Tarihi...*, 108.

²⁹⁸ KUTLU, *Balkanlar ve Osmanlı...*, s. 395.

²⁹⁹ HALL, *Balkan Savaşları...*, s. 174.

problemler olarak değerlendiren gazeteye göre şu şekilde sıralamak mümkündür:³⁰⁰

1. Prens, tahtı devraldığında Arnavutluk, henüz sınırları tespit edilmemiş bir devlettir.
2. Devlet kurumları (ordu, idare, mahkemeler, iç asayiş vs.) teşekkül etmemiş olup her şey sonradan oluşturulacaktır.
3. Yapılacak çalışmalar için gerekli olan parasal ihtiyaç yeni kurulan bir devletin servet ve varidatıyla karşılanamaz. Zaten bu konuyu Londra Konferansı'nda değerlendiren büyük devletler Arnavutluk için gerekli olan paranın borç karşılığında karşılanması kararı almışlardır. Bu durum ise Arnavutluk üzerinde mevcut olan nüfuz mücadelesini daha da artırır. Çünkü devletler borç meselesinde her biri kendi nüfuzu gereği hareket etmektedirler. Avusturya ve İtalya borcun kendileri tarafından verilmesi gerekliliğini savunmaktadırlar. Bu sayede Arnavutluk üzerinde haiz bulundurdıkları konumlarını bir kat daha artırmak istemektedirler. Rusya ve İngiltere ise Avusturya ve İtalya'nın bu niyetlerine engel olarak kendileri de Arnavutluk üzerinde nüfuz kazanmak için verilecek borcun uluslararası olmasını talep etmektedirler. Bu durumda Arnavutluk'un borçlanması meselesi kolay halledilir bir mesele değildir.
4. Prens Wied'in Arnavutluk'ta dayanabileceği tek kuvvet, halen mevcut ve yabancı paraları ile beslenen jandarma kuvvetleridir ki bu kuvvetleri de uluslararası sınır tespit komisyonu idare etmektedir. Bu komisyon işlerini tamamlamadıkça, Epir meselesi halledilmedikçe Prens Wied devlet teşkilatlarını oluşturma girişimlerine kalkamaz. Kendini ismen tanıtmış olur.
5. Arnavutluk'ta memleketin diline, ırkına ve büyük bir çoğunluğun dinine de yabancı bir prens devlet başkanı yapılmıştır. Yani Prens Wied ile idare edeceği millet arasında hiçbir manevi bağ

³⁰⁰ Ahmet Ağaoğlu, "Arnavutluk'ta", **Tercüman-ı Hakikat**, 16 Mart 1914, s. 1.

bulunmamaktadır. Mesela Prensın maiyetine geçecek olan bir Arnavut ya Almanca öğrenecek ya da tercüman kullanmak durumunda kalacaktır. Yine Prens Wied, Draç'ta baş müftü ile bir camide dini törene katılmış olup bu durum Müslümanlar ile Prens arasında ne kadar güçlü bir bağ oluşmasına sebep olabilir. Bu gibi örneklerden hareketle Prens ile halk arasında ortak bir manevi değer olmaması her iki taraf açısından ne kadar iyi niyetle hareket edilirse edilsin gelecekte büyük sıkıntılara sebebiyet verebilir. O zaman Arnavut iktidarı mevcudiyetini korumak için kuvvetli bir iktidara hatta dıştan bir kuvvetin yardımına ihtiyaç duyabilecektir.

6. Arnavutluk'ta hâkim sosyal bir durum olan zorbalık ve derebeylik usulü çok kuvvetlidir. Zorba reisler daima birbirleri ile rekabet halindedirler Arnavutluk'ta fikir adamları Arnavut milliyetçiliğinin diğer tüm etkenlere üstün geldiğini iddia etseler de durum gelişen olaylara bakıldığında böyle değildir. Mesela Esat Paşa (Toptani), prensi himaye edeceğini ifade edecek kadar kendinde cesaret gördüğü halde diğer reisler prensten pek memnun değildirler. Esat Paşa'nın tahakkümüne de pek fazla tahammül gösterecekleri de şüphelidir.

Gerçekten de Prens Wied bu meseleleri halletmek ve Arnavutluk'ta bir iktidar tesis etmek için altı ay boyunca uğraşmış ancak bir sonuç alamadan ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Tercüman-ı Hakikat gerek Prens Wied'den kaynaklanan gerekse gelişen olayların gelişme sürecine bağlı olarak gerçekleşen bu başarısızlığı analiz etmiş ve meselenin aslında nüfuz bölgeleri oluşturma meselesi olduğu sonucunu ortaya koymaya çalışmış, Prensın icraatlarını ve gelişen diğer olayları yakından takip ederek Arnavutluk hakkında bir takım çıkarımlarda bulunmuştur.

Prens Wied, Draç'a ulaştığında kendisini görkemli bir karşılama heyeti karşılamış,³⁰¹ halka dair yaptığı konuşmada Arnavut birliğine vurgu yapmış, bu konuda çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Mesela yukarıda da değindiğimiz gibi Draç baş müftüsü ile camiye giderek dini törene katılmış, kısa zamanda bir kabine oluşturmuş³⁰² ve kabineye atadığı Arnavut reisleri kendi tarafında tutmaya çalışmıştır. Fakat kısa süre sonra Prensi kendi yörüngelerinde tutamayacaklarını anlayan reisler bir bir Prensin yanından uzaklaşmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti zamanındaki feodal yarış Prens Wied zamanında da kendini göstermiş ve Arnavut reisler birbirleri ile mücadeleye başlamışlardır. Reislerin türlü vaatleri ile rahata kavuşacaklarını ümit ederek Osmanlı'dan kopan Müslüman halk, reislerin kişisel çıkarları yanında Epir ihtilalcilerinin muhtariyet istekleri karşısında Avrupa'nın ve Prens Wied'in tavrı da eklenince isyana giden bir takım hareketlerde bulunmaya başlamışlar ve Draç'a doğru yürümüşlerdir.³⁰³

Tercüman-ı Hakikat'e göre Arnavutluk'ta beliren kargaşanın bir diğeri de Avusturya ile İtalya arasındaki nüfuz mücadelesine dayanmaktadır. Avusturya basını Arnavutluk'taki kargaşanın nedeni olarak Esat Paşa'nın Draç olayları ile ilgisine dikkat çekerken İtalyan kamuoyunda Esat Paşa lehinde bir tutum belirmiştir. Hatta Arnavutların Hristiyan kısmı Avusturya taraftarı bir tutum sergilerken Müslümanlar İtalya'yı daha yakın olarak görmektedirler.³⁰⁴ Avusturya kamuoyunun tutumu, Hristiyanlardan müteşekkil jandarma gücünün Prensi milliyetçi olarak nitelemeleri ve yerli Hristiyan halkın da desteği Prens Wied'i harekete geçirmiş ve zaten iktidarına gölge düşüren Esat Paşa'nın tutuklanmasını emretmiştir. Tercüman-ı Hakikat'e göre Prens Wied bu hareketiyle Esat Paşa'dan başlamak suretiyle Arnavut reislerin nüfuzlarını kırmak, ellerindeki toprakları halka dağıtmak suretiyle Müslümanları kendisine bağlamayı

³⁰¹ Tercüman-ı Hakikat, 9 Mart 1914, s. 1.

³⁰² Tercüman-ı Hakikat, 17 Mart 1914, s. 1.

³⁰³ Ahmet Ağaoğlu, "Arnavutluk'ta Anarşi", Tercüman-ı Hakikat, 21 Mayıs 1914, s. 1.

³⁰⁴ AĞAOĞLU, "Hakikat Nerede?" s. 1.

tasarlamaktadır.³⁰⁵ Ancak Prensın hesapta tutmadığı bir nokta Arnavutları kendisine bağlama çabalarına engel olmuştur. Epir İhtilalinde Arnavut kamuoyunun tepkisini dikkate almayarak Epir asileri ile anlaşma yoluna gitmiştir. Ayrıca Arnavutların üzerinde ciddi nüfuz sahibi olan iki ülke Avusturya ve İtalya arasında bir denge oluşturması gerekirken İtalyan menfaatlerini hiç dikkate almamıştır. İtalya, politikası gereği Yunanlıların kuzeye doğru genişleme faaliyetlerinin bir sonucu olan Epir İhtilalinden rahatsızlık duyarak Epir İhtilaline karşı sert tedbirler alınması gerektiğini savunan Esat Paşa'yı desteklemiş, Ancak Prens, Esat Paşa'yı Arnavutluk'tan sınır dışı ederek hem İtalya'nın hem de Arnavutların genelinin tepkisine maruz kalmıştır.³⁰⁶

Ülkenin kuzeyinde gerçekleşen Prens Wied aleyhindeki isyan, güneyinde var olan ayrılıkçı Epir İhtilali Arnavutluğu daha teşekkül etmeden ciddi bir ayrışma noktasına getirmiştir. Ki bu durum Tercüman-ı Hakikat'e göre büyük devletlerin aslında bağımsız bir Arnavutluk'un tesisinden ziyade bölgede oluşturulacak nüfuz mıntıkları ile kendi çıkarlarına göre bir statü oluşturma gayretlerinden gelmektedir.³⁰⁷ Gazete bu duruma delil olarak da Avusturya ile İtalya arasındaki nüfuz rekabetini göstermektedir.

Tercüman-ı Hakikat'e göre halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan bir devletin başına Hristiyan bir prensi uygun görmek Arnavutluk bağımsızlığına en başta vurulan bir darbedir. Bu durumu çok iyi bilen Avusturya Müslümanların bu duruma tepki vermelerini beklemeden prensi harekete geçirmiş ve Prens, Müslümanlar aleyhinde bir takım icraatlarda bulunmuştur. Hristiyanlardan müteşekkil jandarma gücü ve anlaştığı bir takım din adamları tarafından idare edilecek çetelerle birlikte hareket edip Müslüman reisleri ortadan kaldırarak başsız kalan Müslümanları istediği gibi tahakkümü altına alacaktı. Ancak olmadı, işe Avusturya ve İtalya arasındaki nüfuz mücadelesi dâhil oldu. İtalyanlar politikaları gereği Hristiyan ahaliyi ve

³⁰⁵ AĞAOĞLU, "Hakikat Nerede?", s. 1.

³⁰⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Arnavutluk'ta", **Tercüman-ı Hakikat**, 6 Temmuz 1914, s. 1.

³⁰⁷ Ahmet Ağaoğlu, "Hükümete Bir Devlet", **Tercüman-ı Hakikat**, 26 Mayıs 1914, s. 1.

bilhassa prensi Avusturya taraftarı gördüklerinden Müslümanları desteklemeye başladılar. Ki daha önce de belirttiğimiz gibi Prens tarafından sürülen Esat Paşa İtalyanlara sığınmıştır. Müslümanların Draç üzerine yürümeleri ile Hristiyan çeteler geri çekilmek zorunda kalmış ve Prens de bu kez tıpkı Esat Paşa gibi İtalya'ya sığınmak ve Osmanlı idaresinin iadesini isteyen Müslümanlarla görüşme yapma yolunu tercih etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine prens üzerinden Arnavutluk'a el koymak isteyen Avusturya'nın bu komplosu tutmamış ve isyanın bastırılması için uluslararası bir gücün Arnavutluk'a sevk edilmesini teklif etmiştir.³⁰⁸

Tercüman-ı Hakikat'e göre Avusturya'nın Arnavutluk üzerindeki nüfuzunu güçlendirmek adına gerçekleştirdiği entrikalar bunlarla sınırlı değildir. Yukarıda bahsedilen başarısızlığı gizlemek için önce İtalya'yı sonra da Osmanlı'yı ithama kalkışmıştır. Avusturya basını tarafından ileri sürülen, bütün entrikaları, fitneleri, Esat Paşa'yı tutarak İslam ahalisini tahrik edip sıkıntılara sebep verenlerin İtalyan ajanları olduğu yönündeki iddialara İtalya çok sert bir şekilde karşılık vermiştir. Gerek İtalyan basını tarafından Avusturya'nın ikiyüzlü politikası, Prens Wied'in Avusturya'nın elinde oyuncak olduğu, gerekse İtalya Hariciye Nazırı Giuliano tarafından Esat Paşa'nın ve Müslümanların meselede sorumlu olmadıkları ve Adriyatik sahillerindeki dengenin bozulmasına İtalya tarafından asla izin verilmeyeceği şeklindeki açık ifadeler Avusturya'nın geri adım atarak rotasını Osmanlı'ya çevirmesine sebep olmuştur. Çünkü isyancıların Prensle olan görüşmelerinde Osmanlı idaresinin iadesini talep etmeleri Avusturya'ya yeni bir fırsat doğurmuş, kamuoyundaki bu talebin Osmanlı ajanlarının telkinleri ve kışkırtmaları sonucu ortaya çıktığını ifade etmiştir. Böylece kendi entrikalarını kamuoyundan gizleyerek uluslararası itibarını sıkıntıya düşürmemeye çalışmıştır.³⁰⁹

Sonraki süreçte, Draç olayı ile başlayan ve kısa zamanda geniş bir alana yayılan bu isyan girişimine son vermek için Osmanlı bayrakları ile

³⁰⁸ Ahmet Ağaoğlu, "Kont Berchtold'ün Beyanatı", **Tercüman-ı Hakikat**, 28 Mayıs 1914, s. 1.

³⁰⁹ Ahmet Ağaoğlu, "Garip İddialar", **Tercüman-ı Hakikat**, 1 Haziran 1914, s. 1.

hareket eden kitlelerin vekili olan asi reisler ile Prens Wied'i temsil eden Uluslararası Komisyon arasında bir takım görüşmeler cereyan etmiş,³¹⁰ ancak asi reislerin Arnavutluk'un Osmanlı Hükümeti'ne ilhakı konusunda şiddetle ısrar etmeleri üzerine görüşmeler kesilmiştir.³¹¹

Görüşmelerin kesilmesinin ardından devam eden çatışmalar neticesinde Prens kontrolündeki beldeler bir bir asilerin eline geçmeye başlamıştır. Hatta *Daily Telegraph* gazetesine göre eğer Prens Wied'in, Avrupa'nın yardımı olmazsa asilere karşı mağlup olacağına kesin gözü ile bakılmaktadır.³¹² Gerçekten de gerek Avrupa'nın gerekse pek çok Arnavut liderinin desteğinden mahrum olan Prens Wied, Eylül 1914'te ülkeyi terk etmek zorunda kalmış, 1914 yılı süresince yaşanan bu anarşi durumu I. Dünya Savaşı boyunca da devam etmiştir.³¹³

B. EPİR MESELESİ

1914 yılında Arnavutluk'ta yaşanan anarşik ortama sebep olan meselelerden biri de Epir meselesidir. Epir meselesi Yunan – Arnavutluk sınırındaki meskûn Rumlar tarafından gerçekleştirilen ayrılıkçı bir ihtilal olarak ortaya çıkmıştır. Epir, Arnavutluk'un güney kesimindeki Gjirokaster ve Görice(Koriçe / Korçe)'nin bulunduğu bölge ile Yunanistan'ın kuzeyinde kalan Tsamerya bölgesinden oluşan araziye verilen addır.³¹⁴

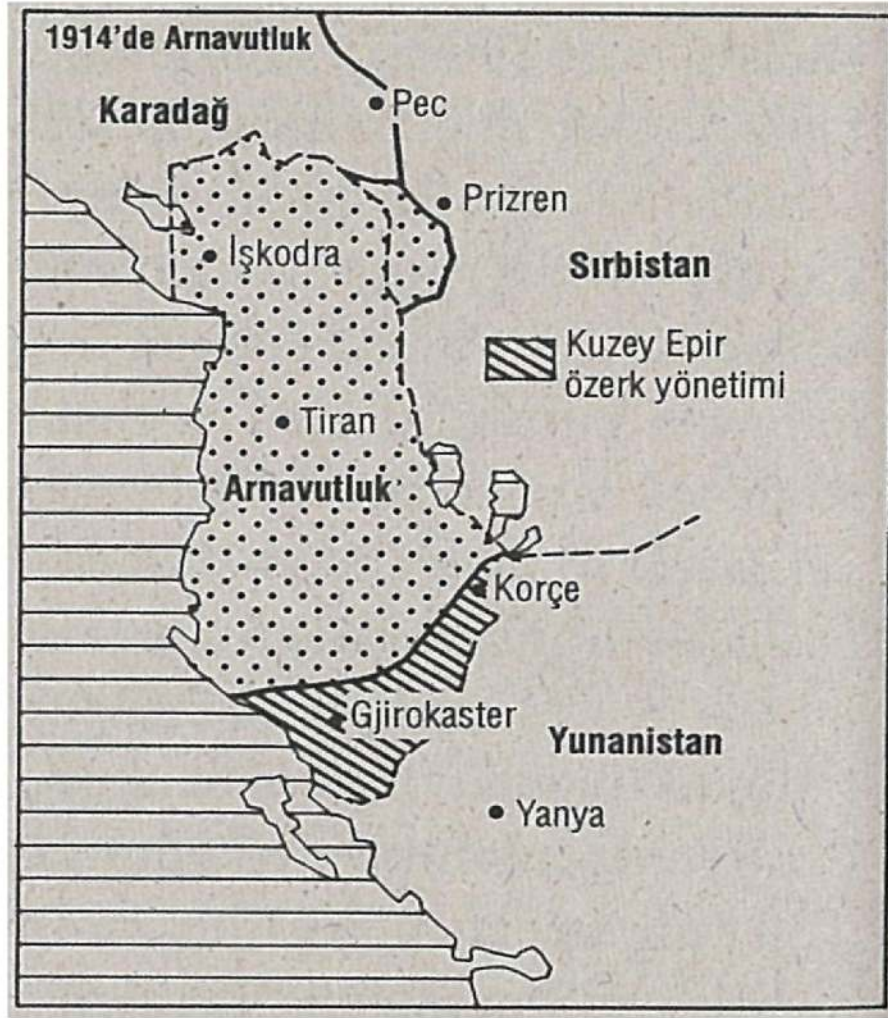
³¹⁰ Ahmet Ağaoğlu, "Arnavutluk'ta", **Tercüman-ı Hakikat**, 4 Haziran 1914, s. 1.

³¹¹ Ahmet Ağaoğlu, "İnkıta'-ı Müzakerat", **Tercüman-ı Hakikat**, 7 Haziran 1914, s. 1.

³¹² AĞAOĞLU, "İnkıta'-ı Müzakerat", 1914, s. 1.

³¹³ JELAVICH, **Balkan Tarihi...**, s. 109.

³¹⁴ Oktay Göktaş, **Balkanların Anahtar Ülkesi Arnavutluk**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995, s. 60 – 61.

Anlaşmazlık konusu Epir Bölgesi (YERANİMOS, *Milliyetler ve...*, İstanbul 2000, s. 102.)

1913 yılında Yunanistan, kuzeye doğru yayılcı politikası gereği Londra görüşmelerinde Gjirokaster ve Korçe'de yaşayan Ortodoks Arnavutların kendi vatandaşları olduğunu iddia ederek söz konusu bölgenin Yunanistan'a verilmesini talep etmiştir. Yunanistan'ın bu iddiasında bölgede daha önceden Ortodoks Rum Kilisesinin gerçekleştirdiği Yunanlaştırma faaliyetlerinin de rolü vardı ki bölgede Yunanca oldukça hâkim bir dildi.³¹⁵ Ancak Londra Konferansı'nda alınan karar Epir arazisini ileride meydana gelebilecek ihtilaflar göz önüne alınmaksızın Yunanistan ile Arnavutluk

³¹⁵ Stefanos Yerasmos, *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, İstanbul 2000, s. 105.

arasında paylaştırdı. Yunanca konuşan 35.000 civarında kişinin yaşadığı Gjirokaster, Himara ve Korçe bölgesi Arnavutluk'a, Arnavutça konuşan bir o kadar kişinin yaşadığı Tsamerya bölgesi de Yunanistan'a bırakıldı.³¹⁶

Londra Konferansı'nın almış olduğu bu karar Arnavutlarla Yunanlılar arasında bugün bile ciddi bir sorun olarak konumunu korumaktadır. Yunan iddialarına göre Gjirokaster ve Korçe Epir'in kuzey arazisidir ve dolayısıyla Yunanistan'a ait olmalıdır. Yani Güney Arnavutluk olarak ifade edilen bölge Kuzey Epir'dir. Arnavutlara göre ise Kuzey Epir diye bir bölge yoktur. Bilakis bölge Arnavut yerleşkesidir. Yunanistan'a ait Tsamerya bölgesi dahi Arnavut Tsamların yaşadığı bir bölge olarak Arnavutluk'a ait olmalıdır.³¹⁷ Öyle ki bu ihtilaflı bölgeye verilen iki ayrı ad olan Güney Arnavutluk ya da Kuzey Epir tabirlerine Tercüman-ı Hakikat'te de rastlanmaktadır.³¹⁸ Daha önce I. bölümümüzde de işaret ettiğimiz gibi bu durum da Londra Konferansı'nın bölgede kalıcı barışı temin edecek kararlar almak yerine acil olarak büyük devletlerin uzlaşacağı kararlar almak amacına hizmet ettiğinin bir başka kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yunanistan, Londra Konferansı'nda alınan bu karara başlangıçta itiraz ettiyse de sonraki süreçte yine Londra Konferansı'nda Adalar meselesine ait Osmanlı aleyhine alınan kararlara karşı Osmanlı'nın takındığı sert tavırdan endişelenen Yunan Başbakanı Venizelos'un 10 Aralık 1913'te İngiltere Dışişleri Bakanı Grey'e teklif ettiği Yunan işgalinde bulunan Epir arazisi ile Ege Adaları meselesinin büyük devletler nezdinde birleştirilerek halledilmesi fikrinin Grey tarafından kabul edilmesi üzerine³¹⁹ 17 Aralık 1913'te Arnavutluk – Yunanistan sınırını kesinleştiren Floransa Protokolü'nü kabul ederek işgali altındaki Arnavutluk'a ait Epir arazisini boşaltmayı taahhüt etmiştir.³²⁰

Epir ve Adalar meselesinin birleştirilerek halledilmesi durumu, Yunanistan adına Arnavutluk'ta etkin konumları olan Avusturya ve İtalya'nın

³¹⁶ YERASİMOS, *Milliyetler ve...*, s. 105.

³¹⁷ YERASİMOS, *Milliyetler ve...*, s. 104.

³¹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Şubat 1914, s. 1.

³¹⁹ HAYTA, *Londra ve...*, s. 97 – 98.

³²⁰ YERASİMOS, *Milliyetler ve...*, s. 106.

Adalar meselesi hakkında pasif bir durumda kalmalarını sağlamıştır. İngiltere'nin Yunan yanlısı denge oyunları, I. Bölümümüzde detaylı olarak ele aldığımız Adalar meselesi hakkında başlangıçta Osmanlı tarafında olan hatta Osmanlı'ya bir takım vaatlerde bulunan Avusturya ve İtalya'yı, bu iki devlet açısından daha öncelikli konuma sahip olan Arnavutluk meselesi yüzünden İngiliz, dolayısıyla Yunan politikasına çıkar açısından 'kötünün iyisi' anlamında yakın durmaya mecbur bırakmıştır. Çünkü Adriyatik Denizi sahillerindeki denge gerek Avusturya gerekse İtalya için vazgeçilmez önceliği olan bir durumdur.

Bununla birlikte Yunanistan, Epir arazisinden kolay kolay vazgeçecek değildir. Bir taraftan işgali altındaki Arnavutluk arazisini tahliye etmeyi mümkün olduğu kadar ayak sürüyerek geciktirmeye çalışırken diğer taraftan bölgedeki Rumları el altından örgütleyerek Arnavutluk'a karşı ayrılıkçı bir isyanın çıkmasını sağlamıştır.³²¹

Yunanistan, Yunan Başbakanı Venizelos'un 1914 yılı başlarında Avrupa başkentlerinde yaptığı ziyaretler vasıtasıyla Yunan askerinin Arnavutluk'a ait Epir arazisinden çekilmesi konusunda büyük devletlerden, kış mevsiminde asker sevkiyatının zor olacağı gibi bahanelerle, ısrarla süre talep etmiştir.³²² Bundan maksadı Yunan askerinin mümkün olduğu kadar bölgedeki varlığının devamını sağlamaktır. Çünkü gelişen olaylara bakıldığında bölgede Yunanistan lehinde bir ayrılıkçı isyan baş göstermiştir. İsyen esnasında belirecek olan karışıklıkta bir taraftan görünürde kamuoyuna askerini çekme aşamasında olduğu kanaati verilebilecek diğer taraftan el altından isyancı Rumlara Yunan askeri tarafından kolaylıkla yardım sağlanabilecektir ki Tercüman-ı Hakikat'te Yunan askerinin isyancı Rumlara yardım ettiğine dair pek çok habere rastlanmaktadır. Ayrıca isyanın Yunanistan tarafından örgütlendiğine dair şüphe götürmez pek çok olay vuku bulmaktadır. Mesela Yunanistan'ın Yanya Genel Valisi iken Arnavutluk'a

³²¹ JELAVICH, *Balkan Tarihi...*, s. 108.

³²² *Tercüman-ı Hakikat*, 17 Ocak 1914, s. 1.

ilhak edilen Rumların başına geçerek isyanı örgütleyecek olan Zoğrafos,³²³ bu görevinden istifa ederek adı geçen bölgeye gitmiş ve Arnavutluk'a karşı bağımsızlık ilan ederek geçici bir hükümet kurmuş, bu hükümete ait mukavemet gücü olan '*mukaddes taburlar*'ın idaresine de Yunan ordusundan istifa etmiş olan askerler yerleştirilmiştir.³²⁴ Kısa bir süre sonra da Yunanistan'ın menfaatleri için Epir'i feda etmeye hazır olduklarını ancak Epirililerin herhangi başka bir kavmin idaresi altında yaşayamayacaklarını ifade eden Zoğrafos başkanlığında Epir Özerk Hükümeti ilan edilmiştir. Epirililer, hükümet binasına ve metropolidhaneye Yunan bayrağı renginde, ortasında bir taç ve bir kılıç ve kırmızı küre üzerinde çift başlı bir kartal motifleri içeren bir bayrak dikmişlerdir.³²⁵

Epir İhtilalinin Yunanistan ile ilgili bunca somut bağlantıları olmasına rağmen Yunanistan'ın bu durumu inkâr etmesini gündemine ikiyüzlülük³²⁶ olarak taşıyan Tercüman-ı Hakikat, Yunanistan'ın bu şekilde davranarak elde etmek istediği kazançları değerlendirme altına almış ve durumun hiç de Yunanistan'ın iddia ettiği gibi olmadığını ortaya koyarak bu konudaki Yunan entrikasını gün yüzüne çıkarmayı hedeflemiştir. Tercüman-ı Hakikat'e göre Yunanistan, Epir İhtilali ile ilgisi olmadığını iddia ettiği halde cereyan eden olaylar ihtilalin Atina'dan idare edildiğine şüphe bırakmamaktadır. Çünkü ihtilalciler sahra topu kullanmışlardır ki bu topların herhangi bir destek

³²³ Tercüman-ı Hakikat, 17 Ocak 1914, s. 2.

³²⁴ Tercüman-ı Hakikat, 26 Şubat 1914, s. 1.

³²⁵ Tercüman-ı Hakikat, 4 Mart 1914, s. 1.

³²⁶ Yunanistan'ın Epir Meselesindeki ikiyüzlü politikasını İngiliz devlet arşivlerindeki belgelerde de görmek mümkündür. Mesela Atina'daki İngiliz Büyükelçisi F. Elliot'un İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey'e çektiği 10 Aralık 1913 tarihli bir telgrafta aynen şu ifadeler yer almaktadır: "*Bu sabah Yunanistan Başbakanı Venizelos'u ziyaret ettim. Epir'e silâh yollamasını eleştirdim. Bunların yalnız beş yüz silâh olduğunu ve Albay Spiromillos'a verildiğini, eski Yunan ordu silâhları sayıldığını söyledi. Türk tutsaklarına bir şey yapılmayacağına söz verdi. İtalyan Bakanı Kont Bozdan, bana gizlice Korfu adasında bile silâhlar olduğunu, ayrıca zengin bir Rum'un Venizelos'a Epir için topçu bataryası verdiğini ve bunun minnetle karşılandığını söyledi. Venizelos'un doğruyu söylemediğini bildirdi. Ben de Yunanistan'ın kendini büyük bir tehlikeye attığına inanıyorum. Bunu Venizelos'a söyledim zaman bana Avrupa'nın kendilerini yalnız bırakmayacağını, çünkü Yunanistan'ın yalnız beş yüz yıl Türk kuvvetine karşı koymakla kalmadığını, fakat Arnavutluk'taki Müslümanların despotluklarına da karşı durduğunu, şimdi özgürlüklerini kazandıklarını ve Avrupa'nın kendilerini Müslüman yönetimine bırakmayacağına inandığını söyledi. Şimdi sizden hem Adalar sorununu çözmeniz hem de Arnavutluk sınırlarını yoluna koymanız için yardım istiyor. (10 Aralık 1913/90)". Bilgi için bk. UĞURLU, İngiliz Devlet Arşivi Belgeleri..., s. 204 – 205.*

olmadan temini düşündürücüdür.³²⁷ Yunanistan ayrıca ihtilalcilerin isteklerinin Avrupa tarafından göz önünde tutulmasını talep etmektedir ki Tercüman-ı Hakikat'e göre bu durum da Yunanistan'ın Epir arazisi için beslediği emellere paralel olarak önceden tertip edilmiş bir plandır. Yunan Hükümeti bir taraftan büyük devletlerin almış olduğu karara itirazsız tabi olduğunu beyan ederken diğer taraftan da kararın Yunanistan'ın isteklerine uygun olmayan yönlerini değiştirmek için ahaliyi ayaklanmaya sevk etmektedir. Kendisi güya tarafsız ve ihtilalden habersizmiş gibi Avrupa'ya '*Ben ne yapayım, kararlarınızı itirazsız kabul ettim, hatta Epir'in tahliyesi için lâzım olan tüm emirleri tereddütsüz verdim. Lâkin ahali ayaklanıyor, kararınızı adaletli görmedikleri için de ihtilale kalkıyorlar. Ben yine de Epir'i tahliye ederek görevimi yapacağım. Fakat sizin için ahalinin temayül ve arzularını dikkate almanız gereklidir.*' şeklinde bir tavır takınarak entrikalarını gizlemeye ve kendisini haklı göstermeye çalışmıştır.³²⁸

Yunanistan'ın bu tavrı şüphesiz Arnavutluk üzerindeki emellerinden dolayı en çok Avusturya ve İtalya'yı rahatsız etmiş, söz konusu devletler konu ile ilgili büyük devletlere müracaat etmişler ve alınan kararın bir an önce uygulanması yönünde hareket etmişlerdir.³²⁹ Ancak o sıralarda I. Dünya Savaşına çok az bir zaman kala büyük devletler arasında sinirler çok gergin olduğu için meselenin yine diplomatik yollarla çözümlenmesi yoluna müracaat edilmiş, ihtilalcilerle Arnavutluk Prenslığı'nın arası bulunmaya çalışılmıştır. Hatta sorunun halline yönelik İngiltere'de Bükreş Antlaşması'nın değiştirilmesi bile gündeme getirilmiştir.³³⁰

Mayıs ayı içerisinde Arnavut Prensi ile Kuzey Epir Geçici Hükümeti arasında bir protokol imzalanarak Kuzey Epir bölgesine sınırlı bir özerklik tanınmış oldu.³³¹ Ancak imzalanan Korfu Protokolü Arnavut milliyetçileri tarafından şiddetle reddedildi ve Arnavutluk'ta prence karşı ayaklanmalar

³²⁷ AĞAOĞLU, "Yunanistan'ın İkiyüzlülüğü", s. 1.

³²⁸ AĞAOĞLU, "Yunanistan'ın İkiyüzlülüğü", s. 1.

³²⁹ AĞAOĞLU, "Yunanistan'ın İkiyüzlülüğü", s. 1.

³³⁰ Ahmet Ağaoğlu, "Vaziyet", *Tercüman-ı Hakikat*, 12 Mayıs 1914, s. 1.

³³¹ YERASİMOS, *Milliyetler ve...*, s. 106.

hızlandı. Bu arada I. Dünya Savaşı patlak verdi ve Avusturya'nın da desteğini çektiği Arnavut Prensi Eylül başında ülkeyi terk etti. Yunan orduları ise Arnavutluk'taki kargaşayı ve genel savaş durumunu fırsat bilerek Ekim 1914'te Kuzey Epir'i işgal ettiler.³³² Ayrıca Yunanistan'ın Epir politikasını, Adriyatik sahilleri dengesi ve Arnavutluk nüfuzu politikalarına karşı sakıncalı görerek bir süredir askeri hazırlıklarda bulunan İtalya da³³³ Aralık 1914'te bölgeye asker çıkarmıştır. Sonraki süreçte Arnavutluk ve Epir bu kez de I. Dünya Savaşı boyunca büyük devletlerin işgallerine sahne olmuşlardır.³³⁴

C. YENİ İTTİFAK ARAYIŞLARI

1914 yılı boyunca Balkanlarda yeni bir takım ittifak arayışları süreci yaşanmıştır. Bu sürecin yaşanmasına iki etken sebep olmuştur. Bunlardan birincisi Balkan Savaşları'nı kesin olarak sona erdiren Bükreş Antlaşması ile belirlenen statükodur. Diğer ise Ağustos ayında patlak veren I. Dünya Savaşı'nın gelişimine seyirci durumundaki Balkan hükümetlerinde ve Balkanlardaki kamuoyunda görülen tereddüt halidir.

Balkanlarda I. Dünya Savaşı arifesindeki ittifak arayışlarına yönelik gelişmeler, genelde Bükreş Antlaşması'ndan sonra oluşan mevcut durumun ortaya çıkardığı anlaşmazlıklardan doğan sıkıntılara göre bir seyir takip etmiştir. Tercüman-ı Hakikat Bükreş Antlaşması hakkındaki açıklamalarında sürekli olarak suni ve çürük esaslarla oluşturulmuş, günü kurtarmaya yönelik, acele olarak hazırlanan ve sonucunda birçok sıkıntı doğurmuş bir antlaşma olarak bahseder.

Balkan Savaşları'na sebep olan son Balkan birliğinin oluşumundaki en önemli etken milliyetçilik fikriydi. Milliyetçiliği panislavist emellerle Balkanlarda çok iyi bir propaganda aracı olarak kullanan Rusya, Osmanlı'yı Balkan devletlerinin ulus-devletlerini kurmalarında en büyük engel olarak göstermeyi

³³² YERASİMOS, *Milliyetler ve...*, s. 107.

³³³ Ahmet Ağaoğlu, "Belki de Salâha Doğru", *Tercüman-ı Hakikat*, 14 Temmuz 1914, s. 1.

³³⁴ YERASİMOS, *Milliyetler ve...*, s. 107.

başardı. Arkasındaki İngiliz desteğini her zaman yanında hisseden Yunanistan da panellenizm emellerini diğer Balkan hükümetlerinin panislavist emelleri ile birleştirdi. Osmanlı'ya karşı birlikte hareket eden Balkan ittifakı umulmadık bir başarı elde etti. Balkan Savaşları'nın başlangıcında savaşın sonucu ne olursa olsun toprak genişlemesinin tanınmayacağını, statükonun korunacağını savunan büyük devletler son durumu bir oldubitti olarak değerlendirdiler ve bu sözlerini unutarak milliyetçilik fikri gereği Balkan ittifakının kazandığı araziye Osmanlı'ya iade etmediler. Oysa Bükreş Antlaşması ile belirlenen sınırlarda milliyetçilik fikri göz önüne alınmamıştı.³³⁵ Yunanistan ve Sırbistan elde ettikleri geniş Makedonya arazilerini Bulgaristan sayesinde kazandıkları halde Bulgaristan Bükreş Antlaşması ile her şeyden mahrum edilmişti. Tabiatıyla bu durum Bulgarlar için kabul edilebilir bir durum değildi ve Bulgaristan unutamayacağı bu durumun intikamını almak için fırsat kollayacaktı.³³⁶ Balkan Savaşları'nın ikinci safhasında gerçekleşen Romanya müdahalesi milliyetçilik fikrinin bir kenara bırakılmasına neden oldu ve milyonlarca insan başkalarının yönetimine bırakıldı. Böylece Yunanistan ve Sırbistan idaresine bırakılan halk hoşnutsuzluk içinde kaldı. Balkan hükümetleri arasındaki denge de bozulmuş oldu.³³⁷

II. Balkan Savaşı sırasında yaşanan olaylar ve Bükreş Antlaşması sonrası gelişmeler Rusya'nın Balkanlarda mevcut olan son Balkan ittifakından önceki güçlü nüfuzunu da kırmış oldu. Şüphesiz Balkan birliğini ilk önce düşünen ve planlayan devlet Rusya'ydı. Rusya bu birlikten ve Balkan Savaşları'nın sonuçlarından çok büyük ve önemli menfaatler bekliyordu ancak bunun aksine II. Balkan Savaşı sırasında ve sonrasındaki olaylar Balkan birliğini bozdu. Rusya'ya karşı açıktan açığa düşmanlık gösteren unsurlar ve etkenler oluştu. Artık Rusya Balkan milletleri üzerinde eskisi gibi nüfuz edemezdi. Yeni durumda Rusya'ya şükran borcu olanlar kadar

³³⁵ AĞAOĞLU, "Balkan İttihadı", s. 1.

³³⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Balkan İttifakı", **Tercüman-ı Hakikat**, 12 Şubat 1914, s. 1.

³³⁷ AĞAOĞLU, "Balkan İttihadı", s. 1.

Rusya'yı bütün varlıklarıyla düşman kabul edenler de ortaya çıktı. Hâlbuki savaştan önce Rusya nüfuzu, bütün Balkanlarda etkili tek güçtü.³³⁸

1914 yılı başlarında Rusya'nın Balkanlardaki etkinliğini yeniden artırmak için başkent Petersburg'da Balkan hükümetlerinin temsilcileri ile öncülüğünü yine Rusya'nın yaptığı bir takım görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tercüman-ı Hakikat'e göre bu görüşmelerde Rusya'nın ilk hedefi Bulgar – Sırp yakınlaşmasını sağlamaktır. Yunanistan da gayriihtiyarî bu ittifaka mecburdur. Sırp Başbakan Pasic bu yakınlaşma adına Bulgarlara İştib ve Koçana'nın terk edilebileceğini belirtmiştir. Tercüman-ı Hakikat, Sırbistan'ın bu tavizinin Ege Denizi'nde bir liman elde etmek amacı ile Selanik için gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Adriyatik sahillerinde istediği liman çıkışını elde edemeyen Sırbistan için Selanik'te bir liman karşılığında İştib ve Koçana kolay terk edilebilir bir tavizdir. Bulgaristan ise muhtemel Sırp – Bulgar yakınlaşmasını, kaybettiği toprakları geri alabilme açısından bir fırsat olarak değerlendirebilirdi. Ancak kaybettiği topraklar içinde Sırbistan'a bırakılan arazinin de varlığı Bulgaristan'ın böyle bir ittifaka katılmasının önündeki en büyük engeldi.³³⁹

Üçlü itilaf bloğunun özellikle de Rusya'nın öteden beri Balkanlarda kendilerine bağlı samimi bir üçlü ittifak oluşturma niyetleri karşısında Bulgaristan'ın bu bloktan kopmaya başlaması üzerine Rusya yeni bir Balkan ittifakı oluşturma çerçevesinde Bulgaristan'ın yerine Romanya'yı dâhil etmek istemiştir. Çünkü Bükreş Antlaşması ile Sırbistan ve Yunanistan büyük toprak parçalarına sahip olmuş, Romanya ise fazla bir çaba sarf etmeden durumdan istifade ederek Bulgaristan'dan Dobruca bölgesini almıştır. Bu durumdan hareketle Rusya ve itilaf bloğu Romanya'ya bir takım telkinlerde bulunabilirdi. Ancak Romanya'nın Sırbistan ve Yunanistan'a ait arazilerin korunması konusunda yapacağı fedakârlık tartışılır bir durumdur. Üstelik Romanya varlığını Almanya ve Avusturya'ya borçlu iken ve Romanya kralı Almanlarla akraba iken Balkan ittifakına üçlü itilafın isteği doğrultusunda katılması olukça

³³⁸ Ahmet Ağaoğlu, "Almanya ve Rusya", *Tercüman-ı Hakikat*, 17 Mart 1914, s. 1.

³³⁹ Ahmet Ağaoğlu "Örülen Çoraplar", *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Şubat 1914, s. 1.

zor bir durumdur. Yunanistan – Sırbistan – Romanya arasında oluşacak ittifakın hedefi de tartışmalıdır. Hedef Osmanlı ise ittifak en çok Yunanistan’a hizmet edecektir. Osmanlı ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlık konusu olan Adaların kimde kalacağı konusu Sırbistan ya da Romanya için hayati bir önem taşımamaktadır. Hedef Avusturya ise Avusturya’nın Balkan politikasındaki önemli hedeflerinden biri Selanik’ten Ege Denizi’ne açılmaktır. Dolayısıyla Avusturya oluşacak Yunanistan – Sırbistan – Romanya ittifakını bozmak için elinden geleni yapacaktır.³⁴⁰ Arnavutluk Prensliğinin oluşumunda etkin rol oynayan ve kendisinde koruyucu devlet statüsü gören Avusturya, bu devleti Sırbistan’a ve Yunanistan’a karşı denge unsuru olarak kullanacaktır. Sırbistan ve Yunanistan’ın üçlü itilaf bloğuna karşı sempatisi ortadadır. Bulgaristan’ın ve Osmanlı’nın Balkan Savaşları’ndan sonraki zararları da Avusturya için bir fırsattır. Özetle Rusya öncülüğündeki Yunanistan – Sırbistan – Romanya ittifakına karşı Avusturya tarafından desteklenecek bir Arnavutluk – Bulgaristan – Osmanlı Devleti ittifakı durumu söz konusudur.³⁴¹

Bir yandan ittifak tasarıları görüşülürken bir yandan da menfaatleri birbirine yakın devletler bir takım anlaşmalar da gerçekleştirmişlerdir. Bulgaristan’da yayınlanan *Kampana* gazetesinin bir haberine göre Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında yeni bir ittifak kurulmuştur. İttifak sözleşmesinin ikinci maddesine göre taraflardan herhangi biri bir saldırıya uğrayacak olursa diğerleri onu desteklemekle yükümlü olacaklardır. Bu ittifak II. Balkan Savaşı’ndan beri var olan Yunan – Sırp birlikteliğinin doğal bir sonucudur. Tercüman-ı Hakikat’e göre bu ittifaka sebep olan etken Bulgaristan’dır. İttifakın altıncı maddesi Arnavutluk ile ilgili olup Arnavutluk’tan gelebilecek bir saldırıya karşı aynı hattıhareketin takip edilmesini içermektedir. Tercüman-ı Hakikat bu maddeyi taraf devletler tarafından ortaya konan bir bahane olarak değerlendirmektedir. Çünkü yeni kurulan bir devletin saldırgan bir politika takip etmesi düşünülemez. Arnavutluk’un teşekkülünü tamamlaması için uzunca bir süreye ihtiyacı vardır. Keza

³⁴⁰ AĞAOĞLU, “Balkan İttifakı”, s. 1.

³⁴¹ Ahmet Ağaoğlu, “Bulgaristan’ın Menfaati”, *Tercüman-ı Hakikat*, 13 Şubat 1914, s. 1.

Arnavutluk'un uğraştığı iç sorunlar göz önüne alındığında Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'ın ittifak sözleşmesine böyle bir madde koymalarındaki esas amaç bu devletten gelebilecek bir tehlike yerine Arnavutluk arazisi üzerindeki emelleri daha gerçekçi olarak belirlemektedir.³⁴²

Romanya ise fırsatları değerlendirme politikasında olduğu için Bükreş Antlaşması'nın statükosunun korunması yolunda hareket etmektedir. Ancak Bükreş Antlaşması sonrası süreç, Balkan Savaşları'ndan en fazla zararla çıkan Bulgaristan ve Osmanlı'yı birbirine yaklaştırmakta ve bu iki devlet Bükreş Antlaşması'nın olumsuz getirilerini ortadan kaldırmak için uygun zamanı beklemektedirler. Romanya bu durumun farkında olduğu için Adalar meselesinde tarafsız olduğunu beyan etmiştir. Bundaki amacı, olabilecek bir savaş önlemek ve Bükreş statükosunu mümkün olduğu kadar devam ettirmekten ibarettir.³⁴³ Romanya bu amaçla General Koanda'yı bir seyahat bahanesi ile İstanbul'a ve Atina'ya göndermiş, ancak generalin bu tutumu Osmanlı Hükümeti'nin itidalli yaklaşımlarına rağmen Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumu neticesinde sonuçsuz kalmıştır. Romanya, Arnavutluk Prensinin Romanya Kralı ile yakın akrabalığı dolayısıyla Arnavutluk'u da açıktan açığa desteklemektedir ki, Epir meselesi hatırlanmalıdır, Yunanistan Arnavutluk'a karşı düşmanca hareket etmektedir. Bu duruma bir de Yunan Makedonya'sındaki Uhlara karşı gerçekleştirilen kötü muameleler de eklenince Romen kamuoyunda Yunanistan'a karşı olumsuz bir hava oluşmaya başlamıştır. Buna binaen Romen kamuoyu Romanya, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nden oluşacak bir ittifaka yakınlık göstermeye başlamıştır.

1914 yılında Osmanlı – Yunanistan ilişkileri daha önceki bölümlerimizde detaylı olarak açıklamaya çalıştığımız üzere özetle Adalar ve göç meseleleri yüzünden oldukça gergin bir atmosferde geçmiştir. Yunanistan, özellikle göç meselesi yüzünden oldukça sert bir tavır takınmış, iki ülke arasında savaş rüzgârları esmeye başlamıştı. Ancak Yunanistan kısa süre sonra bu sert tavrından vazgeçecektir. Yunanistan'ın tavır değişikliğinde

³⁴² Ahmet Ağaoğlu, "Balkan İttifak-ı Müsellesi", **Tercüman-ı Hakikat**, 15 Mart 1914, s. 1.

³⁴³ Ahmet Ağaoğlu, "Romanya'nın Tavassutu", **Tercüman-ı Hakikat**, 10 Nisan 1914, s. 1.

Osmanlı Hükümeti'nin itidalli yaklaşımının Avrupa kamuoyunda takdirle karşılanmaya başlaması etkili olmuştur.³⁴⁴ Bu duruma bir de Ağustos ayının başında patlak veren I. Dünya Savaşı eklenmelidir.

Balkanlarda yaşanan bu ittifak arayışları karşısında Osmanlı da kayıtsız kalmamıştır. Gerek savaş arifesinde gerekse savaş sırasında bir takım girişimlerde bulunmuştur. Dönemin İçişleri Bakanı olan Talat Paşa bir heyet ile Mayıs ayında Livadya'da Rus devlet adamları ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Tercüman-ı Hakikat'e göre Livadya heyetinin amacı Osmanlı Hükümeti'nin Rusya'ya düşmanlık beslemekten ziyade iki komşu devlet arasında iyi ilişkiler kurmak ve bölgede ortak hareket etmek istediğini göstermekten ibarettir.³⁴⁵ Heyet bu amaca yönelik olarak Rusya'da Osmanlı Devleti'ne yönelik olan suizannın giderilmesi için çalışmıştır. Tercüman-ı Hakikat Rusya'nın suizanda bulunmasına neden olan etkenleri de sıralayarak artık bu etkenlerin hükümsüz olduğuna da işaretlemiştir. Rusya'nın birinci tereddüdü Osmanlı topraklarında yaşayan Slavların durumuna yönelikti ki gelişen olaylar bu tereddüdü ortadan kaldırmıştır. Çünkü Osmanlı topraklarında Slav unsuru kalmamıştır. İkinci tereddüde gelince Rusya'da yerleşik yaklaşık 30 milyon Türk ve Müslüman topluluğun Osmanlı tarafından Rusya aleyhine kışkırtıldığına yönelik kanaattir. Bu kanaat aşırı panislavistler tarafından sürekli bir tahrik unsuru olarak kullanılmıştır. Ancak Osmanlı Hükümeti içinde bulunduğu şartlar içinde kendi sorunlarını gidermekle uğraşmaktadır. Bunun için de uzun bir zamana ihtiyacı vardır. Dolayısıyla Rusya'ya karşı saldırgan bir politika takip etmesi düşünülemez.³⁴⁶ Gerçekten de Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov, Livadya görüşmelerine dair yaptığı açıklamada iki memleketin çıkarlarına uygun yeni siyasi şartların Osmanlı Hükümeti tarafından samimi olarak istendiğine kani olduklarını belirtmiş, Tercüman-ı Hakikat bu durumu Osmanlı dış siyasetinin bir başarısı olarak değerlendirmiştir.³⁴⁷ Ancak savaş henüz başlamadan Osmanlı'dan gelen bu

³⁴⁴ Ahmet Ağaoğlu, "Vaziyet", **Tercüman-ı Hakikat**, 19 Haziran 1914, s. 1.

³⁴⁵ Ahmet Ağaoğlu, "Livadya Heyeti", **Tercüman-ı Hakikat**, 11 Mayıs 1914, s. 1.

³⁴⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Türkiye ve Rusya", **Tercüman-ı Hakikat**, 14 Mayıs 1914, s. 1.

³⁴⁷ Ahmet Ağaoğlu, "Osmanlı – Rus Münasebâtı", **Tercüman-ı Hakikat**, 25 Mayıs 1914, s. 1.

ittifak teklifini Osmanlı ve Boğazlar üzerindeki emellerinden vazgeçmek anlamında değerlendiren Rusya çok fazla dikkate almamıştır. Daha sonra Avusturya ile Sırbistan arasındaki gerginlik Rusya'nın bu ittifaka karşı sıcak bakmaya başlamasına sebep olduysa da o sıralarda Osmanlı da Almanya ile bir anlaşma sürecine girmiş bulunuyordu.³⁴⁸

Osmanlı'nın girişimleri sadece Livadya seyahati ile sınırlı değildi. Talat Paşa Livadya'dan sonra Bükreş'e gitmiş ve Adalar meselesi hakkında Romanya ile görüşmüştür. Hatta Romanya kamuoyunda bu meselenin bir an önce halli için Yunanistan'ın Romanya'yı dikkate almasına yönelik bir kanaat oluşmuştur.³⁴⁹ Yine Donanma Bakanı Cemal Paşa Temmuz ayında gittiği Paris seyahatinde Fransa'ya ittifak teklifinde bulunmuş ancak Fransa bu teklifi hem Osmanlı'nın dostluğunun Fransa'ya bir fayda sağlamayacağı, hem de Rusya'yı inciteceği düşüncesiyle reddetmiştir.³⁵⁰ Hatta savaşın başladığı Ağustos ayı başında Enver Paşa, İstanbul'daki Rus askeri ateşesi aracılığı ile Rusya'ya 5 – 10 yıl sürecek bir savunma anlaşması teklif etmiştir. Kafkas cephesinde yığınak yapmamak, Balkanlarda Rus çıkarlarına göre hareket etmek, Boğazlar sorununu ikili görüşmelerle çözmek karşılığında Yunanistan'ın işgali altındaki adalardan bazıları ile Batı Trakya'dan bir bölümün Osmanlı'ya verilmesi şeklinde özetlenebilecek bu teklifi Rus dışişleri bakanı bir oyalama taktiği olarak değerlendirdiğinden reddetmiştir.³⁵¹ En nihayet İngiltere'nin savaşı bahane ederek parası ödenmiş olan *Sultan Osman* ve *Reşadiye* drenotlarına el koyması Osmanlı'nın üçlü itilafa karşı alacağı tavrı belirleyen son nokta olmuştur. Tercüman-ı Hakikat de üçlü itilafın Osmanlı'ya karşı tutumunu gündemine taşımış ve özetle şöyle ifade etmiştir: *"Biz üçlü itilafa yaklaştıkça onlar bizden uzaklaşıyor. Son Balkan Savaşı'nda üçlü itilafın bize karşı açıktan açığa almış olduğu düşmanca tutumun sonucu oluşan Balkan birliği ve yaşadığımız hezimet bu devletlerin icadiydi. Ancak biz savaş sonrası bunları unutmaya çalışarak, bu devletleri*

³⁴⁸ A. Halûk Ülman, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, Ankara 2002, s. 311.

³⁴⁹ Ahmet Ağaoğlu, "Bükreş Seyahati", *Tercüman-ı Hakikat*, 29 Mayıs 1914, s. 1.

³⁵⁰ ÜLMAN, *I. Dünya Savaşı'na...*, s. 311.

³⁵¹ KARAL, *Osmanlı Tarihi...*, s. 383.

*memnun etmek için Rus – Türk, İngiliz – Türk, Fransız – Türk komiteleri kurduk. Bu komiteler üçlü itilaf ile sözleşmeler, anlaşmalar yapmak için uğraştılar. Ancak üçlü itilaf değişmiyor.*³⁵² Gerçi Osmanlı 2 Ağustos'ta Almanya ile gizli bir antlaşma imzalamış bulunuyordu.³⁵³ Ancak üçlü itilafın bu tutumları Osmanlı'yı üçlü ittifaka daha çok itiyordu. Bulgaristan da üçlü ittifaka daha yakın duruyordu. Mesela Almanya'nın savaş yükünü hafifletmek, Osmanlı ile karadan bağlantı sağlamak gibi sebeplerle bir an önce savaşa teşvik ettiği Osmanlı ile Bulgaristan arasında da 19 Ağustos 1914'te bir dostluk antlaşması imzalanmıştı.³⁵⁴ Tercüman-ı Hakikat Bulgaristan'ın tutumuna yönelik olarak Osmanlı – Bulgar Dostluk Antlaşması'nın imzalamasından üç gün önce yayınladığı bir yazısında Bulgaristan'ın, Rusya tarafından verilen, Sırbistan ile beraber hareket etmek hususundaki telkini reddettiğini, bu durumda üçlü itilafın galibiyetinden yana olmadığını belirtmiştir.³⁵⁵

I. Dünya Savaşı'nın başladığı ilk andan itibaren Balkan hükümetlerinde ve kamuoyunda büyük bir tereddüt baş göstermiştir. Savaş başladığında tarafsızlığını ilan eden Balkan hükümetleri bu tarafsızlığın korunması için yeniden ittifak arayışlarına girmişlerdir. Bunun için de Bükreş Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi gündeme gelmiştir. Ancak Bükreş Antlaşması'nın düzenlenmesi meselesi mümkün olmayacaktır. Çünkü özellikle Romanya ve Yunanistan mevcut durumu korumak için girişimlerde bulunacaklardır. Sırbistan ise Avusturya ile savaş halindedir. Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ise Bükreş Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi için Balkan Savaşları'nda kaybettiklerini geri isteyeceklerdir ki buna da Romanya ve Yunanistan yanaşmayacaktır.³⁵⁶

İttifak arayışlarını gündeme getiren bir başka neden, genel savaşın Balkanlara sıçraması ihtimalidir. Bu ihtimalin ortadan kalkması, belirgin bir

³⁵² AĞAOĞLU, "Müteessir Olmamak...", s. 1.

³⁵³ KARAL, **Osmanlı Tarihi...**, s. 380.

³⁵⁴ UÇAROL, **Siyasi Tarih...**, s. 466.

³⁵⁵ Ahmet Ağaoğlu, "Bulgaristan'ın Vazifesi", **Tercüman-ı Hakikat**, 16 Ağustos 1914, s. 1.

³⁵⁶ AĞAOĞLU, "Balkan İttihadı", s. 1.

gücün varlığına dayanır. Tarafsızlığını ilan eden Balkan hükümetleri ve Osmanlı Devleti bir Balkan birliği oluşturarak bu tarafsızlığı korumak için ortak bir güç oluşturmalıdır. Ancak bu durum da zordur. Çünkü Sırbistan savaş halinde, Yunanistan yaptığı antlaşma gereği Sırbistan'a yardımcı olması gerekir ki madden bu mümkün görünmüyorsa da manen destek vermektedir. Tercüman-ı Hakikat'e göre geride kalan üç devlet Bulgaristan, Romanya ve Osmanlı Devleti'nin oluşturacağı ittifak bu gücü oluşturmak için yeterlidir.³⁵⁷ Ancak bu duruma da üçlü ittifak ve üçlü itilaf tarafından yapılan propagandalar engel olmaktadır. Üçlü itilaf ve üçlü ittifak, Balkan devletlerini kendi saflarına çekebilmek için türlü vaatlerden geri kalmamaktadırlar. Çünkü Balkan coğrafyası savaşın kaderini belirleyecek bir öneme sahiptir.³⁵⁸

İttifak girişimlerini, Balkan hükümetlerinin durumları da etkilemektedir. Sırbistan savaş halinde olduğu için sonu belli olmayan bir durumla karşı karşıyadır. Yunanistan üçlü itilaf taraftarı ancak tedbir gereği tarafsız kalma durumunu tercih etmektedir. Romanya, Alman – Slav kavgasının tam ortasında kaldığı için toprakları üzerinde gerçekleşecek muhtemel bir istila hareketinden dolayı duruma tedirgin bakmaktadır. Bulgaristan ve Osmanlı ise yine tedbir gereği tarafsız olmakla birlikte Balkan Savaşları'nda kaybettiklerini geri almak için uygun zamanı beklemektedirler.³⁵⁹

Öte yandan Makedonya topraklarında kargaşa ve terör ortamı gün geçtikçe artmakta ve Bulgaristan ile Yunanistan karşılıklı olarak sınırlara asker yığmaktadırlar.³⁶⁰ Bulgar basını Sırbistan ve Yunanistan'ı Makedonya'daki Bulgarları ve Müslümanları mahvetmekle itham ederken Sırbistan ve Yunanistan basını ise Bulgaristan'ı çeteler düzenleyerek Makedonya'daki asayiş ihlal etmekle itham etmektedir. Tercüman-ı Hakikat'e göre bu iki ithamın da doğru yanları var olmakla birlikte sorumluluğun büyük kısmı Yunanistan ve Sırbistan'a aittir. Çünkü Makedonya'daki Bulgarlar için Bulgaristan'a katılmak kutsallaşmış bir emeldir. Sırbistan ve Yunanistan bu

³⁵⁷ Ahmet Ağaoğlu, "Yine Balkan İttihadı", **Tercüman-ı Hakikat**, 24 Ağustos 1914, s. 1.

³⁵⁸ Ahmet Ağaoğlu, "Garip Haller", **Tercüman-ı Hakikat**, 16 Eylül 1914, s. 1.

³⁵⁹ AĞAOĞLU, "Garip Haller", s. 1.

³⁶⁰ Ahmet Ağaoğlu, "Balkanda", **Tercüman-ı Hakikat**, 30 Ağustos 1914, s. 1.

emelin farkında oldukları için Makedonya'daki konumlarını sağlamlaştırmak adına Makedonya halkının büyük çoğunluğunu oluşturan Bulgarlar ve Müslümanları yok etmeye çalışmaktadırlar. Bu durum da ittifak arayışları için çözüm yolu olarak gösterilen Bükreş Antlaşması'nın düzenlenmesine imkân bırakmamaktadır.³⁶¹

Avrupa'daki fiili savaş durumu Balkanlara henüz sıçramamıştı ama gerek Balkan hükümetlerinin birbirlerine karşı ithamları gerekse her bir Balkan devletindeki iktidar ve muhalefet mücadeleleri Balkanlarda ciddi bir siyasi çekişme ortamı doğurmuştu. Kamuoyu Avrupa'daki savaşı yakından takip ediyor, güçler arasındaki tali galibiyetlere göre taraftarlık yer değiştiriyordu.³⁶² Mesela Rusların Galiçya ve Lümburg'teki başarıları özellikle Yunanistan ve Romanya'da kamuoyunu üçlü itilafa doğru yöneltmişti. Yunan basını üçlü itilafın üstünlüğünü ilan ederek Yunanistan'ın şu üstünlükten büyük faydalar sağlayacağını müjdelemeye başlamıştı. Hele Romanya'da heyecan üst noktadaydı. Sokaklardan üçlü itilaf lehine savaş sesleri yükseliyor, '*Bukovina'ya, Transilvanya'ya doğru!*' sloganları atılıyordu. Bunu fırsat bilen Rusya, Bukovina'ya girdiklerini Transilvanya'ya doğru yürümek üzere olduklarını ancak Romanya savaşa üçlü itilaf tarafında katılırsa hem Bukovina'yı terk etmeye hem de Transilvanya'nın fethini Romen ordularına bırakmaya hazır olduklarını vaat ediyordu. Tüm bu heyecan karşısında itidali elden bırakmayan tek fert Romanya Kralı Karol'du.³⁶³ Ancak Almanya bu siyasi eksikliği gidermek adına merkezi faaliyetlerini ve kuvvetinin ağırlığını batıdan doğuya çevirerek Rusya üzerine yöneldi.³⁶⁴ Alman ordusu Polonya'nın içlerine kadar yürüdü. Rusya'nın Galiçya'daki başarıları durdu ve Ruslar geri çekilmeye başladı. Bu durum Yunanistan ve Romanya'da soğuk düş etkisi yarattı. Üçlü itilaf taraftarları geri adım atmaya başladı. Mesela Yunanistan'da Başbakan Venizelos, Yunan meclisinde yaptığı bir konuşmada Yunan basınının sorumsuzca hareket ettiğini açıkça ifade etti. Romanya

³⁶¹ Ahmet Ağaoğlu, "Balkanda", **Tercüman-ı Hakikat**, 21 Ekim 1914, s. 1.

³⁶² Ahmet Ağaoğlu, "Balkan Devletleri Müttefik Hareket Edebilirler mi", **Tercüman-ı Hakikat**, 24 Eylül 1914, s. 1.

³⁶³ Ahmet Ağaoğlu, "Son Vaziyet", **Tercüman-ı Hakikat**, 4 Ekim 1914, s. 1.

³⁶⁴ Ahmet Ağaoğlu, "Balkanlarda", **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Ekim 1914, s. 1.

basını ise sükûna ve itidale yöneldi. Kamuoyu bu kez üçlü ittifaka yakınlık hissetmeye başladı.³⁶⁵

Balkan hükümetlerindeki bu iktidar muhalefet anlaşmazlıklarında I. Dünya Savaşı'nın gelişim sürecinin etkisi kadar üçlü itilaf ve üçlü ittifak bloklarının Balkanlarda gerçekleştirdikleri propaganda faaliyetleri de son derece etkindi. Çünkü Balkan devletlerinin her birindeki bu dâhili uyuşmazlık üçlü itilaf ve üçlü ittifak devletleri için Balkanlarda taraftar bulma açısından uygun bir zemin oluşturunuyordu. Özellikle Bulgaristan'da ve Romanya'da gerek basında, gerek kamuoyunda ve gerekse siyasilerde hangi tarafa yönelik bir hattıhareket takip edileceği konusunda bir birlik yoktu. Bu da büyük devletlerin bölgede çeşitli vaatlerle bu iki devleti kendilerine çekmelerine yönelik faaliyetlerini artırıyordu.³⁶⁶ Bununla birlikte Üçlü itilafın propagandaları üçlü ittifaka göre daha yoğun ve etkili gerçekleşiyordu. Çünkü Balkan halklarının çoğunluğunu Slavlar oluşturunuyordu.³⁶⁷ Üçlü ittifakta İtalya, savaş başladığında üçlü ittifak bloğunda olduğu halde tarafsızlığını ilan ettiği için Balkanlardaki propaganda faaliyetlerinde Almanya ve Avusturya'ya göre oldukça pasif kalmıştır.

Balkanlarda İngilizler adına faaliyet gösteren Buxton kardeşler bölgede oldukça tanınmış kişilerdi. Buxtonlar, Balkan devletlerini üçlü itilaf bloğuna çekmek için önce Yunanistan ve Sırbistan'da sonra Bulgaristan'da ve en son Romanya'da propaganda faaliyetlerinde bulundular. Buxtonların Bulgaristan'da üst düzey devlet adamları tarafından kabulü Bulgar Hükümeti'nin üçlü itilaftan gelecek teklifleri değerlendirmeye aldığını göstermektedir. Aynı zamanda Bulgar basınında iktidar yanlısı basının üçlü ittifak lehinde, muhalefet yanlısı basının da üçlü itilaf yönündeki yayınları Bulgar kamuoyunda bir ikiliğin yaşandığının belirtisidir. Bu durum Balkanlardaki eğilimlerin savaşın gelişimine bağlı olarak sürekli değişim gösterdiği göz önüne alınırsa üçlü ittifakı daha yakın bulan Bulgaristan'da en

³⁶⁵ AĞAOĞLU, "Son Vaziyet", s. 1.

³⁶⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Balkanlardaki Tereddütler", *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Eylül 1914, s. 1.

³⁶⁷ AĞAOĞLU, "Balkan Devletleri...", s. 1.

azından bir müzakere zemininin oluşması açısından Buxtonların faaliyetlerini bir dereceye kadar hedeflerine ulaşmış gösterebilir.³⁶⁸ Buxtonlar Bulgaristan'ı İngiltere'ye kazanmak adına türlü vaatlerde bulunmuşlardır. Özellikle Trakya topraklarını vaat etmişlerdir. Ancak Edirne istirdadından sonra Bulgaristan, Trakya'dan ziyade Makedonya'ya yönelmiştir.³⁶⁹ Ayrıca İngiliz temsilcilerinin böyle bir vaatte bulunmaları da Osmanlı Devleti açısından büyük haksızlıktır. İngilizler Osmanlı'ya ait bir mülk ile Bulgaristan'ı kazanmaya çalışmışlardır. Bu durum aynı zamanda tarafsızlığını ilan etmiş olan Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığına karşı da bir saldırı olarak değerlendirilebilir.

İtilaf devletlerinin propagandaları Romanya'daki iktidar muhalefet arasındaki gerilimi daha da tetiklemiştir. Hatta üçlü itilaf tarafından desteklenen *Journale de Balkan* adlı gazete 14 Eylül 1914 tarihli bir makalesinde özetle Romanya kralına tarafsızlık sürecinin son bulunduğunu, savaşa itilaf güçleri yanında girmenin gerekli olduğunu ya da tahttan feragat etmesini söyleyecek kadar ileri gitmiştir.³⁷⁰ *Journale de Balkan* gazetesi her fırsatta halkı Romanya kralına ve hükümetine karşı kışkırtmaktan geri kalmamıştır.³⁷¹ Muhalif basın da üçlü itilaf bloğuna yakınlık göstermiş ve Romanya'nın Avusturya'ya savaş açmasını, Bukovina ve Transilvanya'yı işgal etmesini gerekli görmüştür. Ancak hükümet ve kral tedbiri elden bırakmamışlardır. Bununla birlikte Roman Kralının özel bir durumu da vardır. Kral Karol, Alman yönetici hanedanı olan Habsburg hanedanının akrabasıdır. Dolayısıyla üçlü ittifakla savaşa sıcak bakmamaktadır. Romen kralına göre bu savaş bir Slav – Cermen savaşıdır. Dolayısıyla savaşı Almanya ve Avusturya kazanırsa Kralın itibarı kalmayacaktır. Eğer üçlü itilaf kazanırsa Romanya'nın dört bir tarafı Slavlarla çevrileceğinden Romanya Slav tahakkümünün altına girecektir. Tercüman-ı Hakikat'e göre Romanya tarafsız kalarak savaşın Balkanlara sıçramasının da önünü almıştır. Aksi takdirde

³⁶⁸ AĞAOĞLU, "Balkanlarda", s. 1.

³⁶⁹ AĞAOĞLU, "Balkan Devletleri...", s. 1.

³⁷⁰ AĞAOĞLU, "Balkanlarda", s. 1.

³⁷¹ Ahmet Ağaoğlu, "Bir Cevap Münasebeti İle", *Tercüman-ı Hakikat*, 6 Ekim 1914, s. 1.

Romanya'nın savaşa girmesiyle Balkanların tarafsızlık durumu bozulacak ve Balkanlardaki denge alt üst olacaktır.³⁷²

Romanya Kralı Karol, tarafsızlığı büyük bir kararlılıkla hatta tahtını terk etme riskine rağmen korumuş hem Romanya hem de diğer Balkan ülkeleri için I. Dünya Savaşı'nın Balkanlara sıçramasını önlemeye gayret etmiştir. Ancak Kral Karol'un Ekim 1914'te ölmesi üzerine tartışmalar Romen kamuoyunda yeniden başlamış³⁷³ ancak yeni kral I. Ferdinand, Kral Karol'un politikasını takip edeceğini açıklamış ve gerekirse o da tahtı bırakabileceği ifade etmiş ve tartışmalar başlamadan önünü almıştır.³⁷⁴

İtilaf devletleri Balkan hükümetlerini kendi saflarına çekebilmek için her yola başvurdukları halde ciddi bir gelişme elde edememişlerdir. Burada Tercüman-ı Hakikat'in güzel bir değerlendirmesi karşımıza çıkmaktadır. Tercüman-ı Hakikat'e göre itilaf bloğunun her türlü girişime rağmen taraftar tutma konusundaki başarısızlığının nedeni bizzat itilaf devletleri tarafından şekillendirilen Bükreş Antlaşması'dır. Çünkü Balkan Savaşları'nın ağırlığını diğerlerinden ziyade taşıyan Bulgaristan, savaştan Osmanlı Devleti'nden sonra en zararlı çıkan devlet olmuştur. Bükreş Antlaşması ile Makedonya'daki Bulgarlar, Bulgaristan'a değil, öteden beri nefret ettikleri Sırbistan ve Yunanistan'a bağlanmışlardır. Öte yandan Bulgaristan arazisinin önemli bir kısmını Romanya'ya terk etmek zorunda kaldı. Dolayısıyla Balkan ittifakı için çeşitli yollara başvuran üçlü itilaf devletleri kendi elleri ile hazırladıkları Bükreş Antlaşması ile Balkanlarda önemli bir müttefik olacak Bulgaristan'ı küstürdüklerinden üçlü itilaf lehindeki ittifak girişimlerine en çok Bulgaristan karşı çıkmaktadır. Çünkü Bulgarlar Balkan Savaşları sürecinde edindikleri tecrübelerle itilaf güçlerinin ve bilhassa Rusya'nın güçlü bir Bulgaristan'ı istemediğini anlamıştır. Bulgar ordularının, Çatalca önlerine kadar geldiği sırada Rusya'nın takındığı tavır hatırlanmalıdır. Buna binaen itilaf devletleri Bulgaristan'ın bu hissiyatını bildiklerinden Bükreş Antlaşması

³⁷² Ahmet Ağaoğlu, "Romanya", **Tercüman-ı Hakikat**, 23 Eylül 1914, s. 1.

³⁷³ Ahmet Ağaoğlu, "Almanya ve Romanya", **Tercüman-ı Hakikat**, 11 Ekim 1914, s. 1.

³⁷⁴ Ahmet Ağaoğlu, "Romanya Kralının Nutku", **Tercüman-ı Hakikat**, 13 Ekim 1914, s. 1.

ile ihlal ettikleri milliyetçilik fikrine tekrar geri dönerek Bulgaristan'ın kaybettiği topraklar konusundaki talepleri haklı gördükleri yönünde bir takım vaatlerde bulunmuşlardır. Ancak bu aldatmacaya ikinci sefer düşmek istemeyen Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'da hakkı olan yerlerin peşin olarak itilaf devletlerinin teminatı altında Bulgar askerinin işgaline bırakılmasını talep etmiştir ki bu durum da mümkün görünmemektedir. Çünkü itilaf güçleri Bulgaristan'ı kazanayım derken bu kez de diğerlerini kaybedecektir. Tercüman-ı Hakikat'e göre Bulgaristan'ın bu ısrarcı politikası yalnız başına hareket etmediğinin, Almanya, Avusturya ve Osmanlı Devleti'ne güvendiğinin bir göstergesidir.³⁷⁵

1914 yılı Balkanlarda ittifak girişimleri siyasi çekişmelerle geçmiştir. 1914 yılında savaşa giren tek devlet Osmanlı Devleti olmuştur. Diğer Balkan devletleri 1914 yılını tarafsızlıklarını koruyarak geçirmişlerdir. Osmanlı Devleti, gerek yöneticilerindeki yalnız bırakılmışlık duygusu³⁷⁶, gerekse Almanların yoğun ısrarı gibi nedenlerle bilindiği gibi *Goben* ve *Breslau* adlı gemilerin *Midilli* ve *Yavuz* olarak Karadeniz'e çıkmaları ve Rus limanlarını topa tutmaları ile Ekim 1914'te fiilen savaşa dâhil olmuştu.

Bulgaristan, Bükreş Antlaşması'nda elinden alınan Makedonya ve Dobruca arazisinin Almanya ve Avusturya tarafından vaat edilmesiyle Ekim 1915'te savaşa katıldı.³⁷⁷ Romanya'ya da itilaf devletleri tarafından Bukovina ve Transilvanya vaat edilmişti. Bunun üzerine itilaf güçleri ile anlaşmaya varan Romanya Ağustos 1916'da itilaf devletleri yanında savaşa giriyordu.³⁷⁸ Yunanistan da ise itilaf yanlısı Başbakan Venizelos, Alman yanlısı olarak kabul edilen Yunan kralını askeri bir darbe ile indirmeyi başarak Haziran 1917'de Romanya gibi itilaf bloğunda yer alarak savaşa katılmış oldu.³⁷⁹

³⁷⁵ Ahmet Ağaoğlu, "Balkanda", **Tercüman-ı Hakikat**, 10 Ekim 1914, s. 1.

³⁷⁶ ÜLMAN, I. **Dünya Savaşı'na...**, Ankara 2002, s. 309 – 311.

³⁷⁷ Pierre Renouvin, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914 – 1918)** (çev. Adnan Cemgil), İstanbul 1969, s. 330 – 332.

³⁷⁸ RENOUVIN, **Birinci Dünya...**, s. 385.

³⁷⁹ KUTLU, **Balkanlar ve Osmanlı...**, s. 472.

SONUÇ

Sanayi Devrimi ile 19. yüzyılda büyük bir gelişme gösteren Avrupa, elde ettiği gücü emperyalist amaçları doğrultusunda kullandı ve tüm dünyayı sömüren küresel bir güç haline geldi. Elindeki ekonomik güç, siyasi hâkimiyetini tüm dünyaya taşıdı.

Avrupalılar için en önemli nüfuz alanlarından biri de kuşkusuz Balkanlardı. 19. yüzyıl, büyük devletlerce tahrik edilen milliyetçilik akımının etkilediği Balkan halklarının adeta birbirlerini yok etme yarışına sahne olmuştur. Bu durumun getirdiği en büyük acı ise yaklaşık beş yüz yıllık vatan toprağı olan Rumeli'nin, Rumelili Türklerinin üzerine isabet etmişti. 93 Harbi ile başlayan göç trajedisi, Balkan Savaşları'nda da tüm acımasızlığı ile kendini göstermişti. Tercüman-ı Hakikat'in satırları bu acımasızlığı dile getiren başka bir tercümandı.

1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Balkanlar yeni bir statüye kavuşmuş, ancak kazandıkları bu statü yeni yeni kavgaları da beraberinde getirmişti. Avrupalı büyük devletler, Balkan devletlerini kendi bloklarına çekebilmek için Berlin Antlaşması'ndaki keyfi sınır belirleme tutumlarını 1913'te Balkan Savaşları'nı sona erdiren Londra ve Bükreş Antlaşmaları ile de sergilemekten geri durmadılar. Çünkü Berlin Antlaşması sonrasında büyük kavgalara sürüklenen Balkanlar Avrupa'yı da tehdit etmeye başlamıştı. Bu gerginlikle Balkanlarda kalıcı bir barış düşüncesini akıllarına bile getirmeden kendi aralarındaki anlaşmazlıkları en aza indirecek şekilde Londra ve Bükreş antlaşmalarını planladılar.

1914 yılına gelindiğinde, Londra Antlaşması ile bağımsız bir devlete kavuşan Arnavutlar, daha bağımsızlığa sevinemedi, Birinci Dünya Savaşı boyunca da sürececek olan, büyük bir siyasi anarşinin eline düştüler.

En büyük destekçisi İngilizlerin verdiği güvenle hareket eden Yunanistan, Adriyatik'e doğru yayılma amacı güdüyor ve Arnavutluk'un

güneyinde çıkan ayrılıkçı ayaklanmayı şiddetle destekliyordu. Bükreş Antlaşması ile elde ettiği Makedonya arazisindeki Bulgar ve Müslüman halkı en şiddetli tedbirlerle göçe zorlarken, bu göçmenlerin boşalttıkları yerleri çeşitli yerlerden davet ettiği Rum göçmenlerle takviye ediyordu. Öte yandan büyük devletler tarafından her ne yaparsa yapsın yalnız bırakılacağını bildiği Osmanlı Devleti ile Ege Denizi'nde bir hâkimiyet yarışına girmişti. Bir taraftan Anadolu'nun doğal uzantıları olan Adalara türlü entrikalarla, Osmanlı Devleti güç kazanmadan bir an önce, sahip olmanın hesabını yaparken; diğer taraftan donanmasını yenileme girişimlerinde olan Osmanlı'nın gemi siparişlerini yakından takip ediyor ve deniz aşırı ülkelere büyük borçların altına girmek pahasına gemi siparişlerinde bunuyordu.

Romanya, Bükreş Antlaşması'nın getirdiği statüden memnundu ve politikasına bu statükonun mümkün olduğu kadar devamı için yön veriyordu.

Sırbistan, Arnavutluk'taki kargaşadan yararlanarak Ardiyatik'e açılmak istediye de Avusturya ve İtalya'nın emelleri buna izin vermedi. Hatta bir ara Selanik'te bir liman için en önemli müttefiki Yunanistan'a karşı Bulgaristan'la ittifak yapmayı bile düşündü. Makedonya bölgesinde uyguladığı Slavlaştırma politikası ise Yunanistan'ın uyguladığından farksızdı. Ancak Birinci Dünya Savaşı hemen yanı başında patlak verince önü belirsiz bir devreye doğru sürüklenmekten kendini alamadı.

Balkan Savaşları'nda Osmanlı'ya karşı büyük bir başarı kazanan Bulgaristan, Bükreş Antlaşması ile aksine toprak kaybına uğradı. Bulgaristan'daki bu hayal kırıklığı 1914 yılı boyunca kendisine karşı ittifak teklifinde bulunan, başta Rusya olmak üzere, üçlü itilaf devletlerinin ve Bükreş Antlaşması'nın diğer galiplerinin çabalarını boşa çıkardı. Çünkü Bulgaristan, kaybettiklerini geri kazanmanın uygun zamanını kolluyordu.

Osmanlı Devleti, 1914 yılına girdiğinde tüm Makedonya'yı kaybetmiş bulunuyordu. Arnavutlarla bir daha birleşmemek üzere yolları ayrıldı. Üstelik Adalar konusunda da hakemlerin taraflı tutumuyla karşılaştı. Osmanlı üçlü itilaf ile anlaşmak için türlü yollar denedi ancak her seferinde yalnız

bırakılıyordu. Deyim yerindeyse şark meselesinin birinci aşamasını gerçekleştiren büyük devletler zayıf bir Osmanlı'dan pek bir fayda görmüyorlardı.

Dışarıda bunlar yaşanırken içeride Balkan Savaşları'nın yaraları sarılmaya çalışılıyordu. Osmanlı Hükümeti bu amaçla Anadolu'da ekonomi temelli milli bir girişim başlatmıştı. Hele hele dört gözle beklenen *Sultan Osman* ve *Reşadiye* drenotları için halk arasında toplanan yardım faaliyeti yarış içinde geçiyordu. Öte yandan Makedonya'dan gelen göçmenlerin anlattıkları dramlar kamuoyunda adeta propaganda etkisi yarattı ve Rum malları boykot edilmeye başlandı. Hatta Osmanlı Hükümeti Birinci Dünya Savaşı'na girmesine çok az kala kapitülâsyonları bile tek taraflı olarak kaldırdığını tüm devletlere ilan etti.

Balkan devletlerinde ve Osmanlı'da bunlar yaşanırken büyük devletler oldukça gergin bir dönem geçiriyordu. Ekonominin ve siyasi nüfuzun sahipleri, her fırsatta hassasiyetle korumaya uğraştıkları çıkar dengesini artık taşıyamaz duruma gelmişlerdi. Avusturya veliahtının bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi gergin haldeki ortamı birden alevlendirdi. Savaş önceleri bir Slav – Alman savaşı olarak değerlendiriliyordu. Ancak savaş kısa sürede tüm dünyayı sardı ve insanlığın o zamana kadar görmediği korkunç bir insanlık dramına sahne oldu. Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için de sonun başlangıcıydı.

KAYNAKÇA

GAZETELER

Tercüman-ı Hakikat gazetesi 1914 koleksiyonu.

RESMÎ YAYINLAR

Düstur (II. Tertip), cilt 7, 1330 Teşrinisani – 1331 Teşrinievvel, Dersaadet: Matbuat-ı Amire, 1336.

M.M.Z.C., Devre: 3, İctima Senesi: 1, Cilt: 1, TBMM Basımevi, Ankara 1991.

DİĞER KAYNAKLAR

Armaoğlu, Fahir, **Siyasi Tarih (1789 – 1960)**, Ankara 1973.

Binark, İsmet, (Proje Yöneticisi), **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Cilt II, Yayın No.: 30, Ankara 1996.

Binark, İsmet (Proje Yöneticisi), **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Cilt III, Yayın No.: 31, Ankara 1996.

Eren, Halit, "Balkanlarda Türk ve Diğer Müslüman Toplumlari ve Göç Olgusu", **Balkanlar**, İstanbul 1993.

Gök, Nurşen, "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine ilişkin gözlemler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 27, S. 43, Ankara 2008.

Göktaş, Oktay, **Balkanların Anahtar Ülkesi Arnavutluk**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995.

Gömeç, Sadettin, **Şark Meselesi, Ahmet Saib**, Ankara 2008.

Gürbüz, Ali Kemal, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Demiryollarının Rolü”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 2, S. 3, Balıkesir 1999.

Halaçoğlu, Ahmet, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912 – 1913)**, Ankara 1995.

Hayta, Necdet, **Balkan Savaşları’nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyük Elçiler Konferansı (17 Aralık 1912 – 11 Ağustos 1913)**, Ankara 2008.

Hayta, Necdet, **Ege Adaları Sorunu, 1911’den Günümüze**, Ankara 2006.

Jelavich, Barbara, **Balkan Tarihi, 20. Yüzyıl**, Cilt 2, İstanbul 2006.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı**, Ankara 1996.

Karpat, Kemal H., **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Ankara 2004.

Karpat, Kemal H., **Osmanlı Nüfusu (1830 – 1914), Demografik ve Sosyal Özellikleri**, İstanbul 2003.

Kerimoğlu, Hasan Taner, “1913 – 1914 Rumlara Karşı Boykot ve Hüseyin Kâzım Bey’in Bir Risalesi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, S. 13, İzmir 2006.

Koloğlu, Orhan, “İttihat ve Terakki Partisi’nin Dış Politikası”, **Çağdaş Türk Diplomasisi, 200 Yıllık Süreç, Sempozyuma Sunulan Tebliğler**, Ankara 1999.

Koloğlu, Orhan, “Osmanlı Döneminde Balkanlar”, **Balkanlar**, İstanbul 1993.

Kutlu, Sacit, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul 2007.

Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih (1789 – 1994)**, İstanbul 1995.

Ortaylı, İlber, **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, İstanbul 2008.

Renouvin, Pierre, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914 – 1918)** (çev. Adnan Cemgil), İstanbul 1969.

Saatçi, Meltem Begüm, “Makedonya Sorunu”, **Balkanlar El Kitabı I**, Ankara 2006.

Sakal, Fahri, **Ağaoğlu Ahmet Bey**, Ankara 1999.

Şıvgın, Hale, **Trablusgarp Savaşı ve 1911 – 1912 Türk İtalyan İlişkileri**, Ankara 2006.

Taşkıran, Cemalettin, **On İki Ada, Hatalı Kararlar, Acı Kayıplar**, İstanbul 2009.

Tayfur, Kemal, “Yüzyıllık Sürgün Balkanlarımız”, **Atlas Dergisi**, S. 153, Aralık 2005.

Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih (1789 – 1994)**, İstanbul 1995.

Uğurlu, Andaç (edit.), **İngiliz Devlet Arşivi Belgeleri, Türkiye’nin Parçalanması ve İngiliz Politikası, 1900 – 1920**, İstanbul 2005.

Ülman Halûk A., **I. Dünya Savaşı’na Giden Yol ve Savaş**, Ankara 2002, s. 311.

Yaver, Halil, **Bulgarların Balkanları İstila Planları**, İstanbul 1938.

Veinstein, Gilles, **Selanik (1850 – 1918), Yahudilerin Kenti ve Balkanların Uyanışı**, (çev. Cüneyt Akalın), İstanbul 1999.

Wachtel, Andrew B., **Dünya Tarihinde Balkanlar**, İstanbul 2009.

ÖZET

ÇALIŞ, Ahmet Kemal. Tercüman-ı Hakikat Gazetesine Göre 1914'te Balkanlar, Yüksek Lisans, Ankara 2010.

İnceleme konumuz, İttihatçıların yarı resmi yayın organı olarak bilinen Tercüman-ı Hakikat Gazetesine göre 1914'te Balkanlardır.

Medeniyetin iki eski karası, Asya ve Avrupa arasında geçiş yolu mahiyeti taşıyan Balkan coğrafyası çağların gereklerine göre çeşitli fırtınalara sahne olmuş ve pek çok tarihçinin de ittifak ettiği bir sözle adeta insanlık tarihinde bir kaynar kazan niteliği taşımıştır. Halen de bu konumunu korumaya devam ediyor. Bu sonucun 1914 yılındaki vesilesi, Balkanlıların milliyetçilik akımı ve Balkan coğrafyasının jeopolitik öneminin gerektirdiği Balkanlara hâkim olma düşüncesiyle birbirlerine girmeleri ve sömürgecilik anlayışının bir gereği büyük devletlerin Balkan pastasından hak ettikleri payı alma düşüncesi ile Balkanlar ve Balkanlılar üzerindeki açık ve gizli siyasi manevraları, bahsi geçen gazete dokümanları incelenerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

1. Adalar
2. Dretnot
3. Göç
4. Epir
5. İttifak

ABSTRACT

ÇALIŞ, Ahmet Kemal. Tercüman-ı Hakikat Newspapers in 1914, According to the Balkans, Graduate, Ankara 2010.

Our object of study is the Balkans in 1914 according to the “Tercüman-ı Hakikat” newspaper, which is known as the semi-official press organ of the Ittihadists (Unionists).

Balkan geography, having a passage between the two former lands of civilisation -Asia and Europe, had been the scene of the various storms according to the requirements of the ages and nearly become a boiling cauldron in the human history with the alliance of many historians. It still continues to maintain this position. The reason of this result in 1914 -the falling into confusion of the Balkanians with the idea of having the Balkans because of nationalism and its geopolitic importance; and the major states’ overt political maneuvers and detection on the Balkans and Balkanians with the idea of getting their deserved share from the Balkan pie as a result of the colonialism concept has been tried to be explained by examining the mentioned newspaper documents.

Keywords

- 1. Islands**
- 2. Dreadnought**
- 3. Migrate**
- 4. Epirus**
- 5. Alliance**